

LA DIVERSITAT DE CREENCES ALS CENTRES EDUCATIUS DE CATALUNYA

GUIA PER AL RESPECTE A LA DIVERSITAT DE CREENCES ALS CENTRES EDUCATIUS DE CATALUNYA

EDICIÓ:
Generalitat de Catalunya

Departament de Governació i Relacions Institucionals
www.gencat.cat/afersreligiosos
[@afersreligiosos](https://twitter.com/afersreligiosos)

Departament d'Ensenyament
www.ensenyament.gencat.cat
[@ensenyamentcat](https://twitter.com/ensenyamentcat)

AMB EL SUPORT DE:

**GUIA PER AL RESPECTE
A LA DIVERSITAT DE CREENCES
ALS CENTRES EDUCATIUS DE CATALUNYA**

Col·lecció “Guies sobre la Diversitat Religiosa”, 1

Guia per al respecte a la diversitat de creences als centres educatius de Catalunya

(edició revisada i ampliada de la *Guia per a la gestió de la diversitat religiosa als centres educatius*, editada el 2010)

Barcelona, febrer de 2015

© Generalitat de Catalunya

Departament de Governació i Relacions Institucionals

Departament d'Ensenyament

Han participat en l'elaboració de la Guia:

Neus Ballesteros

Joan Canimas

Joan Gómez

Gené Gordó

Eduard Ibáñez

Assessorament lingüístic:

Antònia Fernández

Maquetació:

ARGRA Trading, s.l.

Dipòsit legal: B 6642-2015

1. PRESENTACIÓ	7
2. MARC JURÍDIC	10
2.1. LA PLURALITAT DE CREENCES FILOSÒFIQUES I RELIGIOSES ALS CENTRES EDUCATIUS	10
2.2. LLIBERTAT RELIGIOSA I CENTRES EDUCATIUS	15
3. PRINCIPIS D'ACTUACIÓ	19
3.1. RECONÈIXER I SER CONSEQÜENTS AMB ELS PRINCIPALS VALORS QUE FONAMENTEN LA PRÀCTICA EDUCATIVA I LA CONVIVÈNCIA SOCIAL.....	19
3.2. CONCEBRE L'ESCOLA COM UN ÀMBIT ON S'ENSENYA, S'APRÈN I ES PRACTICA UNA ÈTICA COMPARTIDA	20
3.3. DEFENSAR L'INTERÈS SUPERIOR DE L'INFANT O ADOLESCENT I RECONÈIXER LA RESPONSABILITAT FAMILIAR EN L'EDUCACIÓ.....	21
3.4. SER EXTREMADAMENT CUROSOS EN L'ESTABLIMENT DE NORMATIVES QUE AFECTEN ELS DRETS FONAMENTALS I LA LEGISLACIÓ VIGENT	23
3.5. DEFUGIR ESSENCIALISMES I DOGMATISMES EXCLUSIVISTES	23
3.6. EVITAR MALENTESOS	24
3.7. SI S'HA INTERVENIR, S'HA DE FER AMB PRUDÈNCIA	25
4. RECOMANACIONS I BONES PRÀCTIQUES	27
4.1. FESTIVITATS I CELEBRACIONS	27
4.1.1 <i>Tradició, ideari del centre educatiu i respecte a la diversitat</i>	27
4.1.2 <i>Calendari escolar i calendaris litúrgics</i>	31
4.2. L'ALIMENTACIÓ ALS MENJADORS ESCOLARS	33
4.3. LA INDUMENTÀRIA I ELS SIGNES RELIGIOSOS	36
4.3.1 <i>Criteris generals sobre la indumentària i els signes religiosos</i>	39

4.3.2	<i>No totes les formes de vestir mereixen el mateix tractament</i>	43
4.3.3	<i>Vestimentes i signes dels educadors</i>	47
4.4.	EL CURRÍCULUM EDUCATIU	48
4.4.1	<i>Objeccions a les activitats artístiques</i>	49
4.4.2	<i>Objeccions a l'educació física i activitats esportives</i>	50
4.4.3	<i>Objeccions a l'educació sexual</i>	52
4.4.4	<i>Objeccions a continguts concrets d'algunes matèries</i>	54
4.4.5	<i>Objeccions a activitats organitzades pels centres educatius que es duen a terme fora de l'horari lectiu o del centre</i>	55
4.4.6	<i>Darreres recomanacions</i>	58
4.5.	EL DOL EN EL CONTEXT EDUCATIU	62
4.5.1	<i>Aspectes psicopedagògics del procés de dol</i>	62
4.5.2	<i>L'acompanyament de la comunitat i la importància del ritual</i>	65
4.5.3	<i>Intervenció educativa per atendre el dol des de la diversitat religiosa</i>	65
5.	ANNEXOS	68
	ANNEX I. REFERÈNCIES LEGALS	68
•	Pactes internacionals	68
	Declaració universal dels drets humans (1948)	68
	Conveni europeu de drets humans (1950)	69
	Declaració universal dels drets de l'infant (1959)	69
	Pacte internacional de drets civils i polítics de les Nacions Unides (1976)	70
	Convenció sobre els drets de l'infant (1989)	71
•	Constitució espanyola (1978)	71
•	Estatut d'autonomia de Catalunya (2006)	73
•	Llei 12/2009, de 10 de juliol, d'educació	74

• Llei orgànica 7/1980, de 5 de juliol, de llibertat religiosa	77
• Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi penal	78
• Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació	82
• Acord entre l'Estat espanyol i la Santa Seu sobre ensenyament i afers culturals (1979)	84
• Acord de cooperació de l'Estat espanyol amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya (1992)	85
• Acord de cooperació de l'Estat espanyol amb la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya (1992)	87
• Acord de cooperació de l'Estat espanyol amb la Comissió Islàmica d'Espanya (1992)	89
• Resolucions anuals de la Secretaria General del Departament d'Ensenyament que aproven les instruccions per a l'organització i el funcionament dels centres educatius docents. (Full de disposicions i actes administratius del Departament d'Ensenyament)	92
ANNEX II. INFORMACIÓ SOBRE CONFESIONS RELIGIOSES	99
ESGLÉSIA CATÒLICA	99
ESGLÉSIES EVANGÈLIQUES	107
ISLAM	112
TESTIMONIS CRISTIANS DE JEHOVÀ	119
BUDISME	125
ESGLÉSIES ORTODOXES	131
HINDUISME	136
ESGLÉSIA ADVENTISTA DEL SETÈ DIA	141
ESGLÉSIA DE JESUCRIST DELS SANTS DELS DARRERS DIES	146
FE BAHÁ'Í	150
SIKHISME	154
TAOISME	158
JUDAISME	164

ANNEX III. QUADRE RESUM	171
ANNEX IV. CALENDARIS INTERRELIGIOSOS	175
ANNEX V. RECURSOS	177
• Webs.....	177
• Publicacions.....	177

1. PRESENTACIÓ

El Departament de Governació i Relacions Institucionals i el Departament d'Ensenyament han renovat i ampliat la *Guia per a la gestió de la diversitat religiosa als centres educatius* cinc anys després de la primera edició, que ara presentem amb un nou títol: *Guia per al respecte a la diversitat de creences als centres educatius de Catalunya*. Durant aquest període, la consulta i difusió d'aquest recurs s'ha mostrat molt útil i ha donat peu a una actualització que permeti als professionals de l'ensenyament estar al dia d'una realitat molt canviant i no sempre prou coneguda en la nostra societat.

Un dels fenòmens que caracteritzen més clarament el nostre país és la creixent pluralitat que s'hi detecta i, especialment, la diversitat religiosa. La diversitat no és un fenomen nou, però darrerament s'ha accelerat. Aquest fenomen ha estat alimentat, d'una banda, pels fluxos migratoris i, de l'altra, pel canvi de paradigma social al qual totes les societats s'han vist abocades, que comporta la introducció progressiva del diàleg en totes les esferes de la vida per donar resposta a la sensació d'incertesa.

Catalunya sempre ha estat un país d'acollida, integrador i cohesionat, i és per això que també entenem la diversitat religiosa com una oportunitat per incrementar la riquesa cultural del nostre país en un marc d'una societat cada vegada més cosmopolita. Cal partir de la base que el fet religiós és consubstancial a la persona i que per tant té una gran transcendència en la societat, i és per això que dos grans reptes que cal afrontar des de la gestió pública del fet religiós és la garantia dels drets de llibertat religiosa i el manteniment de la cohesió social.

Els centres educatius concentren aquesta pluralitat que es manifesta a través de les diferents maneres de fer de les persones que formen la comunitat escolar. Per la seva funció, el centre educatiu es converteix en un espai privilegiat de formació en ciutadania i d'adquisició d'hàbits de socialització i relació. Ensenyar i aprendre a viure i conviure amb persones que pensen o creuen de manera diferent, des d'una relació respectuosa amb la pluralitat, a partir del diàleg, l'escolta activa i el reconeixement de l'altre en un marc de valors compartits, forma part de la tasca educativa.

La gestió de la diversitat als centres educatius l'hem de veure com una oportunitat d'assolir les competències centrades en el conviure i habitar el món, des del respecte, la reflexió crítica i el reconeixement de la diversitat religiosa, de pensament i consciència, però també preservant els principis bàsics i ètics de la nostra societat i rebutjant aquelles actituds que posin en risc els valors convivencials propis d'una societat cohesionada.

Tenint en compte que l'objectiu de l'educació no és reproduir pautes de les societats antigues, sinó preparar els infants per a la societat que hauran de construir, l'any 2010 ja es va publicar la *Guia per a la gestió de la diversitat religiosa als centres educatius* amb la finalitat de posar a l'abast dels centres instruments per orientar les qüestions relacionades amb la pluralitat religiosa existent a les aules.

Cinc anys més tard, el Govern fa balanç de l'experiència i, en un exercici d'anàlisi rigorosa, detectant necessitats i recollint bones pràctiques, trobem l'oportunitat de revisar-ne i ampliar-ne els continguts a fi d'adequar les orientacions a noves realitats. La guia que presentem ofereix a la comunitat educativa unes

bases d'actuació per fer compatibles l'observança de la tradició religiosa de l'alumnat i l'organització del centre. Com que la llibertat religiosa és un dret fonamental, inclòs en la Declaració universal dels drets humans, cal conèixer la normativa perquè aquest dret no sigui mai conculcat, i tot just sigui limitat per l'exercici d'altres drets humans.

Amb aquest objectiu, la guia recull principis bàsics d'actuació, normativa, recomanacions sobre diversos àmbits de la vida escolar i unes fitxes sobre els aspectes més rellevants de les confessions religioses presents a Catalunya. En aquesta edició, hi hem afegit un apartat sobre el dol, perquè la defunció d'una persona estimada és una situació que requereix un acompanyament de tot l'entorn, que respecti la persona integralment, tot atenent la seva concepció de la vida i de la mort.

Esperem que aquest document ajudi els directius i docents dels centres educatius a valorar, des del coneixement del fet religiós, les diferents manifestacions i situacions quotidianes, en un marc de drets fonamentals, i que contribueixi a fer dels nostres centres un punt de trobada de persones diverses, capaces de construir una societat més justa i cohesionada.

2. MARC JURÍDIC

2.1. LA PLURALITAT DE CREENCES FILOSÒFIQUES I RELIGIOSES ALS CENTRES EDUCATIUS

L'article 18 de la Declaració universal dels drets humans diu: «Tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió; aquest dret inclou la llibertat de canviar de religió o de creença, i la llibertat de manifestar-les individualment o col·lectivament, en públic o en privat, mitjançant l'ensenyament, la pràctica, el culte i l'observança». Tal com recorda l'observació general número 22 del Comitè de Drets Humans de les Nacions Unides (1993), aquest article protegeix les conviccions teistes, no teistes i atees, així com el dret de no professar cap religió o convicció.

El dret a la llibertat religiosa protegeix les conviccions teistes, no teistes i atees, així com el dret de no professar cap religió o convicció.

Cal respectar la llibertat dels pares o, quan s'escaigui, la dels tutors legals, per garantir que els fills rebin l'educació religiosa o moral d'acord amb les pròpies conviccions.

Aquest dret és recollit i protegit per molts altres pactes, convenis i documents internacionals. Cal destacar-ne els següents:

- Pacte internacional de drets civils i polítics (1966). L'article 18 descriu el dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió en termes quasi idèntics als de la Declaració universal, i afegeix que «ningú no pot ser objecte de mesures coercitives que puguin menyscar la llibertat de tenir o adoptar la religió o les creences de la seva tria», i el compromís dels Estats membres de «respectar la llibertat dels pares o, quan escaigui, la dels tutors legals, per garantir que els fills rebin l'educació religiosa o moral d'acord amb les pròpies conviccions».

- Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals (1966). L'article 13.3 estableix que els Estats membres es comprometen a respectar la llibertat dels pares i les mares i, si

escau, dels tutors legals, «de fer que els seus fills o pupils rebin l'educació moral i religiosa de conformitat amb les pròpies conviccions».

– Convenció internacional per a l'eliminació de totes les formes de discriminació racial (1965). L'article 5.d.vii recull el dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió.

– Convenció sobre els drets de l'infant (1989). L'article 14 obliga els Estats membres a «respectar el dret de l'infant a la llibertat de pensament, de consciència i de religió», i els articles 17, 23.3 i 27.1 assenyalen la necessitat de promoure el desenvolupament i el benestar espiritual i moral dels infants.

En l'àmbit europeu, el dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió està recollit a l'article 9 del Conveni europeu per a la protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals (1950) i a l'article 10 de la Carta de drets fonamentals de la Unió Europea (2000).

Però com que no hi ha cap dret absolut, aquests tractats internacionals també estableixen els límits a la dimensió externa d'aquest dret, és a dir, els límits al dret de manifestar i practicar els propis pensaments, creences i religió. Així, l'article 18.3 del Pacte internacional de drets civils i polítics estableix que «la llibertat de manifestar la pròpia religió o les pròpies creences només pot ser subjecta a les limitacions prescrites per la llei que siguin necessàries per protegir la seguretat, l'ordre, la salut o la moral públiques, o els drets i les llibertats fonamentals dels altres».

L'Estat espanyol ha ratificat tots els tractats internacionals que s'acaben de citar i, per tant, formen part del seu ordena-

Article 16 de la Constitució espanyola: Es garanteix la llibertat ideològica, religiosa i de culte dels individus i de les comunitats.

L'Estatut d'autonomia garanteix el dret que assisteix els pares i mares per tal que llurs fills i filles rebin la formació religiosa i moral que vagi d'acord amb les seves conviccions als centres educatius de titularitat pública, en els quals l'ensenyament és laic.

ment jurídic. Consegüentment, aquests drets són recollits a la Constitució espanyola:

– l'article 16 «garanteix la llibertat ideològica, religiosa i de culte dels individus i de les comunitats sense cap més limitació, en les seves manifestacions, que la necessària per al manteniment de l'ordre públic protegit per la llei»; estableix que ningú no podrà ser obligat a declarar quant a la seva ideologia, religió o creences; que cap confessió té caràcter estatal, i que els poders públics han de tenir en compte les creences religioses de la societat i mantenir les consegüents relacions de cooperació amb les confessions religioses;

– l'article 14 estableix el principi de no-discriminació «per raó de naixença, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social»;

– l'article 27.3 garanteix «el dret que assisteix els pares per tal que els fills rebin la formació religiosa i moral que vagi d'acord amb les seves conviccions».

L'Estatut d'autonomia de Catalunya diu, a l'article 42, que «Els poders públics han de vetllar per la convivència social, cultural i religiosa entre totes les persones a Catalunya i pel respecte a la diversitat de creences i conviccions ètiques i filosòfiques de les persones, i han de fomentar les relacions interculturals per mitjà de l'impuls i la creació d'àmbits de coneixement recíproc, diàleg i mediació». I l'article 21.2 estableix que les mares i els pares tenen garantit «el dret que els assisteix per tal que llurs fills i filles rebin la formació religiosa i moral que vagi d'acord amb les seves conviccions als centres educatius de titularitat pública, en els quals l'ensenyament és laic».

El dret a la llibertat religiosa el regula la Llei orgànica 7/1980, de 5 de juliol, de llibertat religiosa, que desenvolupa el seu contingut, l'exercici, els límits i les relacions dels poders públics amb les confessions religioses. Pel que fa als límits, l'article tercer diu que «l'exercici dels drets que dimanen de la llibertat religiosa i de culte té com a únic límit la protecció del dret dels altres a l'exercici de les seves llibertats públiques i drets fonamentals, així com la salvaguarda de la seguretat, de la salut i de la moralitat pública, elements constitutius de l'ordre públic protegit per la llei en l'àmbit d'una societat democràtica».

Totes aquestes normes internacionals i estatals estableixen quatre principis que cal tenir molt en compte: (i) el dret a la llibertat de creences de les persones i les comunitats i a la seva manifestació pública, sense cap discriminació ni coerció; (ii) la neutralitat de l'Estat i, per tant, de l'Administració pública; (iii) la cooperació dels poders públics amb les confessions, i (iv) el foment, per part dels poders públics, de la convivència social, cultural i religiosa.

Molts estudiosos consideren que l'aconfessionalitat que proclamen la Constitució espanyola i l'Estatut d'autonomia de Catalunya és molt propera, per no dir igual, al que avui s'entén, majoritàriament, per *laïcitat* o *laïcitat positiva*. En aquest sentit, moltes sentències del Tribunal Constitucional d'Espanya utilitzen els termes *aconfessionalitat*, *laïcitat* i *laïcitat positiva* com a sinònims.¹

1 - El Tribunal Constitucional d'Espanya parla d'«aconfessionalitat o laïcitat positiva» (STC 46/2001, de 15 de febrer, FJ 4, par. 3), una fórmula que ha estat àmpliament reproduïda en sentències posteriors. També de «laïcitat i neutralitat de l'Estat espanyol» (STC 154/2002, de 18 de juliol, FJ 7, par. 1), de «principi de laïcitat recollit a l'art. 16.3 CE» (STC 51/2011, de 14 d'abril, A 9, par. 3) i de «context de laïcitat positiva o cooperativa» (STC 42/2001, de 15 de febrer, FJ 4; 154/2002, de 18 de juliol, FJ 6; 128/2007, de 4 de juny, A 6, par. 7).

Tota la normativa respecta quatre grans principis: llibertat de creences, neutralitat de l'Estat, cooperació dels poders públics i foment de la convivència.

L'aconfessionalitat esdevé una garantia per a la llibertat religiosa i de pensament de totes les persones.

És molt important distingir l'aconfessionalitat del laïcisme, perquè aquest pretén relegar les religions a l'àmbit estrictament privat i íntim de les persones.

L'aconfessionalitat, laïcitat o laïcitat positiva consisteix en la separació entre el poder polític i les confessions religioses, i que les institucions públiques no s'identifiquin amb cap opció religiosa o espiritual, ni tampoc amb l'ateisme ni amb l'agnosticisme. Ara bé, a diferència de la laïcitat negativa o laïcisme, no entenen la neutralitat de l'Estat com indiferència i encara menys com hostilitat vers les confessions religioses, sinó que les reconeixen i els donen suport.

L'aconfessionalitat esdevé un marc que permet l'existència i la coexistència de les diverses visions de la vida, sense privilegis ni discriminacions, des del foment de la llibertat i el tracte equitatiu, imparcial i respectuós. Esdevé una garantia per a la llibertat religiosa i de pensament de totes les persones, tant si s'identifiquen amb algun credo com si no, i en igualtat de condicions. No significa, en cap cas, menystenir, ignorar o canviar la consciència religiosa de ningú, sinó simplement assegurar que cap creença o institució religiosa no s'apodera de l'espai públic en el qual es manifesten les diverses creences.

És molt important distingir l'*aconfessionalitat* (laïcitat, o laïcitat positiva), tal com l'hem definida, del *laïcisme* (o laïcitat negativa). El laïcisme és bel·ligerant contra les religions, pretén expulsar-les de l'àmbit públic i relegar-les a l'àmbit estrictament privat i íntim de les persones. El laïcisme, per tant, coarta el dret a la llibertat de manifestar les pròpies creences individualment o col·lectivament, en públic o en privat. En canvi, la laïcitat positiva reconeix i respecta les diferents creences dels individus i els grups, així com la seva expressió pública i, alhora, fomenta la col·laboració entre els poders públics i les diferents tradicions i institucions religioses en tot allò que pugui afavorir el bé comú de la societat.

La minoria d'edat dels infants i adolescents no minva de cap manera l'exercici dels drets fonamentals proclamats a l'ordenament jurídic internacional i nacional. Aquests drets són inalienables, és a dir, ningú no en pot ser desposseït en cap circumstància. En aquest sentit, la ja citada Convenció sobre els drets de l'infant prohibeix qualsevol discriminació dels infants per raó de raça, color, sexe, llengua, religió, opinió política o d'altra mena, origen, posició econòmica, incapacitat, naixement o qualsevol altra condició seva o dels seus pares (article 2), i obliga a respectar el dret de l'infant a la llibertat de pensament, de consciència i de religió (article 14.1), així com la llibertat de manifestar la pròpia religió o les pròpies creences, que només pot tenir els límits legals necessaris per protegir la seguretat, l'ordre, la salut o la moral públiques i els drets i les llibertats fonamentals dels altres (article 14.2).

2.2. LLIBERTAT RELIGIOSA I CENTRES EDUCATIUS

L'augment de la diversitat i el dinamisme de les societats fan aflorar contextos no previstos pel legislador en el moment de la regulació normativa. En l'àmbit de la llibertat filosòfica i religiosa, justament, la llei deixa un ventall molt ample, per la qual cosa sovint és recomanable que les Normes d'organització i funcionament de centre (NOFC) acotin algunes pautes d'actuació en un àmbit determinat sense sobrepassar, en cap cas, el marc que fixa la llei.

La majoria de situacions conflictives es deuen a enfrontaments on cadascuna de les parts esgrimeix determinats drets que considera superiors als que pretén exercir la contrapart. Per aquest motiu, és molt important conèixer la formulació legal dels drets i que la normativa sigui clara, jerarquitzada i coneguda abans de l'hipotètic cas conflictiu.

La minoria d'edat dels infants i adolescents no minva l'exercici de la llibertat religiosa.

És molt important conèixer la formulació legal dels drets i que la normativa sigui clara, jerarquitzada i coneguda abans de l'hipotètic cas conflictiu.

El dret a manifestar les creences públicament i a actuar conforme a les pròpies creences té uns límits.

El centre no pot negar ni jutjar la fe dels nois i noies ni de les seves famílies.

El dret de llibertat religiosa, tal com està regulat legalment, no pot ser negat, mutilat, regatejat o condicionat, tot i que el seu exercici en l'àmbit escolar pot prendre diverses formes segons les característiques del centre i l'entorn. Tanmateix, el dret a manifestar les creences públicament i a actuar conforme a les pròpies creences té, com ja s'ha dit, uns límits: la protecció del dret d'altres persones a l'exercici de les llibertats públiques i drets fonamentals, i la salvaguarda de la seguretat, la salut i la moralitat pública, entenent per *moralitat pública*, i segons el Tribunal Constitucional, el «mínim ètic» que ha de ser protegit per la llei.² Davant de peticions molt exigents en l'exercici del dret de llibertat religiosa, cal tenir present, com s'ha dit, que cap dret és absolut, i que s'han d'interpretar i exercir tenint-ne en compte els altres.

Per tant, davant d'una petició que suposi canvis molt significatius en l'organització del centre, i en el cas que aquests canvis no gaudeixin de prou consens entre els agents implicats, s'ha de valorar si hi ha motius legítims i legals que ho emparin. I si n'hi ha, també s'ha de valorar si es vulneren altres drets, siguin del mateix infant o adolescent o dels altres. En aquests casos, cal tenir en compte que no correspon al centre educatiu interpretar la llei i convé traslladar als organismes competents la seva resolució.

El centre educatiu no pot ignorar les creences dels alumnes i les seves famílies, i ha de mantenir relacions respectuoses amb les expressions institucionals d'aquestes creences. No pot negar ni jutjar la fe dels nois i noies ni de les seves famílies, sinó que ha

2 - Sentència del Tribunal Constitucional núm. 62/1982, de 15 d'octubre, fonament jurídic 3r.

d'assegurar un àmbit on l'alumnat pugui manifestar les pròpies conviccions i veure'n, escoltar-ne i conèixer-ne les dels altres. D'aquesta manera, els nois i noies aprendran a conviure amb persones que pensen o creuen de manera diferent. Alhora, és desitjable que l'escola ajudi l'alumnat a assolir un coneixement objectiu sobre el fet religiós i el seu impacte social, afavoreixi el seu discerniment personal i el capaciti per a la convivència en la pluralitat. Tal com va assenyalar John Stuart Mill, la pluralitat és el millor camí cap a l'autonomia.

Els centres educatius han d'acollir el noi i la noia en la seva totalitat, en aquest cas amb les seves creences espirituals, religioses, agnòstiques o atees. Han d'entendre la persona d'una manera holística, i l'educació, com un procés integral de desenvolupament harmoniós de la personalitat. En tot cas, correspon a la persona o persones que proposin impedir una determinada manifestació religiosa, agnòstica o atea, provar, més enllà de tot dubte raonable, que provoca un mal en l'infant o adolescent o en els seus companys.

El professorat i el personal d'administració i serveis ofereixen un servei educatiu. Per tant, i sense que calgui renunciar a les pròpies conviccions, cal una certa circumspècció per tal de garantir i reforçar aquest espai d'acció comunicativa i que els alumnes puguin distingir, en qualsevol circumstància, allò que s'expressa a títol personal d'allò que s'expressa institucionalment.

Aquests drets i obligacions són d'aplicació a tots els centres educatius, tant els que tenen un ideari aconfessional (entre els quals hi ha tots els públics) com els que el tenen religiós. A grans trets i per resumir el que s'ha dit fins aquí, els centres amb

Aquests drets i obligacions són d'aplicació a tots els centres educatius, tant els que tenen un ideari aconfessional com els que el tenen religiós.

un ideari laic han de mantenir-se neutrals davant de les creences espirituals i religioses dels seus membres, mentre que els centres amb ideari confessional han de fer compatible l'ideari del centre amb el respecte a les creences espirituals i religioses de l'alumnat i les seves famílies, sobretot quan no són coincidents amb les del centre educatiu.

3. PRINCIPIS D'ACTUACIÓ

3.1. RECONÈIXER I SER CONSEQÜENTS AMB ELS PRINCIPALS VALORS QUE FONAMENTEN LA PRÀCTICA EDUCATIVA I LA CONVIVÈNCIA SOCIAL

L'educador ha de tenir sempre present els valors que justifiquen la seva professió. Cal destacar especialment la dignitat de la persona, el lliure desenvolupament de la personalitat dels nois i noies, procurar el seu bé, la igualtat, l'equitat, la justícia i la llibertat ideològica, religiosa i de culte de les persones i de les comunitats.

A l'escola s'han de respectar, potenciar i conjugar aspectes que pertanyen a l'àmbit privat i públic. Aquests dos àmbits no s'han de concebre com independents i encara menys com contraposats, perquè ambdós es relacionen, s'influeixen i fins i tot es configuren (allò públic, per exemple, està format per individualitats).

Hem de ser conscients i valorar que en el nucli central de totes les religions hi ha un missatge de pau i convivència. També és cert que, utilitzant de manera inapropiada la religió o altres opcions de pensament, algunes persones o sectors concrets poden generar un discurs clarament exclouent i contrari als drets fonamentals. En tot cas, el reconeixement de la diversitat religiosa, de pensament i de consciència a l'aula ha d'anar acompanyat de la necessària reflexió crítica per contribuir a assolir les competències bàsiques centrades a con viure i habitar el món amb llibertat i equitat, tal com fixa l'actual marc curricular.³

En el nucli central de totes les religions hi ha un missatge de pau i convivència.

3 - Aquestes competències bàsiques es poden resumir en: (i) comprendre la realitat natural i social en què es viu, (ii) afrontar la convivència i els conflictes emprant el judici ètic basat en els valors i pràctiques democràtiques, i (iii) exercir la ciutadania actuant amb criteri

Ensenyar a conviure és, entre altres coses, afrontar les inseguretats i els conflictes de relació diària.

Les institucions educatives són un lloc de trobada de col·lectius diferents i tenen un paper essencial en la construcció de la ciutadania del futur.

La comunitat educativa ha de ser conscient que ensenyar a conviure és, entre altres coses, afrontar les inseguretats i els conflictes de relació diària. Saber preguntar i trobar respostes adequades es converteix en una activitat educativa constructiva, en un procediment per determinar en cada situació allò que sembla més adequat després d'un procés de coneixement i valoració.

3.2. CONCEBRE L'ESCOLA COM UN ÀMBIT ON S'ENSENYA, S'APREN I ES PRACTICA UNA ÈTICA COMPARTIDA

El centre educatiu és i ha de ser un espai de ciutadania, un lloc on s'ensenyia, s'aprèn i es practica una ètica d'acord amb la Declaració universal dels drets humans i amb els tractats, els convenis i la legislació que la concreten i desenvolupen. És i ha de ser un àmbit on es respecten i es tenen en compte les diferents creences de l'alumnat i de les seves famílies, sempre que no atemptin contra els drets fonamentals.

Tal com assenyala el Consell Assessor per a la Diversitat Religiosa, les institucions educatives són un lloc de trobada de col·lectius diferents i tenen un paper essencial en la construcció de la ciutadania del futur i, en aquesta direcció, proposa aquestes sis pautes d'actuació:⁴

propí, contribuint a la construcció de la pau i la democràcia, i mantenint una actitud constructiva, solidària i responsable davant el compliment dels drets i obligacions cívics (Decret 142/2007, 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació d'ensenyaments d'educació primària). En aquesta direcció, la Declaració sobre l'eliminació de totes les formes d'intolerància i discriminació basades en la religió o la creença diu: "L'infant estarà protegit de qualsevol forma de discriminació per motius de religió o creença. Se l'educarà en un esperit de comprensió, tolerància, amicitat entre els pobles, pau i agermanament universal, respecte de la llibertat de religió o de creença dels altres i en la plena consciència que la seva energia i els seus talents han de dedicar-se al servei de la humanitat." (article 5.3).

4 - Consell Assessor per a la Diversitat Religiosa (2013): *La diversitat religiosa en les societats obertes. Criteris de discerniment*. Document 1, Direcció General d'Afers Religiosos, Barcelona.

1) Les institucions educatives han d'informar exhaustivament dels nivells de comprensió de la diversitat religiosa existent.

2) Han de treballar activament per desfer prejudicis negatius i trencar tòpics.

3) Han d'aprendre a viure en la diversitat reconeixent la igualtat de drets i en la cerca dels valors comuns en les tradicions religioses. També han de posar de manifest la seva contribució al desenvolupament de les societats democràtiques.

4) Han de combatre l'analfabetisme simbòlic i religions que incapacita per a la comprensió de les obres culturals.

5) Han de fomentar l'organització cooperativa i dialògica del centre per a la prevenció o resolució de conflictes de caire interreligiós i intercultural.

6) Han de fomentar la diversitat en el cos d'educands de manera que s'habituin a conviure en la pluralitat.

3.3. DEFENSAR L'INTERÈS SUPERIOR DE L'INFANT O ADOLESCENT I RECONÈIXER LA RESPONSABILITAT FAMILIAR EN L'EDUCACIÓ

La Convenció sobre els drets de l'infant de les Nacions Unides (1989) marca l'inici d'una nova relació amb els infants i adolescents basada en un major reconeixement i protagonisme d'aquests. Això ha estat incorporat i desenvolupat per altres documents internacionals, per exemple, la Carta europea dels drets del nen, i ha comportat un procés important de renovació del nostre ordenament jurídic. De tots aquests canvis, aquí

Les institucions educatives han de treballar activament per desfer prejudicis negatius i trencar tòpics.

Cal aprendre a viure en la diversitat reconeixent la igualtat de drets i en la cerca dels valors comuns en les tradicions religioses.

L'interès superior de l'infant o l'adolescent constitueix el principi bàsic de tot el dret relatiu a aquestes persones.

En general i en totes les cultures, els pares volen sempre el millor per als seus fills i filles. Trobar-se en casos en què no és així és un fet excepcional.

cal destacar-ne la generalització de l'interès superior del menor d'edat com a principi inspirador de totes les actuacions que l'afectin, i el dret a ser escoltat també en tot allò que l'afecti.

Tal com assenyala el preàmbul de la Llei catalana 14/2010, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència: «L'interès superior de l'infant o l'adolescent constitueix el principi bàsic de tot el dret relatiu a aquestes persones, i en les últimes dècades s'ha confirmat com un dels principis essencials del dret modern de la persona i la família (en la protecció de menors, en l'adopció o en les relacions familiars)». En aquest sentit, són nombroses les declaracions i lleis que assenyalen, d'una o altra forma, que l'interès superior de l'infant o l'adolescent ha de prevaler sobre qualsevol altre interès legítim que hi pugui conèixer, i que ha d'ésser el principi inspirador de les actuacions i decisions que els afecten.

Allò que ha d'orientar la recerca de solucions als conflictes és, per tant, el bé de l'infant i la defensa dels seus drets. Ara bé, no s'ha d'oblidar que els pares, com ja s'ha dit anteriorment, tenen el dret que els seus fills rebin l'educació moral i religiosa que estigui d'acord amb les seves pròpies conviccions, i que la família és la primera responsable de l'educació dels fills i filles.

És cert que recórrer als drets dels infants no resoldrà automàticament tots els conflictes i malentesos que es poden presentar i que, de vegades, el reconeixement de la família com a principal responsable de l'educació dels fills pot anar en direcció contrària a atènyer el bé superior del menor. Ara bé, l'actitud de la qual cal partir és que, en general i en totes les cultures, els pares volen sempre el millor per als seus fills i filles i que trobar-se en casos en què no és així és un fet excepcional.

Les diferències culturals en la manera d'entendre l'educació dels fills i filles no poden ser, en cap cas, una justificació dels maltractaments infantils, però tampoc no es pot posar automàticament sota sospita les famílies pel fet de pertànyer a una confessió religiosa o a una ideologia que ens és aliena.

3.4. SER EXTREMADAMENT CUROSOS EN L'ESTABLIMENT DE NORMATIVES QUE AFECTEN ELS DRETS FONAMENTALS I LA LEGISLACIÓ VIGENT

Els drets dialoguen entre si i, quan entren en conflicte, s'ha de considerar com fer-los compatibles o, si això no és possible, quin és el que preval. Això possibilita que puguin donar respostes adequades a les situacions concretes i sempre canviant de les persones.

L'ordenament jurídic estableix una jerarquia normativa, de manera que els drets de les persones no es poden limitar o regular de forma arbitrària. En aquest sentit, qualsevol norma dels centres educatius que es refereixi a temàtiques relacionades amb la llibertat ideològica, religiosa i de culte de les persones i les comunitats ha de respectar els tractats internacionals, la Constitució, l'Estatut d'autonomia i els acords subscrits per l'Estat espanyol amb les diverses confessions religioses.

3.5. DEFUGIR ESSENCIALISMES I DOGMATISMES EXCLUSIVISTES

L'escola és un espai privilegiat on tots els ciutadans i ciutadanes adquireixen uns coneixements i aptituds que els permeten créixer com a persones i conviure amb els altres i en el món. Per tant, cal defugir essencialismes culturals i plantejaments religiosos exclusivistes que en lloc de posar l'accent en tot allò que ens uneix, ho fan en allò que ens separa.

L'ordenament jurídic estableix una jerarquia normativa, de manera que els drets de les persones no es poden limitar o regular de forma arbitrària.

Cal defugir essencialismes culturals i plantejaments religiosos exclusivistes que en lloc de posar l'accent en tot allò que ens uneix, ho fan en allò que ens separa.

La convivència es construeix mitjançant processos en els quals la raó és important, però també són molt importants les creences, els sentiments i els afectes.

Reconèixer les creences no vol dir necessàriament aprovar o compartir, sinó tenir en consideració i respectar.

També hi ha el perill del que podríem anomenar *essencialisme educatiu*, que seria tenir al cap «l'alumne ideal» segons les pròpies conviccions i models de vida, i confrontar-hi «l'alumne real», que és el noi o la noia que el centre educatiu acull. Aquesta actitud portaria a construir estereotips negatius sobre l'alumnat, i a voler imposar-los les pròpies conviccions i models de vida.

L'escola ha de tenir en consideració i respectar la religió o les conviccions personals de l'alumnat, sempre que no entrin en contradicció amb els drets fonamentals de les persones. Els professionals de l'educació han de tenir sempre ben present que la convivència es construeix mitjançant processos en els quals la raó és important, però que també ho són, i molt, les creences, els sentiments i els afectes.

També cal tenir present que molts nois i noies tenen com a referència les creences, religioses o no, dels seus familiars, i que se senten reconeguts profundament quan a l'escola es tenen presents d'una o altra manera. Reconèixer no vol dir necessàriament aprovar o compartir, sinó tenir en consideració i respectar.

3.6. EVITAR MALENTESOS

La majoria de vegades, les desavinences provenen de desencontres, malentesos i manca de comunicació. Per tal de minimitzar-los, és important que hi hagi una comunicació fluida i comprensiva entre els educadors, la família i els nois i noies.

La formalització de la matrícula pot ser una bona ocasió per iniciar-la, perquè fa palesa la delegació i l'autorització educativa dels pares als professionals del centre. La matriculació no pot consistir únicament en un acte administratiu, sinó que s'ha de

convertir en un procés en el qual la família és informada de l'estructura i els continguts curriculars, del projecte educatiu del centre i de la seva vida quotidiana; un procés en el qual la família i el noi o la noia poden fer les preguntes i els comentaris que considerin convenients, rebre les explicacions i els aclariments oportuns i, finalment, acceptar i autoritzar la tasca educativa que es realitzarà. Ha d'esdevenir, en definitiva, un procés de consentiment informat que culmina amb la signatura de la Carta de compromís educatiu.

En les decisions que afecten l'infant o adolescent, els educadors i les educadores li han de demanar l'opinió, tal com aconsella el bon criteri pedagògic i assenyalen l'article 12 de la Convenció sobre els drets de l'infant (1989) i l'article 211-6.2 del Codi civil de Catalunya, que diuen, respectivament, el següent: «Els estats membres han d'assegurar a l'infant amb capacitat de formar un judici propi el dret a manifestar la seva opinió en tots els afers que l'afectin. Les opinions de l'infant han de ser tingudes en compte segons la seva edat i maduresa» i «El menor d'edat, d'acord amb la seva edat i capacitat natural i, en tot cas, si ha complert dotze anys, té dret a ésser informat i escoltat abans que es prengui una decisió que afecti directament la seva esfera personal o patrimonial». Pel que fa a l'autorització dels pares, mares o tutors, en aquelles decisions importants que afecten l'infant, el professorat els ha de demanar sempre l'opinió i l'autorització, tal com assenyalen els costums, les convencions internacionals i el Codi civil de Catalunya (articles 235-2.2, 236-1, 236-17 i 236-18).

Les opinions de l'infant han de ser tingudes en compte segons la seva edat i maduresa.

3.7. SI S'HA INTERVENIR, S'HA DE FER AMB PRUDÈNCIA

En les situacions en què l'equip educatiu considera que concorren una sèrie de circumstàncies que aconsellen una in-

Cal controlar els possibles prejudicis culturals que poden distorsionar la valoració que l'equip educatiu fa de tota situació.

tervenció que afecta l'àmbit de les creences religioses de l'alumnat o de les seves famílies, cal iniciar un procés deliberatiu amb l'equip educatiu, sotmetre-ho a la direcció del centre i, si és el cas, amb els organismes competents. En tot cas, cal tenir especial cura a:

1) Controlar els possibles prejudicis culturals que poden distorsionar la valoració que fem de la situació.

2) Conèixer quins són els drets fonamentals de les persones i ser especialment curosos en la seva protecció.

3) Tenir clares les característiques, les conseqüències i els límits de la intervenció que es proposa per tal de no incórrer en intrusisme o conculcació de drets fonamentals.

4) En les situacions en què es detecta que s'està produint un mal evident a l'infant o adolescent, cal informar la direcció del centre, que, si escau, ho comunicarà a la inspecció educativa, als serveis socials d'atenció primària, a la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència i, si és el cas, a la Fiscalia, sense que això vulgui dir que no calgui fer la intervenció i l'acompanyament educatiu que el cas requereixi.

5) Tenir molt present que en un Estat democràtic de dret només un jutge pot incapacitar un pare o una mare per educar els seus fills i delegar aquesta responsabilitat a una altra persona. I això sempre després d'haver seguit totes les garanties procedimentals.

4. RECOMANACIONS I BONES PRÀCTIQUES

4.1. FESTIVITATS I CELEBRACIONS

Tot seguit analitzarem quins aspectes cal valorar i quines podrien ser les línies d'actuació més recomanables pel que fa a les diades i festivitats civils i religioses, sempre amb l'objectiu de facilitar i millorar la comprensió de la pluralitat en el marc escolar i sense perjudici dels drets dels infants i joves i, si és el cas, de l'ideari del centre.

No hi hauria d'haver obstacles per a la celebració als centres educatius, públics o de titularitat privada, d'algunes diades dels calendaris religiosos, sempre que es mantinguin en el terreny cívic del respecte a les persones i dins el manteniment de tradicions culturals, de manera que no esdevinguin actes d'adoctrinament o de proselitisme, sinó que, contràriament, serveixin per conèixer els altres i afavorir el desenvolupament dels valors comuns. De fet, l'experiència demostra que aquestes celebracions i commemoracions, adequadament gestionades i adaptades a la realitat de cada centre, són una eina educativa molt positiva.

4.1.1 Tradició, ideari del centre educatiu i respecte a la diversitat

Els moviments de l'escola activa de principis del segle passat, amb l'intent de connectar l'escola amb la vida i amb la societat a què pertanyia, van començar a celebrar als centres educatius algunes festes tradicionals, la major part —per no dir la totalitat— basades en el calendari religiós catòlic, i posa-

Les celebracions i commemoracions d'algunes diades dels calendaris religiosos, gestionades de manera que no esdevinguin actes d'adoctrinament o de proselitisme, són una eina educativa molt positiva.

Algunes diades catòliques i paganes són celebrades en molts centres educatius amb orientació pedagògica i no pas confessional.

ven l'accent més en els seus aspectes culturals i festius que en els litúrgics i sempre amb una intenció d'educació cívica. Els moviments de renovació pedagògica dels anys seixanta i setanta van fer seva aquesta pràctica pedagògica, de manera que en algun període aquestes celebracions van ser fins i tot un signe de qualitat educativa i d'esperit de renovació. A vegades fins i tot s'organitzaven «centres d'interès» a l'entorn d'una d'aquestes festivitats, que es prolongaven durant diverses setmanes.

Avui, algunes diades vinculades al calendari catòlic són celebrades en molts centres educatius públics d'infantil i primària, amb orientació pedagògica i no pas confessional (és el cas de Nadal, Reis, Sant Jordi, Sant Ponç, Santa Cecília, etc.), així com altres celebracions paganes però vinculades al calendari religiós (per exemple, Dijous Gras, Carnestoltes o Sant Joan). Val a dir també que algunes d'aquestes diades no tenen la mateixa importància quant al nombre de centres que les celebren, i que la distribució geogràfica d'aquestes celebracions tampoc no és homogènia.

Es pot afirmar que, en general, aquests actes no són considerats activitats que generin conflicte ni a l'interior dels claustres ni amb les famílies. És comú considerar-los activitats lúdiques, obertes i flexibles, on participa gairebé tot l'alumnat del centre. Certament, de vegades la participació per part de l'alumnat de confessions religioses minoritàries pot ser passiva o limitada únicament a les activitats que són estrictament obligatòries pel fet de desenvolupar-se dins l'horari de classe. Aquest alumnat acostuma a participar en els actes preparatoris sense grans problemes ni objeccions, quan es fan en hores de classe, però, en canvi, no acostuma a assistir a la festa o commemoració, que sol ser de caràcter optatiu i, en molts casos, fora de l'horari lectiu.

Els centres educatius amb ideari religiós solen celebrar les festivitats pròpies del seu calendari, per exemple, per commemorar la diada del seu fundador. Aquesta és una pràctica que, més enllà del seu caràcter religiós, també té una intenció educativa que cal desenvolupar de forma coherent amb el ple respecte als drets individuals de tots els alumnes i a la seva pluralitat de creences.

A l'hora de planificar i organitzar aquestes activitats, hi ha centres que tenen en compte que, possiblement, el dia concret de la diada un determinat alumnat segurament no hi assistirà tot i haver-ne participat activament en la preparació. Per això, des dels centres educatius s'han pres diferents mesures d'adaptació d'aquestes activitats, amb l'objectiu de potenciar una major participació de tot l'alumnat de manera que ningú no se'n senti exclòs.

Hi ha centres que han optat per presentar algunes tradicions d'origen catòlic com a tradicions culturals pròpies del país, diferenciant els elements culturals del que seria la pràctica religiosa. És per això que, per exemple, se celebra Nadal, però fent èmfasi en els aspectes culturals tradicionals de la diada i en els valors que simbolitza (la solidaritat i la pau) i reflexionant sobre el consumisme compulsiu, sense emfasitzar les creences religioses que l'origen ni vinculant les activitats a cap adhesió de fe.

Dins una tendència intercultural, hi ha centres que han optat, com a mínim, per informar tot l'alumnat de les festivitats de les diverses confessions religioses presents al centre educatiu. D'aquesta manera, se celebra l'arribada de Nadal, però també s'explica, quan és el moment, amb més o menys detall i implicació de l'alumnat o de les seves famílies, el Ramadà o l'Any

Hi ha centres que han optat per presentar algunes tradicions d'origen catòlic com a tradicions culturals pròpies del país, diferenciant els elements culturals del que seria la pràctica religiosa.

Hi ha centres que han optat per informar tot l'alumnat de les festivitats de les diverses confessions religioses presents al centre educatiu com el Nadal, el Ramadà o l'Any Nou xinès.

Nou xinès. En aquest sentit, pot ser interessant incorporar propostes d'activitats sobre festivitats que, pel nombre d'alumnes que les seguiran, tenen un major impacte en el centre educatiu, per tal que els que les celebraran se sentin reconeguts i els que no, sàpiguen perquè els seus companys no van a l'escola aquell o aquells dies.

S'ha produït també un debat sobre l'oportunitat o no d'emfasitzar aquestes festes tradicionals. Els debats sobre aquesta qüestió, motivats sobretot per la presència cada vegada més important d'alumnat de diverses confessions religioses, s'han anat estenent, de manera que en ocasions puntuals han passat a les revistes pedagògiques especialitzades i fins i tot als mitjans de comunicació ordinari. Creiem que cada centre, a partir de les necessitats i característiques de la seva comunitat escolar, amb la participació dels seus membres i d'acord amb l'ideari del centre:

1) ha de decidir la millor manera d'incorporar la dimensió intercultural i de respecte a les diverses confessions religioses familiars, i reflectir-ho de manera clara en el seu projecte educatiu i en el currículum del centre;

2) ha de donar a conèixer a tota la comunitat educativa les festes tradicionals locals i nacionals, siguin civils o religioses, i també les principals festes que celebren els infants del centre educatiu que provenen d'altres contextos culturals i religiosos.

Els dies de celebracions d'arrel religiosa haurien de ser una bona ocasió per descobrir el patrimoni cultural de Catalunya i d'altres nacions i pobles, reflexionar-hi, afavorir el desenvolupament de les competències bàsiques corresponents i formar-se en

Els dies de celebracions d'arrel religiosa haurien de ser una bona ocasió per descobrir el patrimoni cultural, reflexionar-hi i formar-se en cultura religiosa.

cultura religiosa, independentment i amb respecte a les creences de cadascú, entre les quals hi ha no professar cap religió.

4.1.2 Calendari escolar i calendaris litúrgics

El calendari ordinari dels centres educatius i de la societat en general reflecteix la tradició judeocristiana de Catalunya i Europa. Però la diversitat de creences present als centres, de manera especial a partir de les noves migracions estrangeres i de la secularització de la societat, pot provocar, de manera directa o indirecta i més sobtada o més progressiva, el sentiment d'una necessitat d'adequar les celebracions i, consegüentment, un qüestionament d'allò que «sempre s'ha fet així» en unes dates determinades del calendari.

Pel que fa a les festivitats pròpies d'altres confessions que no siguin la catòlica, n'hi ha que se celebren durant els caps de setmana i, per tant, no suposen un motiu d'absència escolar. Però hi ha casos en què escauen en dies lectius i els nens i nenes no assisteixen a classe durant les celebracions més importants, com ara la festa que commemora el final del Ramadà o el dia del Sacrifici.

Hi ha centres que demanen per avançat el justificant d'absència amb la intenció de programar i adaptar les activitats docents. És bo recordar que els acords de cooperació del 1992 entre l'Estat espanyol i les federacions jueva, protestant i islàmica (a l'annex I d'aquesta guia hi trobareu els articles més importants) estableixen les condicions per a la dispensa d'assistència a classe. Per tant, les absències a classe durant aquestes festivitats de l'alumnat que les professa s'han d'entendre sempre com a justificades i són improcedents les sancions o les recriminacions

per raó de la no-assistència a classe. Caldrà, però, el justificant familiar corresponent.

El reconeixement i el respecte a la diversitat religiosa de les famílies són una obligació ètica i jurídica.

El reconeixement i el respecte a la diversitat religiosa de les famílies són una obligació ètica i jurídica, una concreció del pluralisme democràtic que facilita la convivència harmònica de l'alumnat i amb les seves famílies, que se sentiran més acollides en aquests centres educatius.

És impossible fixar un calendari escolar que respongui a les necessitats de dies festius de tota la diversitat de creences present a Catalunya. Amb tot, si hi ha un percentatge molt important d'una determinada confessió religiosa en un centre educatiu, hi ha la possibilitat de fer coincidir algun dels dies de lliure disposició amb alguna festa assenyalada d'aquesta comunitat. Cal tenir en compte que el Departament d'Ensenyament recomana que siguin els consells escolars municipals, un cop fixats els calendaris de festivitats locals, nacionals i estatals, qui seleccionin els dies que convindria que adoptessin tots els centres del mateix municipi.

En aplicació dels acords de cooperació del 1992, convé determinar quins dies compten les famílies que els seus fills deixaran d'assistir a l'escola i informar-ne tot el professorat.

Però, atesa la improbable circumstància que es trïi com a festiu algun dia assenyalat de les comunitats religioses minoritàries, almenys, en aplicació dels acords de cooperació del 1992, convé determinar quins dies compten les famílies que els seus fills deixaran d'assistir a l'escola, i informar-ne tot el professorat amb vista a les seves programacions.

Si volem avançar cap a institucions educatives on la convivència intercultural i el respecte a la diversitat de creences espirituals, religioses, agnòstiques i atees siguin característiques significatives de la pràctica educativa, el centre educatiu hauria de conèixer, com a mínim, els elements bàsics de totes les cre-

ences de l'alumnat, inclosos el calendari i les característiques principals de les seves celebracions. Aquesta informació hauria d'arribar a tots els alumnes per educar-los en el reconeixement de l'altre i en el respecte a la diversitat, i poder millorar així el clima de convivència. En aquest sentit, seria molt convenient introduir en el currículum ordinari (de ciències socials, literatura, música, etc.) referències a les celebracions religioses de les diverses confessions presents al centre, la qual cosa pot esdevenir una magnífica oportunitat perquè les famílies aportin el seu coneixement a l'activitat formativa i educativa del centre (a l'annex iv hi trobareu enllaços i referències de calendaris inter-religiosos).

4.2. L'ALIMENTACIÓ ALS MENJADORS ESCOLARS

El menjador escolar té una responsabilitat nutricional i educativa. Un pla de menús ben dissenyat és un factor molt important en la salut dels infants i adolescents, i ajuda a instaurar bons hàbits alimentaris i a conèixer, respectar i estimar la diversitat de costums i creences que es manifesten en l'àpat.

L'estructura i la planificació dels menús de l'escola han de garantir una alimentació saludable a través d'una oferta equilibrada, variada, suficient, agradable i adaptada a les característiques i necessitats dels comensals. Aquest darrer aspecte significa que ha d'incorporar les tradicions culturals de la zona i, en la mesura del possible, les dels alumnes provinents d'altres contextos culturals i religiosos, i que ha de tenir en compte les situacions de règim especial per prescripció mèdica. Per tant, la planificació dels menús és una tasca important i de vegades complexa —la qual cosa no vol dir irresoluble— que hauria de

El menjador escolar té una responsabilitat nutricional i educativa.

ser abordada amb professionalitat i consensuada entre els professionals educatius, pares, dietista i representants de l'entitat o organisme competent en la gestió del menjador i de l'empresa adjudicatària del servei.

Els departaments d'Ensenyament i de Salut de la Generalitat faciliten recomanacions als centres educatius per tal que puguin planificar o avaluar els menús de cada centre.

Els departaments d'Ensenyament i de Salut de la Generalitat faciliten recomanacions als centres educatius per tal que puguin planificar o avaluar els menús de cada centre, així com un servei d'assessorament de programacions i revisions de menús.⁵

Tot i que la majoria de tradicions religioses estableixen prescripcions alimentàries, només en alguns casos són obligatòries per als nois i noies. Tot i això, és força habitual trobar alumnes que segueixen prescripcions, la qual cosa es manifesta en el menjador escolar, quan es fan colònies o excursions que impliquen menjar fora, quan se celebra algun aniversari o quan alguns alumnes segueixen períodes de dejuni.⁶

La interpretació i la rigidesa en l'observança dels preceptes alimentaris per motius religiosos varien molt segons la religió, el corrent que se segueix i el grau d'observança de la família.

La interpretació i la rigidesa en l'observança dels preceptes alimentaris per motius religiosos varien molt segons la religió, el corrent que se segueix i el grau d'observança de la família. D'altra banda, moltes vegades els nois i noies d'altres contextos culturals no es queden a dinar a l'escola i fins i tot renuncien a la beca del menjador escolar, no pas per prescripcions religioses, sinó perquè han estat socialitzats en gustos alimentaris tan

5 - Vegeu el document *Guia: l'alimentació saludable a l'etapa escolar* del Departament d'Ensenyament: <http://www20.gencat.cat/docs/Educacio/Documents/ARXIU/aimentacio.pdf>.

6 - En el cas de l'alumnat musulmà, es fa referència expressa a l'alimentació als centres educatius en l'apartat 14.4 de l'Acord de cooperació de l'Estat espanyol amb la Comissió Islàmica d'Espanya.

diferents que no els agrada gaire el menjar que proporciona el centre. L'adaptació a una dieta tan diferent de la de la família és molt difícil si no es fa d'una manera progressiva i integrada en els aprenentatges competencials.

La diversitat de necessitats relacionades amb els preceptes alimentaris s'ha reflectit principalment en la demanda de menús diferents al servei de menjador escolar. Les respostes dels centres educatius de Catalunya a aquesta qüestió han estat diverses. La gran majoria han anat trobant solucions respectuoses i operatives. Hi ha, però, alguns centres que han mostrat, per diferents motius, reticències a aquesta qüestió, i han situat l'alumnat i les seves famílies davant dues úniques opcions: o bé fan ús del menjador escolar sense seguir els preceptes alimentaris o bé no utilitzen el menjador del centre i segueixen els preceptes a casa seva o en un altre lloc. Davant situacions com aquesta, cal tenir en compte el següent:

1) Es pot facilitar l'exercici del dret de llibertat religiosa sense que calgui augmentar exageradament el nombre d'opcions. Sovint es pot resoldre la situació amb diferents adaptacions (menú ordinari, menú de règim i menú vegetarià). Tal com s'ha dit, es pot demanar el suport que ofereixen el Departament d'Ensenyament i el Departament de Salut.

2) Respectar les prescripcions religioses sobre l'alimentació no equival necessàriament a haver d'atendre tots els gustos i tradicions culturals alimentàries dels alumnes.

3) No es pot vulnerar mai el dret a la igualtat de tracte pel que fa a beques o ajuts de menjador argumentant qüestions de diversitat dietètica o cultural.

Es pot facilitar l'exercici del dret de llibertat religiosa sense que calgui augmentar exageradament el nombre d'opcions.

Alguns centres han aprofitat el menjador escolar per contribuir al coneixement de la diversitat cultural, que també es mostra en l'alimentació.

4) S'ha d'anar amb compte que les possibles reticències no siguin causades per una actitud que defuig qualsevol situació complexa que requereix respostes creatives. La societat plural en què vivim, el respecte a la llibertat religiosa i l'educació centrada en la persona configuren una realitat complexa que no podem defugir i que reclama respostes adequades segons les possibilitats i circumstàncies de cada centre.

El respecte a les prescripcions religioses no sempre consisteix en la multiplicació de menús, sinó que es pot basar en la cerca de menús oberts a tot l'alumnat. Hi ha centres que han sabut aprofitar la diversitat cultural i religiosa de l'alumnat per remarcar l'aposta de l'escola per la inclusió i, més enllà dels menús que cal servir i en la mesura del possible, han aprofitat el menjador escolar o altres espais per contribuir al coneixement de la diversitat cultural, que també es mostra en l'alimentació.

Com ja hem comentat anteriorment, és fonamental la comunicació amb les famílies. En totes les confessions, hi trobem diversos graus de compliment i, en conseqüència, convé deixar clar que el menjador escolar és un servei a les famílies.

En els annexos hi trobareu informació referida a les prescripcions alimentàries de cadascuna de les tradicions religioses amb més implantació a Catalunya.

4.3. LA INDUMENTÀRIA I ELS SIGNES RELIGIOSOS

La indumentària i els símbols que responen a preceptes i a recomanacions religioses fan visibles, d'una manera fàcil i directa, les identitats i les diferències.

Totes les religions aconsellen vestir decentment, i d'una manera especial pel que fa a les dones, però el rigor i la concreció en aquesta recomanació varien segons les religions i els diversos corrents que hi ha en cadascuna d'aquestes. És, per tant, un dels elements que fa més evident l'augment de la diversitat als centres educatius i que més controvèrsia pot generar en determinades situacions.

Cal tenir molt present que l'ús d'una determinada indumentària o altres signes externs de motius religiosos és una forma de manifestació pública o d'actuació conforme les pròpies creences i, per tant, una forma d'exercir el dret fonamental a la llibertat religiosa que, *prima facie*, cal respectar i protegir. Així ho entenen el Comitè de Drets Humans de Nacions Unides⁷ i la jurisprudència del Tribunal Europeu de Drets Humans,⁸ com també la jurisprudència dels tribunals espanyols.⁹ En con-

7 - Així, per exemple, el dictamen del Comitè de Drets Humans de 5 de novembre de 2004, que, en l'apartat 6.4, diu que «El Comitè considera que la llibertat de manifestar la pròpia religió comprèn el dret de portar en públic indumentària que estigui en consonància amb la fe o religió de la persona. A més, considera que impedir a una persona que porti peces de roba religioses en públic o en privat pot constituir una violació del paràgraf 2 de l'article 18 del Pacte (internacional de drets civils i polítics)». Però més endavant diu: «El Comitè recorda que la llibertat de manifestar la pròpia religió o les pròpies creences no és absoluta i pot estar subjecta a limitacions prescrites per la llei i que siguin necessàries per protegir la seguretat, l'ordre, la salut o la moral pública o els drets i llibertats fonamentals dels altres».

8 - El Tribunal Europeu de Drets Humans ha declarat en nombroses ocasions que l'ús de robes i signes per motius religiosos és una expressió de la llibertat religiosa prevista a l'article 9.1 del Conveni europeu de drets humans, si bé ha avalat la imposició de limitacions establertes per la llei a aquesta pràctica. Segons l'apartat 9.2 del mateix Conveni, es poden establir limitacions sempre que siguin «necessàries en una societat democràtica per a la protecció de l'ordre, de la salut o de la moral públiques o per als drets i llibertats d'altri». Així, entre moltes d'altres, les següents: *Dahlab contra Suïssa*, de 15 de febrer de 2001; *Leyla Sabih contra Turquia*, de 10 de novembre de 2005; *Dogru contra França i Kervancı contra França*, de 4 de desembre de 2008.

9 - Diferents sentències han protegit el dret a portar determinades peces de roba per motius religiosos, sobre la base del dret fonamental a la llibertat religiosa, com ara la Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Balears número 457/2002, de 9 de setembre de 2002, o la Sentència del Tribunal Suprem, Sala del Contenciós Administratiu, número 693/2013, de 14 de febrer de 2013.

Totes les religions aconsellen vestir decentment, i d'una manera especial pel que fa a les dones, però el rigor i la concreció en aquesta recomanació varia.

L'ús d'una determinada indumentària o altres signes externs de motius religiosos és una forma de manifestació pública de les pròpies creences i, per tant, una forma d'exercir el dret fonamental a la llibertat religiosa que cal respectar i protegir.

La limitació de la indumentària i dels signes religiosos, en tant que afecta l'exercici d'un dret fonamental, només pot ser regulada per una llei.

seqüència i com a criteri general, s'ha de respectar l'ús d'indumentària i de signes religiosos dels alumnes, professors i treballadors en general als centres educatius.

No obstant això, en alguns països europeus, com ara França, s'ha prohibit portar signes religiosos ostentosos als centres educatius públics, la qual cosa ha afectat principalment l'ús de vels islàmics. Aquesta prohibició ha estat considerada ajustada a dret pel Tribunal Europeu de Drets Humans, en entendre que «la prohibició del vel islàmic en l'àmbit educatiu no implica una vulneració del dret de llibertat religiosa dels alumnes, sempre que la prohibició s'ajusti a les pautes de l'article 9.2 del Conveni», és a dir, que estigui prevista per la llei i sigui necessària en una societat democràtica per a la protecció i defensa de béns de naturalesa jurídica,¹⁰ si bé no hi ha ara per ara una jurisprudència general i segura sobre aquesta qüestió.

A l'Estat espanyol, alguns centres educatius també han prohibit l'ús del vel islàmic i alguna sentència judicial ha considerat que en els casos jutjats no es vulnerava el dret a la llibertat religiosa.¹¹ Ara bé, jurídicament hi ha dues qüestions importants a tenir en compte. Primera: que a l'Estat espanyol no hi ha cap llei que reguli aquesta qüestió o que estableixi cap limitació general a l'ús de roba o signes per motius religiosos. I segona: que el Tribunal Suprem, en la Sentència de 14 de febrer de 2012, ha establert que la limitació de la indumentària i dels signes religiosos, en tant que afecta l'exercici

10 - Sentència *Kervanci i Dogru contra França*, de 4 de desembre de 2008.

11 - Per exemple, la Sentència número 35/2012 del Jutjat Contenciós Administratiu número 32 del Tribunal Superior de Justícia de Madrid.

d'un dret fonamental, només pot ser regulada per una llei, motiu pel qual la sentència anul·la una normativa de l'Ajuntament de Lleida que impedia l'ús en espais municipals del «vel integral».

En tot cas, i tal com s'exposa a continuació, sembla que hi ha prou motius ètics i educatius per defensar, a priori, el reconeixement i el respecte a la diversitat en les formes de vestir que reflecteixen creences filosòfiques i religioses.

4.3.1 Criteris generals sobre la indumentària i els signes religiosos

Els elements simbòlics en les formes de vestir o en els complements corporals donen fe d'una religió i, com tots els símbols, despleguen interpretacions i passions en les quals de vegades el portador es veu atrapat. L'infant o adolescent esdevé un punt de confluència de mirades i discursos dispars i enfrontats que, tot i convergir en ell, no van dirigits a ell, sinó a la simbologia de la qual és portador. En la societat mediàtica, això pot arribar a situacions que transcendeixen desmesuradament les persones implicades, fins al punt de convertir també l'infant o adolescent en símbol d'allò que els actors consideren que està en joc.

En aquestes situacions, és aconsellable que els professionals de l'educació i en general tota la comunitat educativa facin l'esforç d'analitzar què és el que realment s'aboca a la discussió. És important no oblidar que es discuteix sobre símbols i que els símbols evoquen creences, idees, projectes, il·lusions, emocions, prejudicis, pors... que constitueixen i travessen, obertament o soterradament, els discursos i les actituds. Per exemple,

Tots els símbols despleguen interpretacions i passions en les quals de vegades el portador es veu atrapat.

Educar en la igualtat, en el respecte a totes les creences i en l'estimació a la cultura que acull només es pot aconseguir amb la complicitat dels educands i de les seves famílies.

el *hijab*¹² pot ser, per a alguns, portador de significats com ara la confessionalització dels centres educatius, o la pèrdua de catalanitat o fins i tot la submissió de la dona. I per a d'altres, un costum o un acte d'identitat o una prescripció religiosa o un signe espiritual, cultural, o simplement un gust personal.

Aquí és especialment apropiada la formulació kantiana de l'imperatiu categòric segons el qual cal tractar la persona com a fi en si mateixa, no pas simplement com a mitjà. Lluitar contra la imposició religiosa o la submissió de la dona als centres educatius és una acció lloable que no es pot fer mai a costa de provocar un perjudici a un infant o a un adolescent, com ara la desescolarització. I l'acció educativa que persegueix el bé dels infants i dels adolescents s'ha de fer amb ells, no a costa d'ells. Educar en la igualtat, en el respecte a totes les creences i en l'estimació a la cultura que acull només es pot aconseguir amb la complicitat dels educands i de les seves famílies.

L'interès superior de l'infant o adolescent comporta assegurar-ne l'escolarització obligatòria i que aquesta es dugui a terme amb la màxima qualitat possible. En conseqüència, la indumentària hauria de ser objecte de prohibició només si interfereix objectivament en l'assoliment d'aquest objectiu.

Hi ha formes de vestir que, en el nostre context cultural i avui, perjudicarien objectivament els infants o adolescents. Ens referim a formes molt poc habituals als centres educatius però que podrien augmentar en el futur, com per exemple el *nicab*

12 - Hijab: vel que utilitzen moltes dones musulmanes. Cobreix el cap i es veu el rostre. En canvi, el xador, usat per les dones iranianes, és un teixit que cobreix bona part del cos i només deixa veure la cara.

i el *burca*.¹³ Són perjudicials per tres raons principals: perquè dificulten la visió i el moviment del cap, dels braços i les mans a qui els porta; perquè impedeixen veure el rostre, un factor important en les relacions socials i educatives, i perquè persegueixen ocultar el cos i fins i tot la presència de la menor d'edat, la qual cosa, aquí, influiria negativament en el desenvolupament de la seva personalitat i suposaria un atemptat a la seva dignitat. (Aquest darrer argument també ens serviria per limitar dins el centre educatiu, per exemple, les formes de vestir —o més aviat de desvestir-se— que estan a l'altre extrem, és a dir, que persegueixen l'exaltació i exhibició sensuals del cos).

En canvi, hi ha altres vestimentes que no perjudiquen l'infant o adolescent, per exemple, la *xaila*,¹⁴ el *hijab*, el turbant sikh o la *quipà*,¹⁵ tot i que es pot considerar, amb prudència i objectivitat, que en algunes activitats escolars ho poden fer (per exemple, la *xaila* quan s'està al laboratori i es manipula un fogonet).

El Departament d'Ensenyament s'ha fet ressò de les possibles limitacions en les formes de vestir en les *Instruccions per a l'organització i el funcionament dels centres educatius públics*. Concretament, l'apartat “Fomentar l'educació intercultural en un marc de diàleg i de convivència” exposa el següent:

El Departament d'Ensenyament s'ha fet ressò de les possibles limitacions en les formes de vestir.

13 - Nicab: peça de roba que tapa el cabell i la cara. Es veuen els ulls. Burca: peça de roba que tapa el cabell, la cara i els ulls amb un teixit reixat. L'ús d'ambdues peces és molt excepcional a Catalunya, fins i tot entre persones adultes.

14 - Xaila: tela llarga i rectangular emprada a la zona del Golf Pèrsic. Tapa el cabell i les orelles i s'estén sobre les espatlles.

15 - La quipà és un casquet, de roba o llana, que cobreix una part del cap i que és emprat pels jueus.

No s'han de tolerar els símbols que exalten la xenofòbia o el racisme, o que promouen qualsevol tipus de violència.

L'educació intercultural és una resposta pedagògica a l'exigència de preparar la ciutadania perquè pugui desenvolupar-se en una societat plural i democràtica. Té com a finalitat última la igualtat en drets, deures i oportunitats de totes les persones en un marc de valors compartits per a la convivència. L'educació intercultural promou espais d'inclusió basats en la igualtat i la necessitat de compartir uns valors comuns que ajudin a convida en una mateixa comunitat. També promou l'ús de la llengua catalana com a eix vertebrador d'un projecte educatiu plurilingüe, en el marc del respecte a la diversitat lingüística i cultural, com un element de cohesió i igualtat d'oportunitats.

L'assoliment d'aquest objectiu es veu afavorit si el centre educatiu:

(...)

- respecta la diversitat cultural en totes les seves formes i, per tant, permet l'ús de vestuari o elements simbòlics, siguin de caràcter cultural, religiós o identitari, sempre que no impossibilitin la realització de totes les activitats curriculars, la comunicació interpersonal, la identificació personal i la seguretat personal o la dels altres, o que trenquin de forma ostentosa les normes civicosocials. Aquest respecte, però, no ha de permetre tolerar els símbols que exalten la xenofòbia o el racisme, o que promouen qualsevol tipus de violència.¹⁶

16 - http://educacio.gencat.cat/documents/IPCNormativa/DOIGC/PEC_Convivencia_clima.pdf.

En un centre educatiu, la limitació de la forma de vestir i d'ornamentar-se el cos en general només hauria d'estar justificada, per tant, si es dóna alguna d'aquestes situacions: (i) suposa un perill evident per a la salut o la seguretat de la persona o dels altres; (ii) impedeix o dificulta de forma evident l'activitat educativa, la identificació de la persona o la comunicació; (iii) atempta objectivament contra els drets dels altres, i (iv) trenca de forma ostentosa les normes cíviques i socials.¹⁷

4.3.2 No totes les formes de vestir mereixen el mateix tractament

En ètica, l'argument «si permetem això, aleshores haurem de permetre això altre», sense explicar per què la primera autorització comporta inevitablement la segona, es considera una fal·làcia. Pot ser una fal·làcia del *continuum*, que consisteix a considerar que no és possible tractar de diferent manera coses semblants; o una fal·làcia del pendent relliscós, segons la qual si acceptem una cosa aparentment iniqua, això generarà una concatenació inevitable que portarà a haver d'acceptar coses cada vegada més terribles. Ara bé, per desactivar una fal·làcia no n'hi ha prou de dir que ho és, sinó que calen arguments. En aquest sentit, els professionals de l'educació han de tenir arguments per respondre, per exemple, a qüestions com aquesta: «Si ell porta un turbant sikh a classe, per què jo no puc portar una gorra de beisbol?».

Hem dit que tota intervenció educativa ha de procurar el bé de l'infant o adolescent i que, en el nostre context cultural

La limitació de la forma de vestir només hauria d'estar justificada si suposa un perill per a la seguretat, si dificulta l'activitat, la identificació de la persona o la comunicació, o si atempta contra els drets o trenca les normes cíviques i socials.

17 - Canimas, J. (2013): «¿Hay límites en la forma de vestir del alumnado de los centros educativos públicos?», a *Cuadernos de pedagogía*, número 432, març de 2013, pàgines 78-82.

Un educador ha d'ésser capaç d'explicar que no totes les formes de vestir mereixen el mateix tracte i de facilitar processos de reflexió crítica respecte d'aquestes qüestions.

Hi ha arguments ètics, jurídics, d'urbanitat i de lògica discursiva per assenyalar la diferència de tracte entre símbols religiosos i peces de vestir inacceptables al centre.

i avui, hi ha formes de vestir que el perjudiquen. Les normes d'urbanitat són normes socials d'alteritat, de respecte i de reconeixement que faciliten la convivència amb els altres. Un educador ha d'ésser capaç d'assenyalar quins són (i per què) els llindars d'allò permès, d'explicar que no totes les formes de vestir mereixen el mateix tracte i de facilitar processos de coneixement i de reflexió crítica respecte d'aquestes qüestions.

Per exemple: de moment, aquí i a la majoria de llocs d'Europa, portar una gorra de beisbol o un barret en determinats espais és una falta de respecte i una mostra de mala educació, i en canvi no ho és portar un turbant sikh. Això, en un centre educatiu, no hauria de ser un problema a defugir, sinó una oportunitat per exercir la tasca que es té encomanada. Una oportunitat per ajudar a pensar i a escatir. Pel que fa a l'exemple de la gorra i el turbant, hi ha bons arguments per assenyalar la diferència de tracte: arguments ètics (per exemple, que la religió és una opció de vida, no una qüestió de gustos que poden variar d'un dia a l'altre i que no comprometen a res); arguments jurídics (les lleis permeten unes coses i no unes altres, consideren que algunes qüestions són drets fonamentals i d'altres no); arguments d'urbanitat (per exemple, que el cos parla i fa parlar i que, per tant, hi ha costums que diuen coses; treure's el barret o la gorra quan s'entra en un espai tancat és un senyal de respecte cap a les persones que s'hi estan); arguments de lògica discursiva (per exemple, es pot parlar, adaptada a l'edat dels infants o adolescents, de la fal·làcia del *continuum*, també anomenada *de la barba* o *del piló*. Es cau en aquesta fal·làcia en considerar que com que les diferències entre un conjunt de coses són tan petites, qualsevol intent d'establir límits entre aquestes és arbitrari i, per tant, cal considerar-les una i la mateixa cosa).

En aquest punt, no podem deixar de fer esment de la Sentència del Tribunal Suprem de Canadà de 2 de març de 2006, sobre l'autorització a Gurbaj Singh de portar el *kirpan* (punyal sikh) al centre educatiu, si bé amagat en un folre del vestit cosit. El Tribunal no qüestiona, ni de bon tros, la prohibició de portar armes al centre educatiu. Ara bé, considera que l'acomodació raonable d'aquesta normativa a la situació concreta obliga a considerar que el kirpan no és percebut pels sikhs com una arma, sinó com un objecte religiós (de la mateixa manera, diu, que no es consideren armes les tisores o els cùters); que el fet de portar-lo o no és molt important per a la persona i per a la religió sikh; que cal tenir en compte les circumstàncies precises en les quals l'infant ha de créixer i fer-se gran, i que el fet que l'adolescent practiqui la religió sikh, i per tant porti el kirpan, no és un caprici o una decisió de fa poc temps.

Els magistrats no defugen el fet que alguns alumnes poden trobar injust que Gurbaj Singh porti el kirpan al centre educatiu mentre ells tenen prohibit portar una navalla, o que d'altres considerin que el dret que tenen les noies musulmanes de portar hijab és una injustícia, perquè ells no poden portar gorra. Aleshores, la sentència recorda que la tasca dels centres educatius és transmetre als estudiants valors que són fonamentals per a la democràcia i que les prohibicions absolutes són contràries al respecte a la diversitat, fonament de la democràcia. És per això que consideren que és fonamental ensenyar els nois i noies a distingir, a no confondre les singularitats, a no voler aplicar un tot a les singularitats. Igualar una obligació religiosa com pot ser portar kirpan o hijab amb el desig de portar una navalla o una gorra, diuen, testimonia una mirada reductora i pobra sobre la llibertat religiosa i una actitud incompatible amb els valors constitucionals.

Igualar una obligació religiosa com pot ser portar kirpan o hijab amb el desig de portar una navalla o una gorra testimonia una mirada reductora i pobra sobre la llibertat religiosa.

Cal ser sensibles als canvis imposats pels usos i costums de la societat. Maneres de vestir intolerables fa uns anys són avui dia acceptades per amplis sectors de la població.

Per tant, més que defugir aquestes ocasions, els professionals de l'educació les han de veure com a oportunitats per a la tasca educativa que tenen encomanada. Per poc que s'hi pensi, es trobaran bones raons per explicar i fer comprendre per què no es pot portar gorra esportiva a classe, llevat que estigui justificat per una malaltia, i en canvi un sikh sí que pot portar turbant.

També cal ser sensibles als canvis imposats pels usos i costums de la societat. Maneres de vestir intolerables fa uns anys són avui dia acceptades per amplis sectors de la població. Però la necessària tolerància amb indumentàries juvenils de moda (pírcings, tatuatges, gorres i capells, vestimenta que deixa al descobert parts del cos, etc.) ha de tenir els límits que marca el seny d'aquells que vetllen pel bé dels nois i noies del centre educatiu. Amb aquest criteri, haurien de limitar-se, desaconsellar-se i, arribat el cas, no tolerar-se els elements del vestuari que impossibiliten la realització dels exercicis previstos en el desplegament del currículum (especialment a les classes d'educació física, però no només en aquesta àrea). Tenir garantida l'escolarització obligatòria completa, de tot el marc curricular, és un dels drets de tots els infants.

La seguretat individual i col·lectiva de l'alumnat ha de ser un altre motiu de prohibició d'un vestuari o d'uns ornaments determinats. Per exemple, a la classe d'educació física s'ha de permetre l'ús d'una peça de roba transpirable que reculli els cabells, que no sigui la que es porta abans i després de la classe per qüestions d'higiene, però que en cap cas no pot estar subjectada amb agulles ni amb cap peça metàl·lica. També al laboratori, el seny ja indica que no s'hi pot acudir amb determinades peces de vestuari o amb pentinats o cabells molt llargs i sense recollir, on pugui calar-se foc amb relativa facilitat, per posar-ne un altre exemple.

Els límits en el vestuari i l'aparença física sempre s'haurien d'establir amb el màxim consens possible, tenint en compte els aspectes ètics, legals i normatius. Els acords s'haurien de prendre en els òrgans de govern i de participació dels quals s'ha dotat el centre educatiu (claustre, consell escolar...), i concretar-los en les normes d'organització i funcionament de centre d'una manera pactada, evitant les valoracions personals subjectives.¹⁸

4.3.3 Vestimentes i signes dels educadors

La llibertat de creences és un dret fonamental i, com a tal, els ciutadans en són titulars sempre. Els professionals de l'ensenyament, per tant, no en queden desposseïts quan estan exercint i, com s'ha dit, la indumentària i l'ús de signes religiosos i ideològics formen part d'aquest dret. No es pot exigir a ningú, per tant, que amagui les seves conviccions personals.

Ara bé, els docents tenen una responsabilitat educativa i formen part d'una institució. La responsabilitat educativa és especialment delicada a les escoles i els instituts, perquè es dirigeix a nois i noies que, per la seva edat, són més vulnerables que les persones adultes. Així mateix, formar part d'una institució significa que se n'és la cara visible, gairebé el representant en moltes ocasions. En conseqüència, els professionals de l'educació han d'actuar amb prudència i donar exemple del fet que, en una societat democràtica, la llibertat i el respecte a les creences personals són compatibles amb l'aconfessionalitat dels centres educatius públics o amb l'ideari dels concertats.

La llibertat de creences és un dret fonamental i els professionals de l'ensenyament no en queden desposseïts en cap circumstància.

No es pot exigir a ningú que amagui les seves conviccions personals. Ara bé, els docents tenen una responsabilitat educativa i són la cara visible d'una institució.

18 - *Idem*, Canimas, J. (2013): pàgines 78-82.

4.4. EL CURRÍCULUM EDUCATIU

Com hem dit, en el moment en què la família matricula el noi o la noia al centre educatiu, es fa palesa una delegació i autorització educativa en les qüestions que afecten l'estructura curricular, el projecte educatiu i la vida quotidiana del centre. En aquest sentit, cal tenir especial cura en el procés de matrícula, que hauria d'esdevenir un autèntic exercici d'acollida i d'explicació del projecte educatiu del centre. Aquest procés inicial de comunicació culmina amb la signatura de la Carta de compromís educatiu, que, com se sap, té uns continguts comuns i pot tenir una addenda amb continguts específics per al seguiment de cada alumne o alumna.

La pluralitat de creences és un bé que cal cuidar, i no només atenent allò que marca la llei, sinó també a través del reconeixement i la sensibilitat.

Pot passar que algunes famílies demanin que el seu fill o la seva filla no estudiï algunes àrees o continguts curriculars (per exemple, música, educació física, la teoria evolucionista, l'aparell reproductor humà en grups mixtos d'alumnat, etc.) o que no participi en algunes activitats curriculars (per exemple, en sortides fora del centre educatiu) o que no escolti comentaris elogiosos per part del professorat sobre la modificació del Codi civil que permet el matrimoni entre persones del mateix sexe, etc.

El dret del pare i de la mare a veure per l'educació moral del seu fill no pot ser menystingut pel centre educatiu. D'entrada, en l'anàlisi de l'acceptabilitat o no d'una demanda o queixa que tingui a veure amb els continguts del currículum obligatori s'ha d'anar alerta de no caure en una perspectiva rígida i inflexible, perquè la majoria de normatives permeten i fins i tot requereixen, per a una correcta aplicació, interpretacions i acomodacions als casos concrets. La pluralitat de creences és

un bé que cal cuidar, i no només atenent allò que marca la llei, sinó també a través del reconeixement i la sensibilitat. En cas que es consideri que una demanda o actuació familiar respecte al contingut curricular vulnera un dret fonamental de l'infant, el centre educatiu ha de posar-ho en coneixement de l'autoritat competent.

Vegem amb més detall situacions en les quals els centres educatius, en ocasions, han de fer front a possibles divergències amb la família en relació amb els continguts del currículum.

4.4.1 Objeccions a les activitats artístiques

La música, la dansa, l'expressió plàstica o el teatre són recursos que els centres educatius catalans utilitzen per a una educació integral de l'alumnat per desenvolupar la capacitat artística i d'expressió. Si bé és cert que en la majoria de centres educatius no s'han donat conflictes per motius religiosos relacionats amb les expressions artístiques, i que la pràctica totalitat de l'alumnat de confessions minoritàries participa en les activitats musicals, teatrals, plàstiques o de dansa, hi ha hagut casos en què alumnes d'algunes confessions han al·legat motius religiosos per negar-se a seguir algun tipus determinat d'activitat artística.

És cert també que, en ocasions, aquestes activitats poden xocar amb les pràctiques habituals o les creences d'una part de l'alumnat de vegades sense que el centre educatiu se n'assabenti, d'una banda, pel fet que l'alumnat no vulgui verbalitzar-ho (pot tenir interès a no significar-se) i, de l'altra, pel fet que són pocs els docents que saben que pot haver-hi una regulació restrictiva, en algunes confessions religioses, sobre aquestes activitats.

Hi ha hagut casos en què alumnes han al·legat motius religiosos per negar-se a seguir algun tipus determinat d'activitat artística.

No hi ha cap precepte religiós que impedeixi que un nen o una nena faci educació física.

El problema no rau en la matèria, sinó en certs aspectes o maneres de dur-la a terme que poden no encaixar amb els preceptes religiosos.

Com ja hem indicat en l'apartat dedicat a les festes i celebracions, a vegades, quan els alumnes no volen participar en les representacions teatrals o en els espectacles, expressen aquesta negativa simplement no apareixent el dia de la representació pública, malgrat que hagin pogut intervenir activament en els assajos d'aquestes activitats. Quan es presenten aquestes situacions, els centres poden tenir diversos tipus de resposta: des de sancionar l'absència amb «falta no justificada» fins a permetre la no-participació i proposar, o no, alguna altra activitat alternativa. És freqüent que aquests col·lectius no facin explícit el motiu pel qual no participen en aquests actes i que demanin al professorat fer alguna d'aquestes activitats alternatives. Caldrà tenir-ho en compte i buscar una solució individualitzada.

4.4.2 Objecions a l'educació física i activitats esportives

Convé saber que no hi ha cap precepte religiós que impedeixi que un nen o una nena faci educació física. El problema no rau en la matèria, sinó en certs aspectes o maneres de dur-la a terme que poden no encaixar amb els preceptes religiosos, per exemple, les qüestions relacionades amb la indumentària de les noies. En el cas de l'islam, per exemple, aquesta religió preveu que tant els nois com les noies puguin fer totes les activitats educatives o instructives que convingui, però hi ha qui considera que a partir de l'adolescència recomana que les facin separats per sexes i que les noies tinguin cura de la vestimenta per evitar provocacions.

No es pot oblidar que no tothom viu la religiositat de la mateixa manera. Trobarem casos en què, malgrat pertànyer a la mateixa confessió religiosa, uns comportaments seran més oberts i d'altres més restrictius. Com ja hem dit, la vivència del

fet religiós i la valoració del grau de rigor amb què cal complir les normes són molt personals, i estan condicionades per la tradició i els costums familiars.

La qüestió de la indumentària és un aspecte important a l'hora d'entendre per què, per exemple, algunes noies musulmanes no volen fer determinades activitats físiques. Això no hauria de ser cap problema, perquè avui hi ha prou oferta de vestuari que, tot i dissimular o no mostrar el cos, és còmode i transpirable. Pel que fa a cobrir el cap, molts centres educatius proposen a les noies que es posin al cap una cinta ampla o un teixit prim que faciliti la transpiració o un *buff*.

Els centres s'han trobat també que l'alumnat sikh o les noies musulmanes rebutgen, per motius religiosos, anar a la piscina o dutxar-se després de fer educació física. En el moment en què el centre fa de la natació una exigència i la voluntat de l'alumnat és radicalment contrària a participar-hi, la institució educativa es veu en la necessitat de resoldre un conflicte que té més arrels culturals que no pas religioses. No hi ha una prohibició religiosa explícita perquè els nois musulmans o sikhs participin a la classe de natació encara que hi hagi noies que facin l'activitat. Però tampoc no és evident l'obligatorietat curricular inexcusable de fer natació per assolir les competències bàsiques de l'etapa.

D'altra banda, des de moltes sensibilitats, la intimitat és sagrada i resulta fonamental no mostrar el cos nu. Per aquesta raó, no es considera adequat dutxar-se en un espai compartit, encara que sigui utilitzat només per persones del mateix sexe. Sovint es resol facilitant la possibilitat de canviar-se o de dutxar-se en un espai o un moment més reservat.

Hi ha prou oferta de vestuari que, tot i dissimular o no mostrar el cos, és còmode i transpirable.

Cal tenir molt en compte els processos personals d'adaptació a un entorn que, sobretot al principi, els infants poden viure com especialment hostil i atemoridor.

L'educació afectivosexual és l'eina de què disposa el centre per tal que els nois i noies rebin uns coneixements mínims sobre el sexe i la sexualitat.

Moltes vegades, malgrat que el centre educatiu facilita propostes de solució del conflicte, persisteix en l'alumnat la negativa a fer una determinada activitat esportiva. En ocasions, les dificultats de les noies provenen de la necessitat d'evitar el contacte físic amb els companys de sexe masculí que pot produir-se en la pràctica de l'activitat, sobretot en els exercicis en parella o esports que requereixen contacte entre els contrincants. Alguns centres accepten aquest rebuig de les noies a participar en determinats exercicis físics, tot i obligar-les a ser a l'espai on la resta de companys i companyes desenvolupen l'activitat. Es pot acceptar aquesta manera d'encarar el conflicte si es tracta de guanyar temps per negociar una solució que faci compatible l'exigència del compliment del currículum amb les reticències de l'alumnat.

El temps que fa que l'alumnat resideix a Catalunya i que va al centre és un factor important. L'alumnat que en un principi era reticent a participar en determinades activitats, sovint acaba incorporant-s'hi, a vegades fins i tot de manera entusiasta. Cal tenir molt en compte els processos personals d'adaptació a un entorn que, sobretot al principi, els infants poden viure com especialment hostil i atemoridor.

4.4.3 Objecions a l'educació sexual

La sexualitat és un dels elements que el centre educatiu pren en consideració no només a l'hora de formar els alumnes sinó sobretot a l'hora d'oferir-los una educació integral de la seva personalitat. L'educació afectivosexual, per tant, és l'eina de què disposa el centre per tal que els nois i noies rebin uns coneixements mínims sobre el sexe i la sexualitat i quines són les conductes que faciliten, en cas de mantenir relacions sexuals, el major respecte envers l'altre i envers un mateix. Sovint,

però, allò que s'ensenya als centres i la manera com s'ensenya no s'adiu amb allò que s'ensenyaria i la manera com s'ensenyaria per part d'algunes comunitats religioses.

L'educació sexual, als centres educatius, a més a més de ser part del currículum d'algunes assignatures¹⁹ també es tracta de manera transversal a les matèries amb les quals té relació, així com a les tutories, on els docents tenen més flexibilitat per abordar aquest aspecte formatiu. En tot cas, el resultat d'aquesta situació és que cada centre educatiu acaba perfilant una manera pròpia de treballar l'educació sexual.

En els casos en què hi ha hagut incomoditats i reticències per raons religioses respecte a l'educació sexual, és important no confondre un malestar per conviccions religioses amb un sentiment de pudor que de vegades no té res a veure amb la religió. En aquestes situacions cal saber detectar-ho i tractar-ho amb sensibilitat. També caldria no forçar les situacions més enllà del que és raonable i considerar que la participació en activitats concretes pot ser voluntària i facilitar així que un tipus d'alumnat pugui rebre l'educació sexual d'una forma més adequada a la seva sensibilitat.

També cal dir que hi ha ocasions on la família i el centre educatiu poden compartir una visió de la sexualitat i de com s'ha d'educar molt semblant, però igualment la família considera que és responsabilitat exclusiva de la família i nega al centre tota competència en aquest àmbit. Aquí és important recordar que l'article 27.3 de la Constitució espanyola garanteix, com

Allò que s'ensenya als centres i com s'ensenya no s'adiu amb allò que s'ensenyaria i la manera com s'ensenyaria per part d'algunes comunitats religioses.

19 - Decret 143/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria.

ja hem dit, el dret dels pares que els fills rebin una formació religiosa i moral que vagi d'acord amb les seves conviccions, la qual cosa no implica que el centre educatiu hagi de renunciar a explicar al conjunt de l'alumnat tot el ventall d'opcions morals i religioses que es donen a la societat legalment, incloses les que no són pròpies de la família.

4.4.4 Objeccions a continguts concrets d'algunes matèries

També, en ocasions, poden presentar-se objeccions familiars a alguns continguts concrets de determinades matèries. L'origen i l'evolució de la vida humana, per exemple, és un contingut que s'imparteix tant a l'educació primària com a la secundària. Transmetre aquest coneixement, però, no és exclusiu d'una matèria, sinó que pot ser tractat en més ocasions, com a la classe de biologia, a la de ciències naturals o bé a filosofia. Quan aquest ensenyament s'imparteix en una aula on hi ha alumnes educats exclusivament sota les teories creacionistes pot generar incomoditat ja que aquest tema té moltes implicacions religioses.

Pot ser una estratègia tractar temes especialment sensibles en grups reduïts, de manera que això permeti un tractament més d'acord amb les diferents necessitats i sensibilitats de l'alumnat.

Semblaria recomanable, en primer lloc i en tots els casos, una anàlisi, per part del claustre, del millor tractament possible de determinats continguts especialment sensibles. Fóra bo, també, informar les famílies que puguin plantejar aquest tipus d'objeccions sobre l'abast del currículum obligatori a Catalunya i sobre les moltes possibilitats, però també limitacions, del centre educatiu a l'hora d'adaptar aquest currículum obligatori a la seva realitat. Tanmateix, en algunes circumstàncies, pot ser una estratègia (i una manera d'arribar més fàcilment a un acord amb la família) tractar aquests temes sensibles en grups reduïts, de manera que això permeti un tractament més d'acord amb les diferents necessitats i sensibilitats de l'alumnat.

Sigui com sigui, cal advertir les famílies i garantir l'obligatorietat del currículum i, alhora, que el professorat diferenciï clarament entre allò que és informació sobre la realitat social o bé sobre les teories científiques formulades i l'adhesió moral o teòrica a pràctiques, opcions o teories formulades.

D'altra banda, les objeccions a determinats continguts per part de les famílies poden resultar una bona ocasió perquè el professorat ajudi l'alumnat a distingir entre els diversos nivells o registres del coneixement i el llenguatge, i a entendre que aquests nivells són diferents però no necessàriament contradictoris o incompatibles. És el cas, per exemple, de ciència i fe, de moralitat i legalitat, de llenguatge descriptiu i llenguatge prescriptiu, de formes narratives que descriuen la realitat empírica i de formes de narració fantàstica, metafòrica, simbòlica, expressiva, etc.

Els diversos nivells o registres del coneixement i el llenguatge són diferents però no necessàriament contradictoris o incompatibles.

4.4.5 Objeccions a activitats organitzades pels centres educatius que es duen a terme fora de l'horari lectiu o del centre

Per complementar la seva finalitat educativa, els centres educatius sovint organitzen un ampli ventall d'activitats formatives, culturals, esportives i lúdiques que es duen a terme al centre però més enllà de l'horari lectiu establert, o fora del centre, i tanmateix estan vinculades al currículum (excursions, sortides de tutoria, sortides del crèdit de síntesi, visites culturals, etc.). Les característiques d'aquestes activitats són força diverses i varien en aspectes tan importants com, per exemple, el grau d'implicació que es demana, la durada de l'esdeveniment, l'esforç, la despesa econòmica que suposen o el grau d'obligatorietat de l'assistència.

Per abordar les objeccions de les famílies a aquest tipus d'activitats, és recomanable dividir-les en dos grans blocs: les que te-

La Llei d'educació estableix que l'alumnat té el deure d'assistir a classe i de participar en les activitats del centre.

Una comunicació fluida amb les famílies és una bona resposta a les possibles objeccions familiars a les activitats obligatòries.

nen caràcter obligatori perquè formen part de la programació del currículum i les que, tot i tenir un alt valor educatiu, mantenen un caràcter voluntari (per exemple, les activitats extraescolars).

Pel que fa a les activitats obligatòries vinculades al currículum, cal dir que en la majoria de centres la participació de l'alumnat no és una qüestió que generi conflictes greus. L'article 22.1 de la Llei 12/2009, d'educació, estableix que l'alumnat té el deure: *(a)* d'assistir a classe i *(b)* de participar en les activitats del centre. Ara bé, de vegades aquestes activitats xoquen amb les pràctiques habituals d'algunes famílies, la qual cosa genera objeccions per part dels pares i mares perquè els seus fills i filles hi participin. En moltes ocasions, però, les objeccions tenen més a veure amb qüestions econòmiques o de falta d'informació que no pas religioses. Pel que fa a la primera qüestió, els centres educatius han de ser especialment curiosos amb les despeses que generen aquestes activitats i, si és necessari i possible, facilitar que l'alumnat que ho necessita obtingui beques o ajuts, per tal de garantir la possibilitat d'assistència de tot l'alumnat.

Pel que fa a la informació, és cabdal articular una comunicació fluida amb les famílies. Les iniciatives que els centres emprenen per explicar les activitats programades i la importància que tenen en l'educació i la formació dels seus fills i filles obtenen, si es fan correctament, uns resultats excel·lents, la qual cosa demostra que és una bona resposta a les possibles objeccions familiars a les activitats obligatòries. De vegades han col·laborat en aquesta tasca mediadors, amb entrevistes individuals, reunions col·lectives explicatives, trucades a les llars, etc. Alguns centres han inclòs les activitats vinculades al currículum en la carta de compromís educatiu que signen pares o tutors legals juntament amb la direcció del centre.

Com s'ha comentat en altres apartats, quan els alumnes no volen participar en alguna d'aquestes activitats, de vegades ho expressen simplement no apareixent el dia que es realitzen. En aquestes situacions, els centres poden tenir diferents posicionaments: des de sancionar l'absència amb una «falta no justificada» fins a proposar alguna activitat alternativa que garanteixi l'assoliment dels aprenentatges que faran els seus companys amb l'activitat. És important recordar que, atès el caràcter obligatori d'aquest tipus d'activitats, els documents per a l'organització i la gestió de centres insten a «organitzar l'atenció educativa d'aquests alumnes, d'acord amb el protocol que per a aquests supòsits determinin les normes d'organització i funcionament».²⁰

Pel que fa a les activitats voluntàries, és important tenir en compte que, tot i l'alt valor educatiu que poden tenir les activitats extraescolars, no tenen caràcter obligatori, la qual cosa comporta sovint la baixa participació d'alguns col·lectius d'alumnes (alguns nous nadius estrangers, minories culturals o religioses, etc.). Per fomentar-les, alguns centres educatius prenen iniciatives que en fan més visibles els objectius i continguts, per exemple, exposar fotos de les activitats extraescolars a l'entrada del centre o passar gravacions de vídeo que mostren les activitats i els resultats. En alguns centres educatius amb pares molt contraris a deixar participar les seves filles en aquest tipus d'activitats, l'AMPA ha promogut activitats extraescolars de caire familiar.

Hi ha centres on la poca participació de l'alumnat en les activitats fora del centre o de l'horari lectiu ha fet que se'n re-

En alguns centres educatius amb pares molt contraris a deixar participar les seves filles en activitats voluntàries, l'AMPA ha promogut activitats extraescolars de caire familiar.

20 - http://educacio.gencat.cat/documents/IPCNormativa/DOIGC/ORG_Temps_escolar.pdf.

Hem de millorar les relacions amb les famílies, de manera especial amb les que tenen menys coneixement del nostre sistema educatiu, i cercar l'acord, la complicitat i la confiança.

A l'hora de respondre les objeccions familiars per raons religioses a determinats continguts curriculars, convé fer servir l'amabilitat i, de vegades, la fermesa.

duís la freqüència o, fins i tot, que s'anul·lessin. L'experiència demostra que aquest camí no és el més recomanable, sinó tot al contrari: si es considera que les sortides vinculades al currículum o les activitats extraescolars són importants per completar l'educació de l'alumnat, cal fer tot el possible per oferir-les i engrescar tothom a participar-hi, sense excepcions.

Si malgrat totes les accions proposades persisteixen les resistències, cal plantejar-se la conveniència de canviar les activitats per altres d'equivalents, educativament parlant, d'acord amb l'opinió de la majoria de les famílies. Ara bé, això sempre s'ha de fer en darrer terme i sense que en cap cas suposi un perjudici per a la qualitat educativa del centre. Una vegada més, cal donar a les famílies nouvingudes un temps d'adaptació. Amb el pas del temps, molts centres constaten avanços importants en l'augment de la participació.

4.4.6 Darreres recomanacions

1. Com a orientació i recomanació general, cal recordar una vegada més que hem de millorar, sempre i en tot cas, les relacions amb les famílies, de manera especial amb les que tenen menys coneixement del nostre sistema educatiu, i cercar l'acord, la complicitat i la confiança. Per ajudar en aquesta tasca, el Departament d'Ensenyament posa a l'abast dels centres educatius l'aplicació informàtica "Escola i Família. Junts x l'Educació", amb orientacions i recursos per implicar les famílies en el procés escolar i educatiu dels seus fills.

2. A l'hora de respondre les objeccions familiars per raons religioses a determinats continguts curriculars, convé fer servir l'amabilitat i, de vegades, la fermesa. En aquest sentit, cal tenir clar:

a. El principi de singularitat. Els pares i les mares parlen del seu fill o filla, i és en aquest cas concret que cal buscar una resposta.

b. L'obligatorietat dels elements prescriptius del currículum. La família disconforme amb un contingut curricular que ha estat qualificat com a contingut necessari per a la formació de l'alumnat no pot pretendre que el seu fill o filla no rebi cap mena de formació sobre aquest tema.

c. El principi de justícia. No és convenient modificar el desenvolupament normal d'un grup escolar pel fet que una sola família es mostri disconforme amb una manera de fer acceptada per la resta de famílies.

3. És imprescindible avançar cap a una educació intercultural que doni respostes adequades a l'exigència, ineludible, que tenen els centres educatius de preparar la ciutadania per a una societat plural i democràtica. Les àrees curriculars són les vies a través de les quals es realitza el treball de transmissió, reflexió i producció de coneixement i cultura i, per tant, és imprescindible integrar-hi la mirada intercultural. Aquesta tasca no es pot limitar a una simple addició i adequació de continguts, sinó que ha d'incorporar una nova perspectiva en la descripció i reflexió de les ciències, especialment les humanes i socials. El rigor científic no està renyit, ans al contrari, amb un enfocament inclusiu i just. Per tal que el professorat conegui els recursos disponibles en cada àrea concreta, al web <http://www.xtec.cat/web/projectes/intercultural/ambitsactuacio/curriculum>, el Departament d'Ensenyament hi posa al seu abast recursos per treballar la interculturalitat des del currículum.

No és convenient modificar el desenvolupament normal d'un grup escolar pel fet que una sola família es mostri disconforme amb una manera de fer acceptada per la resta.

4. Si es vol avançar d'una manera decidida cap a un centre educatiu que doni resposta a les noves necessitats i problemàtiques que plantegen els canvis socials actuals, cal treballar de manera efectiva per assolir dos reptes simultàniament: consolidar centres educatius cada vegada més inclusivament respecte a la diversitat cultural i obrir-se cada vegada més a l'entorn, a contextos comunitaris compromesos a col·laborar en la tasca d'educar les noves generacions de ciutadans.

Cal obrir-se cada vegada més a l'entorn, a contextos comunitaris compromesos a col·laborar en la tasca d'educar les noves generacions.

Alguns centres educatius han optat per establir complicitats entre els diversos agents de la comunitat educativa, cosa que facilita disposar de diverses eines i coneixements per tal d'abordar millor les problemàtiques, per exemple, la compromesa tasca de l'educació sexual. Han organitzat xerrades a través de les quals el centre educatiu convida persones de la comunitat religiosa o professionals del tema a abordar. Aquestes xerrades de vegades van dirigides als alumnes, d'altres a les famílies i d'altres a tothom; permeten un tractament distès mediat per terceres persones, una informació més específica, personalitzada i, de vegades, per a aquells que ho desitgen, fins i tot privada. Per exemple, ha anat molt bé sol·licitar la presència d'una persona autoritzada de la mateixa comunitat religiosa perquè ajudi l'alumnat o les seves famílies que entenguin que no hi ha cap precepte religiós sobre una determinada qüestió, sinó tradicions culturals que es poden canviar.

És important que els centres educatius facin ús dels recursos externs a la institució, per exemple, impartir part dels coneixements sobre l'educació sexual al centre d'atenció primària. En cap cas aquesta externalització no ha de suposar un abandó del centre educatiu de les seves responsabilitats, sinó tot al contrari:

ha de suposar una major implicació i una via que ajudi a resoldre alguns aspectes del conflicte.

5. Cal garantir que la causa per la qual un alumne o alumna no vol participar en una sortida, rebutja tocar instruments musicals o fer alguna altra activitat que suposi una despesa familiar no sigui per mancances econòmiques o pel fet que la família no la considera imprescindible. Si al darrere hi ha una dificultat o una motivació econòmica, el problema pot tenir una solució més fàcil.

Si les dificultats econòmiques són justificades, el centre educatiu ha de procurar facilitar els materials necessaris per a la correcta escolarització de l'alumne i recórrer als recursos i a les institucions que ho facin possible. I, en el cas que hi hagi dubtes raonables sobre si són certes les dificultats econòmiques de la família, s'ha de garantir el bé del menor, que ha d'estar per sobre d'altres consideracions. Això no ha de ser obstacle, és clar, per prendre, al mateix temps, les mesures que es creguin convenients davant la possible desatenció familiar de les necessitats educatives dels fills i filles.

6. La potestat del pare i de la mare, reconeguda i protegida pel títol iv del Codi de família, no pot ser menystinguda pel centre educatiu. En cas que es consideri que alguna actuació familiar vulnera un dret fonamental de l'infant, la direcció del centre ha de posar-ho immediatament en coneixement de l'autoritat competent, però quan no es vulnera un dret fonamental i la família manifesta principis religiosos per fer alguna demanda, el centre educatiu ha de recollir aquesta demanda i ha d'analitzar detingudament si és compatible amb el compliment obligat de la normativa vigent al nostre país.

Quan no es vulnera cap dret fonamental i la família manifesta principis religiosos per fer alguna demanda, el centre educatiu ha de recollir aquesta demanda i ha d'analitzar detingudament si és compatible amb el compliment obligat de la normativa vigent al nostre país.

4.5. EL DOL EN EL CONTEXT EDUCATIU

El dol és un procés necessari d'adaptació a una nova realitat.

És important oferir als educadors i educadores pautes de reflexió i eines per tractar al centre educatiu la mort i el dol, sense tabús ni pors.

El dol és l'afficció causada per la mort d'una persona estimada, un procés on es veuen implicades totes les dimensions de la persona: la física, la psicològica, la conductual, l'emocional, la social, l'espiritual i la religiosa. És un procés necessari d'adaptació a una nova realitat, i els centres educatius l'han de tenir en compte per tal de poder acollir i acompanyar el desenvolupament integral de l'alumnat. És per això que és important oferir als educadors i educadores pautes de reflexió i eines per tractar al centre educatiu la mort i el dol, sense tabús ni pors. D'aquesta manera, podrem contribuir que els processos que es donen després d'una pèrdua i les emocions que s'experimenten es considerin normals en aquestes situacions.

Quan mor una persona propera, amb qui teníem un vincle significatiu, les creences emergeixen de forma molt intensa, i els educadors han de ser-hi presents i respondre-hi amb cura. Les situacions de mort, pèrdua i dol ofereixen als centres educatius una oportunitat per viure la diversitat religiosa i de creences i els símbols i rituals davant la mort.

4.5.1 Aspectes psicopedagògics del procés de dol

Entre altres autors, Elisabeth Kübler-Ross, John Bowlby i William Worden han tractat el procés de dol i en descriuen les característiques. A la taula que hi ha a continuació es presenten, de forma esquemàtica, les fases o etapes per les quals es passa (Kübler-Ross i Bowlby) i les tasques que és important dur a terme (Worden):

E. Kübler-Ross	J. Bowlby	W. Worden
<p>1. Negació Permet aïllar-se per alleugerir el dolor davant una pèrdua significativa</p>	<p>1. Atordiment Fase de protesta: negació a acceptar la realitat</p>	<p>1. Acceptar la realitat de la pèrdua Prendre consciència de l'absència</p>
<p>2. Ira i negociació Permet l'expressió del dolor, identificar les emocions per trobar nous camins d'integració</p>	<p>2. Enyorança i cerca Fase de desesperança: cerca de la persona estimada</p>	<p>2. Experimentar el dolor del dol Treballar l'expressió i l'alliberament de les emocions</p>
<p>3. Depressió S'expressa en símptomes depressius com ara la tristesa, l'apatia, la desesperança. No s'ha de considerar una patologia</p>	<p>3. Desesperança i desorganització Fase de desvinculació: es deixa d'esperar el retorn de la persona estimada</p>	<p>3. Ajustar-se a la nova existència sense l'ésser estimat Desenvolupar noves habilitats, adaptacions internes i externes i assumir nous rols</p>
<p>4. Acceptació Es pren consciència de la realitat de la pèrdua i que és irreversible, però també es pot començar a ser optimista sobre el futur</p>	<p>4. Reorganització Fase d'acceptació: suposa una redefinició d'un mateix i de la pròpia situació, desenvolupar nous rols i adquirir noves habilitats</p>	<p>4. Recol·locar emocionalment l'ésser estimat Trobar un nou model de relació (simbòlica) amb la persona que no hi és, integrant-la en el viure. Recuperar l'interès per la vida, descobrir nous aspectes d'un mateix i establir noves relacions</p>

El procés de dol en els nens i adolescents és similar al dels adults, però el canalitzen de maneres diverses, perquè la seva forma d'expressar els sentiments no sol ser un estat d'abatiment i tristesa perllongat, com sol passar amb els adults. L'infant i l'adolescent mantenen la capacitat de jugar o de riure fins i tot en moments molt dolorosos, però això no vol dir que no pateixin. Les reaccions més habituals són canvis en el caràcter, humor variable, disminució en el rendiment escolar i alteracions en l'alimentació i en el son.

Les reaccions més habituals són canvis en el caràcter, humor variable, disminució en el rendiment escolar i alteracions en l'alimentació i en el son.

El neuropsiquiatre i psicòleg clínic J.L. Tizón (2004) ha assenyalat aquests indicadors del dol en infants i adolescents:

- Àmbit corporal: dificultats per dormir, pèrdua de la gana, molèsties i malestars gàstrics o abdominals, queixes de mal de cap.

- Àmbit afectiu: tristesa i indiferència, irritabilitat i mal humor, sentiments d'indignitat i d'autoestima disminuïda.

- Àmbit emocional: manca de comunicació fluida, hiperactivitat, trastorns per estrès posttraumàtic, trastorns de conducta, trastorns per ansietat excessiva.

A més de la tristesa, els infants i adolescents poden sentir ràbia causada per la sensació d'abandó, por a quedar-se sols, temor que mori el pare o la mare supervivent i fins i tot sentiment de culpa en considerar que ells han provocat, d'alguna manera, la mort de l'ésser estimat. Hi ha tres preguntes que, verbalitzades o no, els nens i els adolescents es poden fer: «He provocat jo la mort?». «Em passarà també a mi?». «Qui em cuidarà ara?».

4.5.2 L'acompanyament de la comunitat i la importància del ritual

La comprensió del procés del dol i dels ritus que l'acompanyen s'ha de situar en el marc de la cultura en la qual es dona, de les creences (religioses o no) de les persones, dels costums i les tradicions socials i familiars, de la biografia personal, etc.

Els rituals davant les despulles i les diferents formes d'enterrament i de dol són l'expressió pública del dolor personal i també la narració social de la pèrdua i dels canvis que comporta. Interpreten i expressen, a través de signes i símbols, els valors (respecte, responsabilitat, solidaritat...) i les creences de les persones, del grup i de la comunitat. Són actituds personals i socials que provoquen una cohesió espontània del veïnatge i un acompanyament comunitari de les persones més properes. La diversitat de creences en la nostra societat es fa evident en les cerimònies de comiat, que cada vegada són més personalitzades i amb més possibilitats de triar un tipus de ritual.

4.5.3 Intervenció educativa per atendre el dol des de la diversitat religiosa

En el període de dol és molt necessari que hi hagi una bona comunicació amb la família i que l'actuació dels docents sigui consensuada o, almenys, deliberada i coordinada amb la resta d'agents educatius. El respecte a les creences de cada família i de l'alumnat és fonamental per elaborar una xarxa de suport que faciliti l'elaboració del dol.

Cal que els docents potenciïn una actitud oberta, d'escolta i d'acollida, i intentin evitar plantejaments personalistes o ex-

La diversitat de creences es fa evident en les cerimònies de comiat, que cada vegada són més personalitzades i amb més possibilitats de triar un tipus de ritual.

El respecte a les creences de cada família i de l'alumnat és fonamental per elaborar una xarxa de suport que faciliti l'elaboració del dol.

Cal informar-se dels rituals de dol que es duen a terme en la religió o les creences que professa la família on s'ha produït la pèrdua, per tal de ser curosos i encertats en les actuacions.

cloents. Això no suposa negar la pròpia visió religiosa o laica de la vida i de la mort, sinó promoure l'expressió de l'altre tenint en compte la riquesa de la diversitat de creences i els valors ètics transversals.

El condol té un protocol establert i manifesta als familiars i amics la voluntat d'acompanyar-los en el moment de dolor per la mort d'una persona estimada. Cal informar-se dels rituals de dol que es duen a terme en la religió o les creences que professa la família on s'ha produït la pèrdua, per tal de ser curosos i encertats en les actuacions. Per exemple, en la mort d'un alumne o familiar practicants de la religió sikh, s'ha de tenir en compte que no són habituals les mostres públiques de dolor. En canvi, si la família és de religió islàmica, el plor i l'expressió de la tristesa sense exageracions durant l'enterrament són àmpliament acceptats. També cal facilitar a l'alumnat el coneixement i la comprensió del procés pel qual està passant el seu company o companya, i fomentar-ne, si escau, la participació activa (trobareu informació sobre això a l'annex II. Informació sobre confessions religioses). Si s'ignoren els protocols que se segueixen durant una cerimònia, és recomanable tenir una actitud silenciosa i respectuosa.

És important que els agents educatius estiguin presents, d'una o altra manera, en la primera fase del dol i que participin en les cerimònies i rituals d'acomiadament que organitzi la família. Això ajudarà la comunitat educativa a desenvolupar-se i a fomentar valors com la solidaritat, la compassió, l'amistat i l'empatia.

Un cop l'infant o adolescent s'incorpora al centre educatiu després de la mort de l'ésser estimat, és recomanable:

a) Facilitar espais d'escolta activa on el noi o la noia puguin expressar els seus sentiments i necessitats al tutor, tutora o la seva persona de referència al centre.

S'ha d'emprar un llenguatge clar i senzill, adequat a la fase evolutiva de l'infant o adolescent, escoltar i respondre les seves preguntes i reconèixer, quan calgui, que no tenim respostes per a tot i que els adults ens fem les mateixes preguntes.

Com que les causes de la mort de la persona estimada són objectives (malaltia, accident, vellesa, etc.), parlar-ne no sol ser motiu de divergències. Ara bé, pot passar que el noi o la noia hi afegeixi motius religiosos o morals (per exemple, «Déu ho ha volgut així» o «S'ho mereixia perquè es va portar molt malament»). O que l'infant o adolescent ubiqui la persona morta en un o altre lloc (o en un no-lloc): al cel, en una reencarnació, que el seu esperit és entre nosaltres o en una estrella, que la persona ha desaparegut per sempre i només ens en queda el record, etc. En aquestes situacions, és imprescindible no contradir les creences del noi o de la noia, sempre que les creences de la família no li generin un estat d'inquietud significatiu.

b) Promoure algun acte al centre educatiu i oferir a totes les famílies la possibilitat d'assistir-hi. L'actuació ha d'estar pensada per a persones de totes les religions i creences, per exemple, una petita celebració amb cançons i músiques representatives, panells de fotografies i dibuixos, poemes i missatges de comiat, etc. Aquest tipus d'actes de comiat faciliten el procés de dol a la comunitat educativa i tanquen, en certa mesura, la seva manifestació pública.

És imprescindible no contradir les creences del noi o de la noia, sempre que les creences de la família no li generin un estat d'inquietud significatiu.

Promoure algun acte al centre educatiu i oferir a totes les famílies la possibilitat d'assistir-hi facilita el procés de dol a la comunitat educativa i tanca la seva manifestació pública.

5. ANNEXOS

ANNEX I. REFERÈNCIES LEGALS

- *Pactes internacionals*

Declaració universal dels drets humans (1948)

Article 18

Tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió; aquest dret inclou la llibertat de canviar de religió o de creença, i la llibertat, individualment o col·lectivament, en públic o en privat, de manifestar la seva religió o creença per mitjà de l'ensenyament, la pràctica, el culte i l'observança.

Article 26

1. Tota persona té dret a l'educació. L'educació serà gratuïta, si més no, en la instrucció elemental i fonamental. La instrucció elemental serà obligatòria. L'ensenyament tècnic i professional es posarà a l'abast de tothom, i l'accés a l'ensenyament superior serà igual per a tots en funció dels mèrits respectius.

2. L'educació tendirà al ple desenvolupament de la personalitat humana i a l'enfortiment del respecte als drets humans i a les llibertats fonamentals; promourà la comprensió, la tolerància i l'amistat entre totes les nacions i grups ètnics o religiosos, i fomentarà les activitats de les Nacions Unides per al manteniment de la pau.

3. El pare i la mare tenen dret preferent d'escollir la mena d'educació que serà donada als seus fills.

Conveni europeu de drets humans (1950)

Article 9. Llibertat de pensament, de consciència i de religió

1. Tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió; aquest dret implica la llibertat de canviar de religió o de convicció, així com la llibertat de manifestar la seva religió o convicció individualment o col·lectivament, en públic o en privat, mitjançant el culte, l'ensenyament, les pràctiques i l'acompliment dels ritus.

2. La llibertat de manifestar la seva religió o les seves conviccions no pot ser objecte d'altres restriccions que aquelles que, previstes per la llei, constitueixen mesures necessàries, en una societat democràtica, per a la seguretat pública, la protecció de l'ordre, de la salut o de la moral públiques, o per a la protecció dels drets i les llibertats d'altri.

Declaració universal dels drets de l'infant (1959)

Principi 7

(...) L'interès superior de l'infant serà el principi que guiarà aquells qui tenen la responsabilitat de la seva educació i orientació; aquesta responsabilitat pertoca abans de tot als seus pares. (...)

Principi 10

L'infant ha de ser protegit contra les pràctiques que puguin fomentar la discriminació racial, religiosa o de qualsevol altra mena.

Ha de ser educat en un esperit de comprensió, tolerància, amistat entre els pobles, pau i fraternitat universal, i amb plena

consciència que ha de consagrar les seves aptituds i energies al servei dels seus semblants.

Pacte internacional de drets civils i polítics de les Nacions Unides (1976)

Article 18

1. Tota persona té dret a la llibertat de pensament, de consciència i de religió; aquest dret inclou la llibertat de tenir o d'adoptar la religió o les creences de la seva elecció, així com la llibertat de manifestar la seva religió o les seves creences, individualment o col·lectivament, tant en públic com en privat, mitjançant el culte, la celebració dels ritus, les pràctiques i l'ensenyament.

2. Ningú no serà objecte de mesures coercitives que puguin disminuir la seva llibertat de tenir o adoptar la religió o les creences de la seva elecció.

3. La llibertat de manifestar la pròpia religió o les pròpies creences estarà subjecta únicament a les limitacions prescrites per la llei que siguin necessàries per a protegir la seguretat, l'ordre, la salut o la moral públiques, o els drets i llibertats fonamentals dels altres.

4. Els estats membres d'aquest Pacte es comprometen a respectar la llibertat dels pares i, si s'escau, dels tutors legals, per tal de garantir que els fills rebin l'educació religiosa i moral que estigui d'acord amb les seves pròpies conviccions.

Convenció sobre els drets de l'infant (1989)

Article 12

1. Els Estats membres han d'assegurar a l'infant amb capacitat de formar un judici propi el dret a manifestar la seva opinió en tots els afers que l'afectin. Les opinions de l'infant han de ser tingudes en compte segons la seva edat i maduresa.

2. Amb aquesta finalitat, l'infant ha de tenir especialment l'oportunitat de ser escoltat en qualsevol procediment judicial o administratiu que l'afecti, bé directament, bé per mitjà d'un representant o d'una institució adequada, d'acord amb les normes de procediment de la legislació.

Article 14

1. Els Estats membres han de respectar el dret de l'infant a la llibertat de pensament, de consciència i de religió.

2. Els Estats membres han de respectar els drets i els deures dels pares i, si convé, dels tutors legals, a dirigir l'infant en l'exercici del seu dret d'acord amb el desenvolupament de les seves facultats.

3. La llibertat de manifestar la pròpia religió o les pròpies creences només pot tenir les limitacions legals necessàries per a protegir la seguretat, l'ordre, la salut o la moral públiques, i els drets i les llibertats fonamentals dels altres.

• Constitució espanyola (1978)

Títol I: Drets i deures fonamentals

Capítol segon: Drets i llibertats públiques

Article 14

Els espanyols són iguals davant la llei, sense que pugui prevaler cap discriminació per raó de naixença, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social.

Secció 1a: Dels drets fonamentals i de les llibertats públiques

Article 16

1. Es garanteix la llibertat ideològica, religiosa i de culte dels individus i de les comunitats sense cap més limitació, quan siguin manifestats, que la necessària per al manteniment de l'ordre públic protegit per la llei.

2. Ningú podrà ser obligat a declarar quant a la seva ideologia, religió o creences.

3. Cap confessió tindrà caràcter estatal. Els poders públics tindran en compte les creences religioses de la societat espanyola i mantindran les consegüents relacions de cooperació amb l'Església catòlica i les altres confessions.

Article 27

1. Tothom té dret a l'educació. Es reconeix la llibertat d'ensenyament.

2. L'educació tindrà com a objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i a les llibertats fonamentals.

3. Els poders públics garanteixen el dret que assisteix els pares per tal que els fills rebin la formació religiosa i moral que vagi d'acord amb les seves conviccions.

4. L'ensenyament bàsic és obligatori i gratuït.

5. Els poders públics garanteixen el dret de tothom a l'educació, mitjançant una programació general de l'ensenyament, amb la participació col·lectiva de tots els sectors afectats i la creació de centres docents.

• *Estatut d'autonomia de Catalunya (2006)*

Títol I: Drets, deures i principis rectors

Capítol I: Drets i deures de l'àmbit civil i social

Article 21

2. Les mares i els pares tenen garantit, d'acord amb els principis establerts per l'article 37.4, el dret que els assisteix per tal que llurs fills i filles rebin la formació religiosa i moral que vagi d'acord amb llurs conviccions a les escoles de titularitat pública, en les quals l'ensenyament és laic.

Capítol v: Principis rectors

Article 40

8. Els poders públics han de promoure la igualtat de totes les persones amb independència de l'origen, la nacionalitat, el sexe, la raça, la religió, la condició social o l'orientació sexual, i també han de promoure l'eradicació del racisme, de l'antisemitisme, de la xenofòbia, de l'homofòbia i de qualsevol altra expressió que atempti contra la igualtat i la dignitat de les persones.

Article 42

7. Els poders públics han de vetllar per la convivència social, cultural i religiosa entre totes les persones a Catalunya i pel respecte a la diversitat de creences i conviccions ètiques i

filosòfiques de les persones, i han de fomentar les relacions interculturals per mitjà de l'impuls i la creació d'àmbits de coneixement recíproc, diàleg i mediació. També han de garantir el reconeixement de la cultura del poble gitano com a salvaguarda de la realitat històrica d'aquest poble.

Article 44

1. Els poders públics han de garantir la qualitat del sistema d'ensenyament i han d'impulsar una formació humana, científica i tècnica de l'alumnat basada en els valors socials d'igualtat, solidaritat, llibertat, pluralisme, responsabilitat cívica i els altres que fonamenten la convivència democràtica.

(...)

2. Els poders públics han de promoure i han d'impulsar la implicació i la participació de la família en l'educació dels fills i filles, en el marc de la comunitat educativa, i han de facilitar i promoure l'accés a les activitats d'educació en el lleure.

• *Llei 12/2009, de 10 de juliol, d'educació*

Article 2

1. El sistema educatiu, en el marc dels valors definits per la Constitució i per l'Estatut, es regeix pels principis generals següents:

a) El respecte dels drets i deures que deriven de la Constitució, l'Estatut i la resta de legislació vigent.

b) La transmissió i la consolidació dels valors propis d'una societat democràtica: la llibertat personal, la responsabilitat, la solidaritat, el respecte i la igualtat.

c) La universalitat i l'equitat com a garantia d'igualtat d'oportunitats i la integració de tots els col·lectius, basada en la coresponsabilitat de tots els centres sostinguts amb fons públics.

d) El respecte a la llibertat d'ensenyament, la llibertat de creació de centres, la llibertat d'elecció entre centres públics o centres altres que els creats pels poders públics, la llibertat de càtedra del professorat i la llibertat de consciència dels alumnes.

e) El pluralisme.

f) La inclusió escolar i la cohesió social.

(...)

j) El foment de la pau i el respecte dels drets humans.

(...)

p) El respecte del dret de mares i pares perquè llurs fills rebin la formació religiosa i moral que vagi d'acord amb llurs conviccions.

q) L'exclusió de qualsevol mena de proselitisme o adoctrinament.

Article 3

Els alumnes tenen dret a rebre una educació integral, orientada al ple desenvolupament de la personalitat, amb respecte als principis democràtics de convivència i als drets i les llibertats fonamentals.

Article 7

1. Tots els membres de la comunitat escolar tenen el dret a una bona convivència i el deure de facilitar-la.

2. Les regles de convivència als centres educatius s'han de basar genèricament en els principis democràtics i específicament en els principis i normes que deriven d'aquesta llei.

Article 29

2. Els mestres i els professors, en l'exercici de llurs funcions docents, tenen els deures específics següents:

(...)

b) Contribuir al desenvolupament de les activitats del centre en un clima de respecte, tolerància, participació i llibertat que fomenti entre els alumnes els valors propis d'una societat democràtica.

Article 37

2. Els actes o les conductes (...) que impliquin discriminació per raó de gènere, sexe, raça, naixença o qualsevol altra condició personal o social dels afectats s'han de considerar especialment greus.

Article 77

Críteris que orienten l'organització pedagògica dels centres

1. En el marc de l'autonomia dels centres educatius, els críteris que regeixen a cada centre l'organització pedagògica dels ensenyaments han de contribuir al compliment dels principis del sistema educatiu i han de fer possible:

a) La integració dels alumnes procedents dels diversos col·lectius, en aplicació del principi d'inclusió.

Article 93

2. L'escola pública catalana es defineix com a inclusiva, laica i respectuosa amb la pluralitat, trets definidors del seu caràcter propi.

• *Llei orgànica 7/1980, de 5 de juliol, de llibertat religiosa*

Article 1

1. L'Estat garanteix el dret fonamental a la llibertat religiosa i de culte, reconeguda a la Constitució, d'acord amb el que preveu aquesta Llei orgànica.

2. Les creences religioses no constitueixen un motiu de desigualtat o discriminació davant la llei. No es poden al·legar motius religiosos per impedir a ningú l'exercici de qualsevol treball o activitat o el desenvolupament de càrrecs o funcions públics.

Article 2

1. La llibertat religiosa i de culte garantida per la Constitució comprèn, amb la immunitat de coacció consegüent, el dret de qualsevol persona a: (...)

a) Professar les creences religioses que lliurement elegeixi o no professar-ne cap; canviar de confessió o abandonar la que tenia; manifestar lliurement les seves pròpies creences religioses o l'absència d'aquestes, o abstenir-se de declarar sobre les creences.

b) Practicar els actes de culte i rebre assistència religiosa de la seva pròpia confessió; commemorar les seves festivitats; celebrar els seus ritus matrimonials; rebre sepultura digna, sense

discriminació per motius religiosos, i no ser obligat a practicar actes de culte o a rebre assistència religiosa contrària a les seves conviccions personals.

c) Rebre i impartir ensenyament i informació religiosa de qualsevol índole, ja sigui oralment, per escrit o per qualsevol altre procediment; elegir per a ell mateix, i per als menors no emancipats i incapacitats, sota la seva dependència, dins i fora de l'àmbit escolar, l'educació religiosa i moral que estigui d'acord amb les seves pròpies conviccions.

d) Reunir-se o manifestar-se públicament amb fins religiosos i associar-se per dur a terme comunitàriament les seves activitats religioses de conformitat amb l'ordenament jurídic general i el que estableix aquesta Llei orgànica.

Article 3

1. L'exercici dels drets que dimanen de la llibertat religiosa i de culte té com a únic límit la protecció del dret dels altres a l'exercici de les seves llibertats públiques i drets fonamentals, així com la salvaguarda de la seguretat, de la salut i de la moralitat pública, elements constitutius de l'ordre públic protegit per la llei en l'àmbit d'una societat democràtica.

• *Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi penal*

Article 18

1. La provocació existeix quan directament s'incita mitjançant la impremta, la radiodifusió o qualsevol altre mitjà d'eficàcia semblant, que faciliti la publicitat, o davant d'una concurrència de persones, a perpetrar un delictes.

És apologia, a l'efecte d'aquest Codi, exposar, davant una concurrència de persones o per qualsevol mitjà de difusió, idees o doctrines que exalcin el crim o n'enalteixin l'autor. L'apologia només és delictiva com a forma de provocació i si per la seva naturalesa i circumstàncies constitueix una incitació directa a cometre un delicte.

2. La provocació s'ha de castigar exclusivament en els casos en què ho prevegi la llei. Si la perpetració del delicte segueix a la provocació, s'ha de castigar com a inducció.

Article 510

1. Els qui provoquin a la discriminació, a l'odi o a la violència contra grups o associacions, per motius racistes, antisemites o altres motius referents a la ideologia, religió o creences, situació familiar, la pertinença dels seus membres a una ètnia o raça, el seu origen nacional, el seu sexe, orientació sexual, malaltia o minusvalidesa, han de ser castigats amb la pena de presó d'un a tres anys i multa de sis a dotze mesos.

2. S'han de castigar amb la mateixa pena els qui, sabent-ne la falsedat o amb menyspreu temerari cap a la veritat, difonguin informacions injurioses sobre grups o associacions en relació amb la seva ideologia, religió o creences, la pertinença dels seus membres a una ètnia o raça, el seu origen nacional, el seu sexe, orientació sexual, malaltia o minusvalidesa.

Article 511

1. Incorre en la pena de presó de sis mesos a dos anys i multa de dotze a vint-i-quatre mesos i inhabilitació especial per a ocupació de càrrec públic per un termini d'un a tres anys el particular encarregat d'un servei públic que denegui a una persona

una prestació a la qual tingui dret per raó de la seva ideologia, religió o creences, la seva pertinença a una ètnia o raça, el seu origen nacional, el seu sexe, orientació sexual, situació familiar, malaltia o minusvalidesa.

2. Són aplicables les mateixes penes quan els fets es cometin contra una associació, fundació, societat o corporació o contra els seus membres per raó de la seva ideologia, religió o creences, la pertinença dels seus membres o d'algun d'ells a una ètnia o raça, el seu origen nacional, el seu sexe, orientació sexual, situació familiar, malaltia o minusvalidesa.

3. Els funcionaris públics que cometin algun dels fets previstos en aquest article incorren en les mateixes penes en la meitat superior i en la d'inhabilitació especial per a ocupació de càrrec públic per un termini de dos a quatre anys.

Article 512

Els qui en l'exercici de les seves activitats professionals o empresarials deneguin a una persona una prestació a la qual tingui dret per raó de la seva ideologia, religió o creences, la seva pertinença a una ètnia, raça o nació, el seu sexe, orientació sexual, situació familiar, malaltia o minusvalidesa, incorren en la pena d'inhabilitació especial per a l'exercici de professió, ofici, indústria o comerç, per un període d'un a quatre anys.

Secció segona

Dels delictes contra la llibertat de consciència, els sentiments religiosos i el respecte als difunts

Article 522

Incorren en la pena de multa de quatre a deu mesos:

1r. Els qui per mitjà de violència, intimidació, força o qualsevol altre constrenyiment il·legítim impedeixin a un membre o uns membres d'una confessió religiosa practicar els actes propis de les creences que professin, o assistir-hi.

2n. Els qui pels mateixos mitjans forcin a altri a practicar actes de culte o ritus o a concórrer-hi, o a realitzar actes reveladors de professar o no professar una religió, o a mudar la que professin.

Article 523

El qui amb violència, amenaça, tumult o vies de fet, impedeixi, interrompi o pertorbi els actes, funcions, cerimònies o manifestacions de les confessions religioses inscrites en el corresponent registre públic del Ministeri de Justícia i Interior ha de ser castigat amb la pena de presó de sis mesos a sis anys, si el fet s'ha comès en un lloc destinat al culte, i amb la de multa de quatre a deu mesos si es realitza en qualsevol altre lloc.

Article 525

1. Incorren en la pena de multa de vuit a dotze mesos els qui, per ofendre els sentiments dels membres d'una confessió religiosa, facin públicament, de paraula, per escrit o mitjançant qualsevol mena de document, escarni dels seus dogmes, creences, ritus o cerimònies, o vexin, també públicament, els qui els professen o practiquen.

2. Incorren en les mateixes penes els qui facin públicament escarni, de paraula o per escrit, de qui no professi cap religió o creença.

• *Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació*

Títol preliminar

Capítol I: Principis i fins de l'educació

Article 1. Principis

b) L'equitat, que garanteixi la igualtat d'oportunitats, la inclusió educativa i la no-discriminació i actuï com a element compensador de les desigualtats personals, culturals, econòmiques i socials, amb una atenció especial a les que derivin de discapacitat.

c) La transmissió i la posada en pràctica de valors que afavoreixin la llibertat personal, la responsabilitat, la ciutadania democràtica, la solidaritat, la tolerància, la igualtat, el respecte i la justícia, com també que ajudin a superar qualsevol tipus de discriminació.

Article 2. Fins

1. El sistema educatiu espanyol s'orienta a la consecució dels fins següents:

a) El ple desenvolupament de la personalitat i de les capacitats dels alumnes.

c) L'educació en l'exercici de la tolerància i de la llibertat dins els principis democràtics de convivència, com també en la prevenció de conflictes i la seva resolució pacífica.

Títol II

Capítol II: Escolarització en centres públics i privats concertats

Article 84. Admissió d'alumnes

3. En cap cas hi pot haver discriminació per raó de naixement.

ment, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social.

Disposició addicional segona. Ensenyament de religió

1. L'ensenyament de la religió catòlica s'ha d'ajustar al que estableix l'Acord sobre ensenyament i assumptes culturals subscrit entre la Santa Seu i l'Estat espanyol. Amb aquesta finalitat, i de conformitat amb el que disposa l'Acord esmentat, s'inclou la religió catòlica com a àrea o matèria en els nivells educatius que correspongui, que és d'oferta obligatòria per als centres i de caràcter voluntari per als alumnes.

2. L'ensenyament d'altres religions s'ha d'ajustar al que disposen els acords de cooperació signats per l'Estat espanyol amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya, la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya, la Comissió Islàmica d'Espanya i, si s'escau, els que en el futur es puguin subscriure amb altres confessions religioses.

Disposició final primera. Modificació de la Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació

3. L'article 6 de la Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació, queda redactat de la manera següent:

3.3. Es reconeixen als alumnes els drets bàsics següents:

e) Que es respectin la seva llibertat de consciència, les seves conviccions religioses i les seves conviccions morals, d'acord amb la Constitució.

4. Són deures bàsics dels alumnes:

f) Respectar la llibertat de consciència, les conviccions re-

ligioses i morals, i la dignitat, integritat i intimitat de tots els membres de la comunitat educativa.

• *Acord entre l'Estat espanyol i la Santa Seu sobre ensenyament i afers culturals (1979)*

Article I

A la llum del principi de llibertat religiosa, l'acció educativa respectarà el dret fonamental dels pares sobre l'educació moral i religiosa dels seus fills en l'àmbit escolar.

En tot cas, l'educació que s'imparteixi als centres docents públics serà respectuosa amb els valors de l'ètica cristiana.

Article II

Els plans educatius en els nivells d'educació preescolar, d'educació general bàsica (EGB) i de batxillerat unificat polivalent (BUP) i graus de formació professional corresponents als alumnes de les mateixes edats inclouran l'ensenyament de la religió catòlica en tots els centres d'educació, en condicions equiparables a les altres disciplines fonamentals.

Per respecte a la llibertat de consciència, aquest ensenyament no tindrà caràcter obligatori per als alumnes. Es garanteix, però, el dret a rebre'n.

Les autoritats acadèmiques adoptaran les mesures oportunes perquè el fet de rebre o no rebre l'ensenyament religiós no suposi cap discriminació en l'activitat escolar.

En els nivells d'ensenyament esmentats, les autoritats acadèmiques corresponents permetran que la jerarquia eclesiàstica

estableixi, en les condicions concretes que amb ella es convinguí, altres activitats complementàries de formació i assistència religiosa.

Article III

En els nivells educatius a què fa referència l'article anterior, l'ensenyament religiós serà impartit per les persones que, per a cada any escolar, siguin designades per l'autoritat acadèmica entre aquelles que l'ordinari diocesà proposi per exercir aquest ensenyament. Amb antelació suficient, l'ordinari diocesà comunicarà els noms dels professors i persones que siguin considerades competents per a aquest ensenyament.

En els centres públics d'educació preescolar, d'EGB i de formació professional de primer grau, la designació, en la forma abans assenyalada, recaurà amb preferència en els professors d'EGB que així ho sol licitin.

Ningú no serà obligat a impartir ensenyament religiós.

Els professors de religió formaran part, a tots els efectes, del claustre de professors dels respectius centres.

• *Acord de cooperació de l'Estat espanyol amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya (1992)*²¹

Article 10

1. A fi de fer efectiu el que disposa l'article 27.3 de la Constitució, així com la Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, regula-

21 - Llei 24/1992, de 10 de novembre, per la qual s'aprova l'Acord de cooperació de l'Estat amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya.

dora del dret a l'educació, i la Llei orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu, es garanteix als alumnes, als seus pares i als òrgans escolars de govern que ho sol·licitin, l'exercici del dret dels primers a rebre ensenyament religiós evangèlic als centres docents públics i privats concertats, sempre que, pel que fa a aquests darrers, l'exercici d'aquest dret no entri en conflicte amb el caràcter propi del centre, en els nivells d'educació infantil, educació primària i educació secundària.

2. L'ensenyament religiós evangèlic serà impartit per professors designats per les esglésies pertanyents a la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya, amb la conformitat d'aquesta.

3. Els continguts de l'ensenyament religiós evangèlic, així com els llibres de text corresponents, seran assenyalats per les esglésies respectives amb la conformitat de la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques de Espanya.

4. Els centres docents públics i els privats concertats a què es fa referència en aquest article hauran de facilitar els locals adequats per a l'exercici d'aquest dret en harmonia amb el desenvolupament de les activitats lectives.

(...)

6. Les esglésies pertanyents a la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya podran establir i dirigir centres docents dels nivells educatius que s'esmenten en el número 1 d'aquest article, així com centres universitaris i seminaris de caràcter religiós o altres institucions d'estudis eclesiàstics, amb submissió a la legislació general vigent en la matèria.

Article 12

1. Per als fidels de la Unió d'Esglésies Adventistes del Setè Dia i d'altres esglésies evangèliques pertanyents a la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya el dia de precepte de les quals sigui el dissabte, el descans laboral setmanal podrà comprendre, sempre que hi hagi acord entre les parts, la tarda del divendres i el dia complet del dissabte, en substitució del que estableix l'article 37.1 de l'Estatut dels treballadors com a regla general.

2. Els alumnes de les esglésies esmentades en el número 1 d'aquest article que cursin estudis en centres d'ensenyament públics i privats concertats estaran dispensats de l'assistència a classe i de la realització d'exàmens des de la posta de sol del divendres fins a la posta de sol del dissabte, a petició pròpia o dels qui exerceixen la pàtria potestat o tutela.

(...)

• Acord de cooperació de l'Estat espanyol amb la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya (1992)²²

Article 10

1. Per tal de fer efectiu el que disposa l'article 27.3 de la Constitució, així com la Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació, i la Llei orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu, es garanteix als alumnes jueus, als seus pares i als òrgans escolars de govern que ho sol·licitin, l'exercici del dret dels primers a rebre ensenyament religiós jueu als centres docents públics i privats

²² - Llei 25/1992, de 10 de novembre, per la qual s'aprova l'Acord de cooperació de l'Estat amb la Federació de Comunitats Israelites d'Espanya.

concertats, sempre que, pel que fa a aquests darrers, l'exercici d'aquest dret no entri en contradicció amb el caràcter propi del centre, en els nivells d'educació infantil, educació primària i educació secundària.

2. L'ensenyament religiós jueu serà impartit per professors designats per les comunitats pertanyents a la Federació de Comunitats Israelites, amb la conformitat d'aquesta.

3. Els continguts de l'ensenyament religiós jueu, així com els llibres de text corresponents, seran assenyalats per les comunitats respectives amb la conformitat de la Federació de Comunitats Israelites.

4. Els centres docents públics i els privats concertats a què es fa referència en aquest article hauran de facilitar els locals adequats per a l'exercici d'aquest dret sense que pugui perjudicar el desenvolupament de les activitats lectives.

(...)

6. Les comunitats pertanyents a la Federació de Comunitats Israelites podran establir i dirigir centres docents dels nivells educatius que s'esmenten en el número 1 d'aquest article, així com centres universitaris i seminaris de caràcter religiós, amb submissió a la legislació general vigent en la matèria.

Article 12

1. El descans laboral setmanal, per als fidels de comunitats israelites pertanyents a l'FCI, podrà comprendre, sempre que hi hagi acord entre les parts, la tarda del divendres i el dia complet del dissabte, en substitució del que estableix l'article 37.1 de l'Estatut dels treballadors com a regla general.

2. Les festivitats que s'expressen a continuació, que segons la llei i la tradició jueves tenen el caràcter de religioses, podran substituir les establertes amb caràcter general per l'Estatut dels treballadors, en l'article 37.2, amb el mateix caràcter de retribuïdes i no recuperables, a petició de les persones a què es refereix el número anterior, i en els termes que s'hi preveuen.

- Any Nou (*Roix ha-Xanà*), dies 1 i 2.
- Dia de l'Expiació (*Yom Kippur*).
- Festa de les Cabanes (*Sucot*), dies 1, 2, 7 i 8.
- Pasqua (*Péssah*), dies 1, 2, 7 i 8.
- Pentecosta (*Xavuot*), dies 1 i 2.

3. Els alumnes jueus que cursin estudis en centres d'ensenyament públics i privats concertats estaran dispensats de l'assistència a classe i de la celebració d'exàmens els dissabtes i les festivitats religioses expressades en el número anterior, a petició pròpia o dels qui exerceixin la pàtria potestat o tutela.

(...)

• *Acord de cooperació de l'Estat espanyol amb la Comissió Islàmica d'Espanya (1992)*²³

Article 10

1. A fi de fer efectiu el que disposa l'article 27.3 de la Constitució, així com la Llei orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del dret a l'educació, i la Llei orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu, es garanteix als alumnes musulmans, als seus pares i als òrgans escolars

23 - Llei 26/1992, de 10 de novembre, per la qual s'aprova l'Acord de cooperació de l'Estat amb la Comissió Islàmica d'Espanya.

de govern que ho sol·licitin, l'exercici del dret dels primers a rebre ensenyament religiós islàmic en els centres docents públics i privats concertats, sempre que, pel que fa a aquests darrers, l'exercici d'aquell dret no entri en contradicció amb el caràcter propi del centre, en els nivells d'educació infantil, educació primària i educació secundària.

2. L'ensenyament religiós islàmic serà impartit per professors designats per les comunitats pertanyents a la Comissió Islàmica d'Espanya, amb la conformitat de la federació a què pertanyen.

3. Els continguts de l'ensenyament religiós islàmic, així com els llibres de text corresponents, seran proporcionats per les comunitats respectives, amb la conformitat de la Comissió Islàmica d'Espanya.

4. Els centres docents públics i els privats concertats a què es fa referència en el número 1 d'aquest article hauran de facilitar els locals adequats per a l'exercici del dret que en aquest article es regula, sense que pugui perjudicar el desenvolupament de les activitats lectives.

(...)

6. La Comissió Islàmica d'Espanya, així com les comunitats que hi pertanyen, podran establir i dirigir centres docents dels nivells educatius que s'esmenten en el número 1 d'aquest article, així com universitats i centres de formació islàmica, amb submissió a la legislació general vigent en la matèria.

Article 12

1. Els membres de les comunitats islàmiques pertanyents

a la Comissió Islàmica d'Espanya que ho desitgin podran sol·licitar la interrupció de la feina els divendres de cada setmana, dia de pregària col·lectiva obligatòria i solemne dels musulmans, des de les tretze trenta fins a les setze trenta hores, així com la conclusió de la jornada laboral una hora abans de la posta de sol, durant el mes de dejuni (ramadà).

En ambdós casos, serà necessari l'acord previ entre les parts. Les hores deixades de treballar hauran de ser recuperades sense compensació.

2. Les festivitats i commemoracions que a continuació s'expressen, que, segons la llei islàmica, tenen el caràcter de religioses, podran substituir, sempre que hi hagi acord entre les parts, les establertes amb caràcter general per l'Estatut dels treballadors, a l'article 37.2, amb el mateix caràcter de retribuïdes i no recuperables, a petició dels fidels de les comunitats islàmiques pertanyents a la Comissió Islàmica d'Espanya.

- *Hègira*, corresponent a l'1 de muharram, primer dia de l'Any Nou islàmic.

- *Aixurà*, desè dia de muharram.

- *Maulid*, correspon al 12 de *rabiu al Awwal*, naixement del profeta.

- *Al-Isra wa al-mi'raj*, correspon al 27 de *rajab*, data del viatge nocturn i l'ascensió del profeta.

- *Aïdu l-fitr*, correspon als dies 1, 2 i 3 de *shawwal* i celebra la culminació del dejuni del ramadà.

- *Aïdu l-adha* (o *aïdu l-kabir*), correspon als dies 10, 11 i 12 de *du Al-Hyyah* i celebra el sacrifici protagonitzat pel profeta Abraham.

3. Els alumnes musulmans que cursin estudis en centres d'ensenyament públics o privats concertats estaran dispensats de l'assistència a classe i de la celebració d'exàmens el dia del divendres durant les hores a què es refereix el número 1 d'aquest article i en les festivitats i commemoracions religioses anteriorment expressades, a petició pròpia o dels qui exerceixen la pàtria potestat o tutela.

(...)

Article 14

4. L'alimentació dels internats en centres o establiments públics i dependències militars, i la dels alumnes musulmans dels centres docents públics i privats concertats que ho sol·licitin, es procurarà adequar als preceptes religiosos islàmics, així com l'horari dels àpats durant el mes de dejuni (ramadà).

• Resolucions anuals de la Secretaria General del Departament d'Ensenyament que aproven les instruccions per a l'organització i el funcionament dels centres educatius docents. (Full de disposicions i actes administratius del Departament d'Ensenyament)

Fomentar l'educació intercultural en un marc de diàleg i de convivència

(...)

Respectar la diversitat cultural en totes les seves formes i, per tant, permetre l'ús de vestuari o elements simbòlics, siguin

de caràcter cultural, religiós o identitari, sempre que no impossibilitin:

- la realització de totes les activitats curriculars,
- la comunicació interpersonal,
- la identificació personal,
- la seguretat personal o la dels altres.

Aquest respecte, però, no ha de permetre ni tolerar els símbols que exaltn la xenofòbia o el racisme o que promoguin qualsevol tipus de violència.

Ensenyament de la religió (educació infantil i primària i educació especial pública)

D'acord amb la normativa vigent, l'ensenyament de la religió té caràcter optatiu per als alumnes i és d'oferta obligatòria per als centres.

a. Cicles inicial i mitjà de l'educació primària

Per a l'alumnat dels cicles inicial i mitjà de l'educació primària serà d'aplicació allò que es disposa en el Decret 142/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària. Els centres docents adoptaran les mesures organitzatives per tal que l'alumnat els pares i mares o tutors legals del qual no hagin optat perquè cursin ensenyaments de religió, rebin la deguda atenció educativa, a fi que l'elecció d'una o altra opció no impliqui cap mena de discriminació. Aquesta atenció en cap cas no comportarà l'aprenentatge de continguts curriculars associats al coneixement del fet religiós, ni a qualsevol àrea de l'etapa. Les

mesures organitzatives que el centre adopti seran conegudes per pares i tutors legals i estaran incloses en el projecte educatiu del centre.

La manifestació de l'opció per la formació religiosa és totalment voluntària. En cas de no fer-la es deduirà que es vol rebre atenció educativa alternativa. El centre oferirà la possibilitat d'optar per la formació religiosa a l'alumnat de nou ingrés, d'acord amb el model "Declaració sobre l'opció per a la formació religiosa o els ensenyaments alternatius per a l'alumnat de nou ingrés en el centre".

b. Cicle superior de l'educació primària

Per a l'alumnat del cicle superior de l'educació primària serà d'aplicació allò que disposa el Decret 95/1992, de 28 d'abril. Per a l'alumnat que no hagi optat per la religió s'organitzaran, en horari simultani a les classes de religió, 105 hores d'activitats d'estudi en l'àrea de coneixement del medi social i cultural, per tractar els continguts i els objectius que es determinen en l'anex del Decret 95/1992, de 28 d'abril.

La manifestació de l'opció per la formació religiosa és totalment voluntària. En cas de no fer-la es deduirà que es volen seguir ensenyaments alternatius. El centre oferirà la possibilitat d'optar per la formació religiosa a l'alumnat de nou ingrés, d'acord amb el model "Declaració sobre l'opció per a la formació religiosa o els ensenyaments alternatius per a l'alumnat de nou ingrés en el centre".

Els pares, mares o tutors legals dels alumnes, per iniciativa seva, poden modificar l'opció feta abans del començament de

cada curs escolar. En aquest cas, la rectificació s'haurà de comunicar per escrit a la direcció del centre durant el darrer trimestre del curs anterior.

Els mestres de la plantilla del centre que ho vulguin tindran prioritat per impartir l'àrea de religió. Els mestres interessats hauran de comunicar-ho a la direcció del centre abans de finalitzar el mes de maig, per tal que puguin ser proposats per les autoritats religioses corresponents, d'acord amb el que hi ha establert respecte a aquesta qüestió.

Quan no hi hagi prou mestres de la plantilla per impartir l'àrea de religió a tots els alumnes interessats, la direcció del centre ho comunicarà, abans de finalitzar el mes de maig, als serveis territorials corresponents, a fi que es pugui assignar el professorat que hagi d'impartir aquests ensenyaments.

Ensenyament de la religió (educació secundària pública)

1. Opció religiosa a l'educació secundària obligatòria

D'acord amb la normativa vigent, l'ensenyament de la religió té caràcter optatiu per als alumnes i és d'oferta obligatòria per als centres.

Els pares, mares o tutors legals dels alumnes poden demanar que aquests rebin formació religiosa (catòlica, evangèlica, jueva, islàmica o història i cultura de les religions).

La manifestació de l'opció per la formació religiosa és totalment voluntària. En cas de no fer-la es deduirà que es vol rebre atenció educativa alternativa. El centre oferirà la possibilitat d'optar per la formació religiosa a l'alumnat de nou ingrés en el

centre d'acord amb el model “Declaració sobre l'opció per a la formació religiosa”.

Els pares, mares o tutors legals dels alumnes, i per iniciativa seva, poden modificar per escrit l'opció abans de l'inici de cada curs. En aquest cas la rectificació haurà de ser comunicada per escrit a la direcció del centre durant el darrer trimestre del curs anterior.

La Inspecció d'Educació vetllarà per la correcta aplicació d'aquesta norma.

2. Religió a l'educació secundària obligatòria

L'ensenyament de la religió, o l'atenció educativa a l'alumnat que no la cursi, configura un espai horari propi, diferent de l'establert per a l'oferta de matèries optatives.

Els centres docents adoptaran les mesures organitzatives per tal que l'alumnat els pares i mares o tutors legals del qual no hagin optat perquè cursi ensenyaments de religió rebi la deguda atenció educativa, a fi que l'elecció d'una o altra opció no suposi cap mena de discriminació. Aquesta atenció educativa, que pot conformar una oferta diversa d'activitats, en cap cas comportarà l'aprenentatge de continguts curriculars associats al coneixement del fet religiós, ni a qualsevol matèria de l'etapa. Aquesta atenció educativa sí podrà consistir en altres tipus de continguts relacionats de manera genèrica amb el desenvolupament de competències de l'alumnat.

En tot cas, el nombre d'hores lectives setmanals de l'alumnat serà el mateix amb independència de l'opció triada.

Avaluació

La formació religiosa és avaluable, tant en les opcions confessionals com en l'opció d'història i cultura de les religions, i es té en compte en la decisió de promoció al curs següent, però no pas en el càlcul de la qualificació mitjana.

Les activitats d'atenció educativa alternatives a l'ensenyament de la religió s'avaluaran dins el conjunt de matèries optatives.

Professorat

Les opcions confessionals de religió les impartirà el professorat designat en el marc dels acords amb cada confessió religiosa.

L'opció no confessional de la religió (història i cultura de les religions) la impartirà preferentment el professorat de les especialitats de geografia i història i de filosofia. Les activitats d'atenció educativa seran impartides pel professorat adient en funció de l'oferta i les possibilitats del centre.

3. Religió al batxillerat

L'ensenyament de la religió en aquesta etapa s'efectuarà d'acord amb allò que estableix el Decret pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments del batxillerat. La matèria comuna de religió és d'oferta obligatòria per als centres i de caràcter voluntari per als alumnes i s'imparteix en una de les franges de l'horari destinada a matèries optatives o de modalitat.

Abans d'iniciar el batxillerat s'ha de fer constar novament l'opció amb relació a la religió mitjançant el full de preinscrip-

ció, si escau, o una declaració d'acord amb el model "Declaració sobre l'opció per a la formació religiosa o els ensenyaments alternatius per a l'alumnat de nou ingrés en el centre" que s'adjuntarà a la matrícula.

Ensenyament de la religió (educació infantil i primària i educació especial i secundària privada)
(...)

La petició de plaça en un centre privat amb caràcter propi que expressi una confessió religiosa és una manera d'optar per una formació religiosa i moral concreta i, per tant, pressuposa també l'opció per l'ensenyament de la religió corresponent. No obstant això, en casos determinats les famílies poden sol·licitar a la direcció del centre que els seus fills o filles rebin atenció educativa alternativa.
(...)

ANNEX II. INFORMACIÓ SOBRE CONFESSIONS RELIGIOSES

A continuació us oferim una fitxa informativa de cadascuna de les principals confessions religioses establertes a Catalunya. Us les presentem ordenades segons la seva implantació. Podeu consultar el nombre de centres de culte i la seva evolució a l'apartat del [Mapa religiós de Catalunya](#) de la Direcció General d'Afers Religiosos.

ESGLÉSIA CATÒLICA

L'Església catòlica és la comunitat d'homes i dones de religió cristiana i de confessió catòlica que s'agrupen territorialment per diòcesis entorn del bisbe de Roma (sant pare o papa) com a fonament de la unió entre tots els catòlics del món. En l'actualitat, el nombre de catòlics és de més de 1.000 milions. A Catalunya, l'Església catòlica és, de llarg, la institució religiosa amb un nombre més alt de seguidors. El cristianisme va arribar a Catalunya en el segle I, i en el segle III ja hi estava consolidat. El cristianisme, religió a la qual pertany l'Església catòlica, va ser fundat per Jesús de Natzaret, que va agrupar entorn seu els seus seguidors els anys de la seva predicació per les terres de Palestina, durant el primer terç del segle I.

En sentit estricte, el qualificatiu de *catòlica* ('universal') s'aplica a l'Església dels cristians units al bisbe de Roma com a conseqüència de les separacions que hi ha hagut entre els cristians en el transcurs dels segles, i especialment de la produïda des de la Reforma de Luter en el segle XVI.²⁴

24 - Observació sobre les esglésies catòliques de ritus oriental: les esglésies catòliques de ritus oriental també formen part de l'Església catòlica romana. Entre aquestes, hi ha les grecocatóliques o catòliques de ritus bizantí, que tenen els elements propis de les esglésies ortodoxes (litúrgia, teologia, dret canònic propi, etc.) però són catòliques en tant que deuen obediència al bisbe de Roma (sant pare).

Doctrina

Els cristians creuen en un Déu únic que és Pare, Fill i Esperit Sant, i que ha estat revelat per Jesús, el Crist, el Fill de Déu. La doctrina catòlica té com a font la Sagrada Escripura (la Bíblia), la qual és interpretada d'acord amb l'anomenada *tradició*, que és la fe i la vida, la litúrgia i la pregària activa en l'Església al llarg dels segles.

L'Església reconeix en el seu si un marc de guiatge dels bisbes, anomenat *magisteri*, que té competència tant pel que fa a la interpretació de la Bíblia com pel que fa a la seva aplicació a la doctrina i als comportaments dels catòlics.

Llibres sagrats i textos fonamentals

Els textos sagrats dels cristians catòlics són els escrits bíblics, agrupats en dues parts: l'Antic Testament (història sagrada del poble d'Israel) i el Nou Testament, que consta dels Evangelis (testimonis de la vida de Jesús), els Fets dels apòstols (història dels primers cristians), les Cartes apostòliques (sobretot de sant Pau) i l'Apocalipsi.

Hi ha altres textos que, malgrat no ser considerats revelats, són d'importància per a la fe i la vida de les persones catòliques. El primer d'aquests és el *catecisme*, un text nascut en el segle XVI per facilitar l'ensenyament dels elements doctrinals de creença obligada, i que es va actualitzant periòdicament. Igualment, i ja de caràcter més esporàdic, hi ha els textos del papa, en especial les *encícliques*, que contenen instruccions doctrinals i exhortacions morals, i també els *documents episcopals*, tant de les conferències episcopals com de cada bisbe diocesà.

Ritus més importants

Els set ritus més destacats són els *set sagraments*, que l'Església catòlica considera signes sagrats (o actes en què hi ha una presència eficaç de la gràcia salvadora de Déu), mitjançant els quals es realitza de manera especial la unió espiritual i personal amb Déu, Pare, Fill i Esperit Sant, i amb la humanitat sencera, sobretot amb els altres cristians.

- El baptisme, per a l'Església catòlica, uneix la persona a Jesucrist i la fa fill de Déu i germà de tots els homes i dones; pel baptisme, les persones s'incorporen a l'Església. Es pot rebre en qualsevol etapa de la vida. El ritus usa l'aigua vessada sobre el cap de la persona que és batejada.

- L'eucaristia és la celebració en la qual els catòlics es reuneixen, com a mínim els diumenges i altres festes preceptives, per commemorar la resurrecció de Crist i fer-lo present a través del pa i del vi consagrats. La primera vegada que un nen o una nena participa plenament de l'eucaristia combregant, fet que s'anomena *primera comunió*, se celebra d'una manera especial.

- La confirmació és el sagrament del do de l'Esperit; el rebent, mitjançant la unció amb oli sagrat, aquelles persones catòliques que es reafirmen en la fe catòlica.

- La reconciliació o penitència és el sagrament del perdó de Déu dels pecats comesos després del baptisme, confessats al sacerdot, i a través de l'absolució.

- La unció dels malalts és el sagrament en el qual els malalts i les persones grans són ungides amb l'oli sagrat per tal de rebre la força de Déu davant la malaltia i la mort.

- L'orde sacerdotal és el sagrament pel qual un home que hagi seguit la formació i el discerniment adequat es consagra al servei de l'Església i esdevé diaca, prevere o bisbe, segons els tres graus d'aquest sagrament.

- El matrimoni és el sagrament pel qual l'home i la dona es prometen amor i fidelitat entre ells i es comprometen a viure la seva relació segons l'Evangelí i els ensenyaments de l'Església.

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

- Els bisbes: són aquells preveres que reben l'orde episcopal, que és el sagrament de l'orde sacerdotal en la seva plenitud. Reben l'encàrrec de presidir una església particular o diòcesi. Són la màxima autoritat per al seu bisbat com a mestres i pastors, sempre en comunió amb el papa.

- Els preveres: són els homes que, en rebre el sagrament de l'orde, han estat constituïts sacerdots (anomenats també popularment *capellans* o *mossens*), i poden administrar sagraments i guiar en el camí de la fe i de la vida cristiana les agrupacions de fidels que el bisbe els confia. Estan obligats a mantenir-se cèlibes, i resten sota l'autoritat directa del bisbe en el cas d'estar vinculats a un bisbat, o sota l'autoritat del seu superior si pertanyen a un institut religiós.

- Els diaques: són els homes, casats o no, que són constituïts servidors qualificats de la paraula i de la caritat, sempre al redós d'un bisbe.

- Els laics i les laiques: són els cristians i les cristianes que, pel baptisme, són considerats amb la dignitat de membres del poble de Déu, i comparteixen la responsabilitat d'anunciar

l'Evangelí de Jesús a tots els homes i dones, a través de la seva presència al món.

- Vida religiosa: hi ha comunitats masculines i femenines de vida religiosa on tant els preveres com el laïcat poden optar per una vida cristiana en comunitat, amb un carisma determinat: missions, ensenyament, salut, vida contemplativa, etc. Es comprometen a viure els vots de castedat, obediència i pobresa. Són els monjos i les monges, els religiosos i les religioses i els que segueixen altres formes de comunitat o d'organització reconegudes per l'Església.

Organització

L'Església catòlica s'estructura territorialment en bisbats o diòcesis, els quals es divideixen en parròquies i s'agrupen en províncies eclesiàstiques.

L'Església reconeix en el bisbe de Roma aquell que, en nom de Crist, presideix no sols l'Església de Roma que li és confiada, sinó també el conjunt de totes les esglésies particulars o diòcesis.

L'Església catòlica considera que, en cada una de les diòcesis, hi és present l'única Església de Jesucrist. Les parròquies poden agrupar-se en arxiprestats, per tal de coordinar-se i de compartir tasques.

A Catalunya hi ha deu seus episcopals agrupades entorn de dues esglésies metropolitanas, que formen dues províncies eclesiàstiques. La seu de Tarragona té les seus sufragànies de Girona, Lleida, Solsona, Tortosa, Urgell i Vic; la seu de Barcelona té les seus sufragànies de Sant Feliu de Llobregat i de Terrassa. Els

bisbes de les deu diòcesis amb seu episcopal a Catalunya formen la Conferència Episcopal Tarraconense, constituïda l'any 1969 com a organisme intern de l'Església catòlica a Catalunya i presidida per l'arquebisbe de Tarragona.

D'altra banda, els fidels també poden vincular-se a moviments, congregacions religioses o prelatures.

Celebracions específiques

Per a l'Església catòlica, el diumenge o primer dia de la setmana commemora la Pasqua o resurrecció de Jesús, per la qual cosa els fidels són invitats a l'assistència i a la participació en l'eucaristia (anomenada *missa*).

En el calendari catòlic, hi destaquen dos cicles: el cicle de Nadal i el cicle de Pasqua. En el primer, l'Església celebra, després de quatre setmanes d'Advent, la solemnitat de Nadal (el naixement de Jesús, el dia 25 de desembre) i la solemnitat de l'Epifania o dia de l'adoració dels Reis (el dia 6 de gener).

El segon cicle comença amb la celebració del Dimecres de Cendra, que dona entrada a la Quaresma (que són els quaranta dies abans de la Pasqua); conté la Setmana Santa, que comença el Diumenge de Rams i que acaba el dia de Pasqua, setmana en la qual cal destacar el Dijous Sant o dia de la institució de l'Eucaristia, el Divendres Sant –que commemora la passió i la mort de Jesucrist–, el Dissabte Sant –dia de la seva sepultura–, i la culminació en el Diumenge de Pasqua –anomenada popularment *Pasqua florida*– (el primer diumenge després de la primera lluna plena de la primavera), que celebra la resurrecció de Jesucrist.

En les set setmanes de temps pasqual se celebra la festa de l'Ascensió i el Diumenge de Pentecosta (que vol dir *dia cinquantè*), el qual commemora la vinguda de l'Esperit Sant (festa anomenada popularment *Pasqua granada* o *segona Pasqua*). Els dos diumenges següents se celebra, respectivament, el diumenge de la Santíssima Trinitat, dedicat a l'adoració i a la contemplació de Déu U i Tri, i la solemnitat del Corpus, dedicada a l'Eucaristia; amb motiu d'aquesta festa, en molts llocs s'organitzen processons pels carrers amb la custòdia que conté l'Eucaristia.

A banda de les celebracions indicades, l'Església catòlica també celebra festes dedicades a Maria, la Mare de Déu, o a altres sants: Sant Josep (el dia 19 de març), les solemnitats de l'Assumpció de la Mare de Déu (el dia 15 d'agost), el Naixement de la Mare de Déu (el dia 8 de setembre), Tots Sants (el dia 1 de novembre) i la Immaculada Concepció (el dia 8 de desembre). Hi ha altres diades pròpies de la tradició del país, com Sant Esteve (el dia 26 de desembre), Sant Jordi (el dia 23 d'abril), la Mare de Déu de Montserrat (el dia 27 d'abril) i Sant Joan Baptista (el dia 24 de juny). Així mateix, cal tenir en compte que en molts municipis es consideren festius, i en molts casos com a festa major, els dies dels sants patrons de la població corresponent.

Prescripcions alimentàries

L'Església catòlica manté el precepte de l'abstinència de carn (i derivats) els sis divendres de Quaresma. El Dimecres de Cendra, inici de la Quaresma, i el Divendres Sant són dies d'abstinència de carn i també de dejuni (reducció o privació d'ingerir aliments).

D'aquestes dues obligacions, n'estan exempts els infants fins als catorze anys i les persones més grans de seixanta anys, a més dels malalts.

Preceptes i costums en les formes de vestir que poden afectar l'alumnat

No hi ha indumentària específica.

Dol

Pregàries durant el període de vetlla. Celebració d'un funeral amb el cos present al tanatori o a l'església. Ritu de comiat al cementiri.

Habitualment les cerimònies inclouen tres actes:

- Vetlla: la tarda o el vespre abans de l'enterrament o la incineració, persones properes al difunt resen una part de la litúrgia de les hores o el rosari. Aquesta cerimònia també pot prendre la forma de la litúrgia de la paraula.

- Funeral: és habitual que se celebri una missa en sufragi del difunt en la qual també s'inclougi la benedicció del fèretre. Tanmateix, es pot celebrar una pregària sense necessitat de celebrar l'eucaristia, especialment si hom no es troba en una església.

- Ritu de comiat del difunt: el sacerdot, al final del funeral, expressa l'esperança en la resurrecció del difunt. Aquesta cerimònia també pot tenir lloc al cementiri o al lloc on descansaran les restes del difunt.

ESGLÉSIES EVANGÈLIQUES

Les esglésies evangèliques o protestants són esglésies cristianes que van néixer a partir de la reforma protestant que va impulsar Martí Luter (1483-1546) durant el segle XVI. Cadascuna d'aquestes esglésies, unides en el que és fonamental, pot tenir una orientació doctrinal i una forma d'organització específiques.

En funció de la seva orientació doctrinal, les esglésies evangèliques es poden classificar en diverses denominacions, com són el *luteranisme*, el *baptisme*, el *metodisme*, el *presbiterianisme* i el *pentecostalisme*, entre moltes d'altres. En funció de la seva estructura organitzativa, es pot distingir entre esglésies de règim episcopal, presbiterià o congregacionalista.

Les esglésies evangèliques són la segona confessió cristiana amb un nombre més alt de seguidors arreu del món, després del catolicisme. A Catalunya, els evangèlics també són la segona confessió cristiana, i es compten per desenes de milers. Bona part dels immigrants que han arribat a Catalunya els darrers anys són protestants, sobretot entre els procedents d'Amèrica del Sud, de l'Àfrica subsahariana i de determinats països de l'est d'Europa.

Els termes *evangèlic*, *reformat* o *protestant* són vàlids per referir-se a una persona o a allò relatiu a les esglésies sorgides de la Reforma. D'altra banda, cal reservar el terme *evangelista* exclusivament per referir-se als autors a qui s'atribueixen respectivament els quatre Evangelis (Mateu, Marc, Lluc i Joan).

Doctrina

La reforma protestant es fonamenta en tres principis bàsics, coneguts per la seva forma llatina:

- *Sola gratia*: la salvació només és un privilegi de la gràcia de Déu. Per tant, no es pot assolir pels possibles mèrits de la persona.

- *Sola fides*: la persona ha de tenir fe en Déu i en la seva voluntat de perdó envers la humanitat.

- *Sola scriptura*: l'única font de la doctrina és la Bíblia. Per tant, el dictamen de cap persona no pot ser equiparat al missatge diví.

A més, les esglésies evangèliques proclamen el sacerdocí universal dels fidels. És a dir, en el context evangèlic, el sacerdocí ministerial –el sacerdocí d'unes quantes persones escollides que es caracteritzen per dedicar la seva vida a Déu i a la seva obra– deixa de tenir sentit, ja que tot bon cristià ha de tenir present Déu i els seus ensenyaments en totes les esferes de la vida quotidiana.

Llibres sagrats i textos fonamentals

L'únic text que els evangèlics reconeixen com a sagrat és la Bíblia.

Ritus més importants

La majoria dels evangèlics consideren que Déu només va establir dos sagraments o ordenances:

- El baptisme: molts grups protestants el realitzen per immersió i només quan el fidel ha arribat a l'edat adulta i té plena capacitat per decidir el seu ingrés a la comunitat cristiana. En algunes esglésies evangèliques, especialment en les de caire pentecostal o carismàtic, caracteritzades per donar una especial importància als dons de l'Esperit Sant, també es duu a terme el

bateig de l'Esperit Sant, pel qual el cristià entra en contacte amb l'esperit de Déu.

- El sant sopar: és celebrat amb pa i vi, que normalment són repartits entre tots els membres de la comunitat. La freqüència amb què es duu a terme aquest ritus varia molt en funció de cada església.

Els evangèlics solen dur a terme altres pràctiques i ritus, com ara reunions d'estudi bíblic i reunions d'oració, que poden variar força en funció de l'església a la qual pertanyin.

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

En la majoria d'esglésies evangèliques, la màxima autoritat religiosa és el pastor. Aquest no és un intermediari entre Déu i la comunitat, sinó que és la persona que dirigeix el culte i que, en funció dels seus coneixements, pot proporcionar formació i consell espiritual. En una mateixa església hi pot haver diversos pastors, i sovint aquests poden ser auxiliats per altres càrrecs dins de l'església.

Organització

És habitual que cada església evangèlica dugui a terme la seva activitat de manera molt autònoma, tot i que diferents esglésies que comparteixen una mateixa visió doctrinal poden unir-se bo i formant denominacions.

Alhora, diferents esglésies també poden federar-se per defensar amb més força els seus posicionaments i interessos davant la societat. Així, a Catalunya, tradicionalment, les diferents entitats evangèliques s'han agrupat en el si del Consell Evangèlic de Catalunya, creat el 1981. A Catalunya també hi ha algunes

entitats que agrupen els pastors protestants, com l'AMEC (Associació de Ministres de l'Evangelí de Catalunya) o la COMEC (Confraternitat de Ministres de l'Evangelí de Catalunya).

Celebracions específiques

La majoria de cristians evangèlics celebren de manera especial les festes de Nadal i Pasqua. A més, moltes esglésies també solen commemorar el Dia de la Reforma (31 d'octubre), en record de l'inici de la reforma protestant impulsada per Martí Luter.

Prescripcions alimentàries

No hi ha prescripcions específiques.

Preceptes i costums en les formes de vestir que poden afectar l'alumnat

No hi ha indumentària específica.

Dol

Cerimònia en record del difunt amb el cos present al tanatori o a l'església. Lectura bíblica o pregària al cementiri. Generalment, absència de tota mena de símbols religiosos.

És habitual que el dia en què s'enterra o s'incinera el difunt es faci una cerimònia de comiat amb el cos present, presidida pel pastor, amb la participació dels membres de la comunitat i, la majoria de les vegades, de familiars del difunt.

L'acte pot celebrar-se a la sala de cerimònies de la funerària o a l'església de la comunitat. Als tanatoris, per tal d'ajustar-se a les disposicions, no sol superar la mitja hora de durada. A les comunitats, l'acte pot tenir una durada superior. La cerimònia,

tant en un lloc com en l'altre, acostuma a consistir en la lectura de textos bíblics i una reflexió seguida d'algunes pregàries i, de vegades, de càntics comunitaris. Ocasionalment es fa una breu ressenya de la biografia del difunt. Els símbols presents a les cerimònies poden ser una creu, sense imatge, i una Bíblia.

Un cop al cementiri o a la incineradora, és habitual fer una breu lectura bíblica i dir una oració.

ISLAM

L'islam és la religió que creu que Déu (Al·là) es va revelar a Muhàmmad a principis del segle VII dC.

Islam significa 'pau', 'salut', 'submissió' i 'lliurament a Déu' en àrab. El terme prové de l'àrab *muslīm*, participi actiu del verb *aslama*, que significa 'lliurar-se' (a Déu).²⁵ Els fidels són anomenats *musulmans*, mentre que *islàmic* fa referència a allò relacionat amb aquesta religió (pregària, art, corrents, moviments, etc.). En canvi, habitualment es reserva el terme *islamista* per fer referència al corrent polític partidari de la implantació de la llei islàmica com a llei civil.²⁶

L'islam és la segona religió en nombre de seguidors arreu del món, després del cristianisme. En l'actualitat, a Catalunya, els musulmans són alguns centenars de milers, i procedeixen fonamentalment del Magrib, de l'Àfrica subsahariana i del Pakistan.

Doctrina

La doctrina de l'islam es fonamenta essencialment en els principis següents:

- La creença en Al·là com a Déu únic, misericordiós i tot-poderós.

25 - Bramon, Dolors (2001): *Obertura a l'islam*, Barcelona: Ed. Cruïlla, Fundació Joan Maragall.

26 - En resum, direm *musulmà* quan parlem de persones religioses i *islàmic* per referir-nos a grups o idees relacionades amb l'islam. En canvi, quan parlem de política, ens referirem als *islamistes* com a extremistes que pretenen que la xaria esdevingui la llei civil d'obligat compliment per a tota la ciutadania. El terme *mahometà* no és adequat per referir-se als musulmans i, en conseqüència, resulta pejoratiu. Els musulmans agraeixen que el seu profeta sigui anomenat segons la fonètica àrab Muhàmmad i no segons el nom català popular de Mahoma.

- La creença en els àngels: l'Alcorà parla dels àngels i diu que tots obeeixen Déu. L'islam creu que cada creient roman sota la custòdia de dos àngels que prenen nota de tots els seus actes.

- La creença en els llibres sagrats: hi ha llibres sagrats, com la Torà, els Salmes i l'Evangeli (*Injil*), a més de l'Alcorà.

- La creença en els profetes: l'islam considera que Al·là ha enviat a cada poble un profeta. A l'Alcorà, per tant, hi trobem citats profetes com Adam, Noè, Abraham, Moisès o Jesús, entre molts d'altres. De fet, es creu que hi ha milers de profetes i que tots són musulmans. En qualsevol cas, Muhàmmad és considerat el darrer profeta, mitjançant el qual Déu va completar la seva revelació.

- La creença en el judici final: un dels dogmes centrals de l'islam és que després de la fi del món, els humans s'hauran d'enfrontar al judici final, moment en què seran valorats els seus actes i en què, en funció del veredict de Déu jutge però també misericordiós, aniran al jardí (paradís) o al foc.

- La creença en el destí o en la predestinació, és a dir, que tot allò que succeeix depèn d'Al·là.

Llibres sagrats i textos fonamentals

El llibre sagrat dels musulmans és l'Alcorà, considerat revelat per Al·là a Muhàmmad. Un altre text fonamental en què es basen els musulmans és la sunna o tradició del profeta, un recull de dites i fets atribuïts a Muhàmmad.

Ritus més importants

L'Alcorà estableix cinc obligacions bàsiques que tot bon

musulmà ha de complir. Són els *Arkan al-islam*, o cinc pilars de l'islam:

- La professió de fe (*xahada*). La xahada és la fórmula que resumeix els dogmes fonamentals de l'islam. Diu així: “No hi ha cap Déu llevat d'Al·là, i Muhàmmad és l'enviat d'Al·là”. La recitació d'aquest verset és el ritual que fa que hom pugui considerar-se musulmà.

- La pregària ritual (*salat*). Els musulmans tenen l'obligació de fer cinc pregàries (o *salat*) al dia: a l'albada, al migdia, a mitja tarda, al capvespre i a la nit. Duren entorn d'uns deu minuts i es poden fer individualment, malgrat que és preferible fer-les en grup. L'oració del divendres al migdia és especialment rellevant. Sempre preguen en direcció a la Meca.

- L'impost obligatori (*zakat*). Es tracta d'una purificació ritual que consisteix a donar als pobres un 2,5% de l'excedent dels béns. L'almoïna (*sàdaqà*) és diferent de l'impost, perquè és recomanada però voluntària i es fa en secret, perquè sigui sincera i sense ostentació. Hi ha un altre petit impost que consisteix en una mínima quantitat per família (*zakat al fitr*) i es fa al final del Ramadà.

- El dejuni (*sawm*). Durant el mes islàmic del ramadà, els musulmans celebren el dejuni, consistent a abstenir-se de menjar, beure, fumar i mantenir relacions sexuals, des de l'albada fins que es pon el sol. És obligatori per qui està en condicions de complir-lo: persones adultes musulmanes en bon estat de salut. En canvi, el tenen prohibit els malalts i d'altres a qui els pugui perjudicar, com els nens o les dones durant la menstruació. Per als musulmans, el ramadà és un mes de perdó, de pietat, de

reflexió personal i de celebració col·lectiva. Es commemora la primera revelació de l'Alcorà a Muhàmmad i que li va arribar per mitjà de l'àngel Gabriel una nit d'aquest mes sagrat.

- El pelegrinatge a la Meca (*hagg*). Tots els musulmans tenen l'obligació d'anar fins a la Meca almenys un cop a la vida, sempre que tinguin una bona salut i disposin de mitjans econòmics per fer-ho. A la Meca, entre altres coses, els musulmans hi han de visitar la *Ka'ba*, un petit temple de forma cúbica que segons algunes tradicions fou fundat per Adam i posteriorment reconstruït per Abraham (Ibrahim) i pel seu fill Ismaïl.

Malgrat compartir els fonaments doctrinals i els principals ritus, l'islam ha donat lloc a múltiples branques i a diferents grups de musulmans. La principal divisió va ser la que es va establir entre els xiïtes i els sunnites després de la mort de Muhàmmad. Els xiïtes creien i creuen que únicament Alí Ibn Abi Talib (gendre i cosí de Muhàmmad) i els seus descendents podien ser designats dirigents de la comunitat de fidels, mentre que els sunnites s'hi oposaven. Això va generar un enfrontament que ha donat lloc a escoles de característiques diferenciades. Avui dia els xiïtes representen aproximadament el 10% dels musulmans d'arreu del món, fonamentalment concentrats a Iran, Iraq i Pakistan. Els sunnites suposen aproximadament el 90% de la població islàmica mundial, i en el seu si s'han format quatre escoles jurídiques (hanefita, hanbalita, xafiïta i malikita) que divergeixen en la forma d'interpretar la jurisprudència. Els musulmans del Marroc són, en gran part, inspirats tradicionalment pel codi jurídic malikita, mentre que al Pakistan són de majoria hanefita. Malgrat tot, la globalització desdibuixa les àrees d'influència de cada escola.

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

En l'islam sunnita, majoritari a Catalunya, no hi ha una autoritat consagrada. L'imam és la persona encarregada de presidir i dirigir les oracions, però no se'l considera un mitjancer entre l'home i Déu. Habitualment, però, l'imam porta a terme algunes tasques complementàries, com són la formació religiosa dels infants i dels adults, l'acompanyament a la mort o l'atenció religiosa individual.

Organització

Els musulmans de Catalunya s'agrupen al voltant d'oratoris. A Catalunya, hi ha, entre altres entitats, les federacions següents: Federació Consell Islàmic de Catalunya, Unió de Comunitats Islàmiques de Catalunya i Federació Islàmica Catalana (d'Entitats Religioses). A l'Estat espanyol, l'entitat que n'exerceix la representació oficial és la Comissió Islàmica d'Espanya, composta, entre d'altres, per la Federació d'Entitats Religioses Islàmiques (FEERI) i per la Unió de Comunitats Islàmiques d'Espanya (UCIDE). En l'àmbit internacional, no hi ha cap òrgan o entitat que agrupi i pugui representar el conjunt dels musulmans, si bé hi ha consells de savis que estableixen dictàmens sobre aspectes diversos de la vida dels musulmans.

Celebracions específiques

Les dues principals festes musulmanes són l'*Aïdu l-fitr*, la celebració del final del mes de dejuni del ramadà, i l'*Aïdu l'ad-ha*, la festa del Sacrifici, que commemora l'episodi narrat en l'Alcorà sobre el sacrifici realitzat pel profeta Ibrahim²⁷ i que se celebra amb el sacrifici d'un animal, generalment un xai.²⁸

27- Ibrahim és el nom amb què l'Alcorà designa el profeta Abraham.

28 - La Direcció General d'Afers Religiosos, l'Agència de Protecció de la Salut i l'Agència

L'Acord de cooperació del 1992 reconeix legalment més festes islàmiques: l'*Hègira*, que correspon a l'Any Nou islàmic; l'*Aixurà*, el desè dia del mes de muharram, el primer mes del calendari islàmic, festa en què els xiïtes recorden el martiri de Husayn, fill d'Alí, amb mostres externes de dol i de dolor, i festa en què els sunnites acostumen a fer dejuni voluntari, recordant el dejuni de Moisès en agraïment a l'alliberament del poble jueu a Egipte, o visitar els cementiris; la *Maulid*, la festa del naixement del profeta Muhàmmad, i l'*Al-Isra wa al-mi'raj*, data de commemoració del viatge nocturn i de l'ascensió al cel del profeta Muhàmmad.

Prescripcions alimentàries

En l'islam, els aliments es distingeixen entre permesos (*halal*) i prohibits (*haram*). És *haram* el consum de porc, d'alcohol, de sang i de carnyonya, així com el consum de carnívors (gossos, felins, etc.) i d'aus de presa.²⁹ La carn *halal* es caracteritza per haver estat sacrificada seguint el ritus islàmic.

Cal recordar que un dels cinc pilars de l'islam és el dejuni durant el mes de ramadà, durant el qual els musulmans han d'abstenir-se de menjar, beure, fumar i mantenir relacions sexuals, des de l'albada fins a la posta de sol. En no ser obligatori fins a la pubertat, alguns menors s'inicien gradualment.

Catalana de Seguretat Alimentària de la Generalitat de Catalunya han elaborat el document *La festa islàmica del Sacrifici. Descripció i normativa sanitària*. Aquest llibret explica tant la tradició de la festa com la normativa a la qual cal adaptar-la.

29 - Alcorà 5:3: "Se us prohibeix la carn de l'animal mort per causa natural, la sang, la carn de porc, la de l'animal que hagi estat sacrificat en nom d'un altre que Al·là, la del que hagi mort per asfíxia, cop, caiguda, cornada o devorat per una fera -excepte si el sacrificueu abans de morir. I la del que hagi estat sacrificat sobre altars i que consulteu la sort amb les flexes (...) El que es vegi obligat per gana, sense ànim de transgredir... Certament, Al·là és perdonador i compassiu".

Preceptes i costums en les formes de vestir que poden afectar l'alumnat

Hi ha homes i dones musulmans que interpreten com una obligació religiosa el fet que les dones es cobreixin el cap. Hi ha diversitat d'opinions sobre com i a partir de quina edat han de cobrir-se.

Dol

Pregària en presència del difunt al tanatori o a l'oratori. Al cementiri, oració.

Pregària comunitària a la sala de cerimònies del tanatori o a l'oratori islàmic, anterior a la inhumació i en presència del difunt. Cal assenyalar que per dur a terme aquesta cerimònia es requereix orientar-se a la Meca, per la qual cosa cal un espai sense cadires i on sigui possible estendre catifes. Aquesta pregària es fa davant del difunt, mantenint-se dret i sense fer inclinacions ni prostracions.

Pregària col·lectiva al cementiri, abans d'enterrar el cadàver. Just en el moment anterior a la inhumació, l'imam o una altra persona instruïda en la tradició islàmica es col·loca al costat del cadàver i l'instrueix en les respostes que ha de donar als dos àngels, que, segons la doctrina islàmica, l'interrogaran sobre els preceptes de la fe.

TESTIMONIS CRISTIANS DE JEHOVÀ

Testimonis Cristians de Jehovà és el nom amb què actualment es coneix l'entitat religiosa que va organitzar el ciutadà dels Estats Units Charles Russell l'any 1886. A Catalunya, actualment hi ha més de 30.000 membres dels Testimonis de Jehovà.

Doctrina

Alguns dels principis sobre els quals es basa la doctrina dels Testimonis de Jehovà, i que els diferencien de la resta de tradicions religioses d'arrel cristiana, són:

- La no creença en la Trinitat: hi ha un sol Déu, Jehovà, i Jesús és el primer ésser que Déu ha creat; per tant, Jesús no és Déu, sinó la primera creació de Déu; l'Esperit Sant no és un ésser que té entitat personal, sinó la força activa que Déu pot exercir.

- La creença en la imminència de la segona vinguda de Crist.

- La creença que persones de totes les èpoques, cultures i societats sobreviuran a la fi d'aquest sistema i viuran al regne de Déu a la Terra, i que hi haurà alguns escollits que passaran a ser "cogovernants" al costat de Crist.

- La creença que la mort és material i espiritual. Neguen l'existència d'un infern al qual hagin d'anar les persones que no han estat salvades; el destí d'aquestes persones és la no-existència. Creuen en la resurrecció a la Terra de la major part de les persones mortes, amb la possibilitat que visquin per sempre en un planeta paradisiac.

De la interpretació bíblica que fan els Testimonis Cristians de Jehovà, se'n deriven alguns principis doctrinals que es tradueixen en pràctiques i comportaments quotidians específics. Així, basant-se en el precepte d'abstinència de sang, consideren que les transfusions de sang són pràctiques que vulneren la voluntat de Déu. Això es tradueix en una negativa general a rebre transfusions de sang.

La interpretació de la Bíblia els duu, també, a practicar la neutralitat política. Això els condueix no tan sols a no votar i a no jurar bandera, sinó també a oposar-se a fer el servei militar, a agafar armes i a col·laborar amb l'exèrcit en situacions de conflicte o de guerra declarada. En aquests casos, els Testimonis Cristians de Jehovà opten per un exercici radical de la no-violència i de l'objecció de consciència.

Llibres sagrats i textos fonamentals

El llibre sagrat dels Testimonis de Jehovà és la Bíblia, de la qual han elaborat una traducció pròpia a partir del text més antic disponible. Els testimonis també dediquen bona part del seu temps a l'estudi d'altres llibres d'exegesi bíblica i de les revistes *La Torre de Guaita* i *¡Despertad!*, que edita la mateixa organització.

Ritus més importants

Els Testimonis de Jehovà consideren que Crist únicament va instituir dos ritus:

- El baptisme: es realitza per immersió horitzontal i en l'edat adulta.

- El sopar del Senyor: serveix per commemorar la mort i la resurrecció de Jesucrist. Aquesta cerimònia és purament sim-

bòlica en tant que cap membre pren generalment el pa i el vi. Aquest és un privilegi que es reserva a aquells que es consideren unguits.³⁰

Tot i que no són pròpiament ritus, els testimonis acostumen a dur a terme una sèrie de reunions al llarg de la setmana:

- Estudi bíblic: en aquesta reunió es llegeixen determinats llibres i es comparen amb la Bíblia. Generalment es duu a terme en cases particulars.

- Escola del ministeri teocràtic: els diversos membres de la congregació fan unes breus intervencions de cinc minuts al voltant de la Bíblia. Aquesta activitat té com a finalitat el perfeccionament de les seves habilitats a l'hora de presentar els continguts bíblics.

- Reunió de servei: té dues parts. En la primera es fan els anuncis de la congregació. En la segona es fan suggeriments i s'expliquen mètodes útils a l'hora d'anar a predicar per les cases.

- Reunió pública: un membre de la comunitat fa un discurs d'aproximadament 45 minuts al voltant d'un tema bíblic.

- Estudi de *La Torre de Guaita*: un ancià o un serf ministerial fa la lectura pública d'un article d'aquesta revista, incloent-hi diverses preguntes que els assistents han de respondre.

30 - Es consideren *ungits* els fidels que formarien part de les 144.000 ànimes que, segons indica l'Apocalipsi 7:4-8 i 14:1-3, formarien el poble redimit d'Israel. Segons la doctrina dels Testimonis Cristians de Jehovà, han de rebre el tron i la naturalesa divina i passar a formar part del cos de Crist.

Així mateix, al llarg de l'any els testimonis es reuneixen en algunes ocasions amb les altres congregacions del seu circuit i districte.

Autoritats religioses o persones consagrades al culte

Entre els testimonis de Jehovà no hi ha personal religiós com a tal, sinó únicament responsables de diferents nivells organitzatius. Allò que més s'hi podria assemblar és la figura de l'*ancià*, tot i que cal deixar clar que la seva tasca no és la de fer d'intermediari amb Déu, sinó únicament dirigir les reunions d'estudi que duu a terme cada congregació.

Organització

Els Testimonis de Jehovà afirmen que estan organitzats en una estructura jeràrquica composta per onze nivells, al capdamunt de la qual hi situen Crist i el mateix Déu.

- Publicadors: tots els testimonis de Jehovà.

- Congregacions: unitat bàsica d'organització dels Testimonis de Jehovà. Les congregacions es reuneixen al llarg de la setmana als salons del regne per estudiar la Bíblia, per predicar la fe, etc. Són dirigides pels ancians, tot i que també pot haver-hi serfs ministerials que s'encarreguin de determinades àrees d'activitat. Molt sovint, dues, tres o quatre congregacions utilitzen un mateix saló del regne en dies alternatius.

- Circuit: conjunt d'unes vint congregacions al capdavant del qual hi ha un superintendent de circuit.

- Districte: unitat d'abast regional dirigida per un superintendent de districte. Catalunya està integrada en dos districtes,

dels quals també formen part les congregacions de l'Aragó i de les Illes Balears.

- Sucursal: ens d'abast estatal, al capdavant del qual hi ha un comitè de sucursal, compost per diversos superintendents, que tenen un coordinador o president.

- Zona: abasta diversos països d'una mateixa àrea geogràfica. Compta amb la figura d'un superintendent de zona.

- Consell rector: comitè estable format actualment per onze membres ungits. És l'encarregat d'establir les directrius terrenals de l'organització, des dels aspectes més globals fins als més concrets.

Celebracions específiques

Els Testimonis de Jehovà commemoren la mort de Jesucrist el dia 14 de nissan, mes del calendari jueu que habitualment s'escau al març o a l'abril.

Prescripcions alimentàries

Pels Testimonis de Jehovà, és molt important que no hi hagi sang en cap dels aliments que consumeixen. També tenen prohibit el consum de tabac i de drogues.

Preceptes i costums en les formes de vestir que poden afectar l'alumnat

No hi ha indumentària específica.

Dol

Conferència bíblica en record del difunt, al saló del regne o al tanatori.

Se celebra una cerimònia en record del difunt, en forma de conferència bíblica, que normalment té lloc el dia que es porta el difunt al cementiri. En la conferència, per una banda, s'emfatitzen els valors positius que la persona deixa als qui l'han conegut, i, per altra banda, s'intenta oferir esperança a les persones properes, accentuant que el retrobament es produirà el dia de la resurrecció. Aquesta cerimònia pot durar entre deu minuts i mitja hora, i la sol dirigir un ancià de la comunitat. Es pot celebrar tant al saló del regne de Déu, on es reuneixen habitualment els testimonis de Jehovà, com a la sala de cerimònies de la funerària, i no és necessari que es faci en presència del cos del difunt.

BUDISME

El budisme es fonamenta en els ensenyaments que va transmetre Siddhartha Gautama, Buda, entre els segles VI i V aC. Nascut a la ciutat de Lumbini (actual Nepal), es diu que va ser un príncep ric que es va transformar en un asceta després de conèixer el patiment al qual s'enfrontaven els humans. Després d'un llarg període de meditació, va arribar a la il·luminació (alliberament del patiment), moment a partir del qual es va dedicar a la difusió dels seus coneixements, especialment per la zona del nord-est de l'Índia.

En l'actualitat, el budisme acull escoles doctrinals d'orientació molt diversa, tot i que podem identificar tres grans corrents budistes:

- Theravada: és el corrent més antic del budisme i sobretot està estès pel sud-est asiàtic. De vegades, també és anomenat *Hinayana*. Considera que la saviesa només s'aconsegueix a través de la meditació individual i, per això, considera que l'ideal de persona és l'*arhat*, el deixeble que per ell mateix intenta arribar al nirvana (alliberament de tot dolor i absència de tot sentit d'individualitat). El camí per arribar a la il·luminació és una tasca a la qual hom s'hi ha de dedicar a temps complet. Per aquesta raó, la millor vida possible per tal d'arribar a la il·luminació és la del monjo.

- Mahayana: aquest corrent va aparèixer en el segle I dC, i fonamentalment s'ha estès per la Xina, el Japó, Corea i Vietnam. Segons aquest corrent, per tal d'arribar al nirvana, la qualitat fonamental que hom ha de desenvolupar és la compassió. El destí de l'individu està vinculat amb el de tota la resta d'éssers vius; aquests no es poden dividir, de manera que cal que hom

apregui a sentir una profunda preocupació pel patiment dels altres. El seu ideal del savi l'encarna la figura del *bodhisattva*, en el qual saviesa i compassió caminen de manera paral·lela.

- Vajrayana: corrent que es desenvolupa dins del budisme Mahayana a partir del segle III dC. També s'anomena *budisme tibetà*, ja que és bàsicament a la zona del Tibet on sobreviu aquest corrent del budisme. Aquest corrent parteix de la idea que el millor sistema per tal de disciplinar la nostra ment i d'arribar a la il·luminació és seguir els tantres, uns textos que tracten temes com la mística, les pràctiques de meditació i els rituals.

El budisme és la quarta religió en nombre de seguidors arreu del món. Entre els budistes que hi ha a Catalunya, n'hi ha tant d'originaris de l'Extrem Orient com molts d'altres que són catalans d'origen i que n'han iniciat la pràctica a Catalunya.

Doctrina

La base de la doctrina budista es troba en el discurs de les *quatre nobles veritats*, pronunciat pel mateix Buda. Segons aquest discurs:

- La vida és essencialment patiment.
- El patiment prové del desig.
- Hom pot alliberar-se del patiment bo i transcendent el desig.
- Per alliberar-se del patiment cal seguir el *noble camí dels vuit passos*, segons els quals cal:

1) Coneixement correcte: cal adonar-se del caràcter mutable de totes les coses que ens envolten.

2) Intenció correcta: els actes han d'orientar-se a la recerca de la màxima saviesa.

3) Paraules correctes: cal parlar reflexivament, evitant les mentides i usant un llenguatge conciliador.

4) Acció correcta: cal seguir una conducta moral correcta, no s'ha de ferir altres éssers i no s'ha de prendre el que no és propi.

5) Ocupació correcta: la forma en què hom es guanya la vida no pot anar en contra dels principis morals propis.

6) Esforç correcte: cal esforçar-se de manera intel·ligent.

7) Atenció correcta: cal intentar aconseguir una atenció mental contínua.

8) Concentració o meditació correcta: cal aprendre tècniques de meditació, fonamentals per a l'alliberament de l'esperit.

El budisme postula que aquestes són les recomanacions que cal seguir per arribar al *nirvana*, l'extinció del patiment i l'alliberament del cicle de renaixements al qual, segons la doctrina budista, està sotmès l'ésser humà. El *karma* és allò que determina el destí dels humans en les vides següents; aquest concepte fa referència en darrer terme a la llei de causa i efecte segons la qual les accions de cadascú tenen conseqüències en el futur. El

karma condiciona si la persona arriba a l'alliberament, al nirvana, o bé si roman en el *samsara*, la roda de renaixements.

S'ha afirmat que el budisme és una religió a-tea (sense Déu), ja que Buda no parla de Déu. Alguns autors interpreten que aquest fet és un signe de respecte a la divinitat.

Llibres sagrats i textos fonamentals

No hi ha un únic text reconegut per totes les escoles budistes. Durant segles, els ensenyaments de Buda es van transmetre de manera oral fins que, al voltant de l'any 250 aC, aquests van quedar fixats en el cànon pali o Tripitaka.

El Tripitaka és l'únic text de referència per al corrent Theravada. El Mahayana, en canvi, reconeix també centenars d'altres obres.

Per al budisme tibetà, les obres bàsiques són el Kanjur, que es correspon, a grans línies, amb el Tripitaka, i el Tanjur, que inclou un recull de sutres (textos que recullen els ensenyaments del Buda històric) i tantres (textos anònims de caràcter esotèric), així com extensos comentaris del Kanjur i un recull de literatura exegètica i filosòfica.

Ritus més importants

Buda no va establir cap mena de cerimònia ni ritual religiós més enllà de la pràctica de la meditació individual. La conversió al budisme es duu a terme amb la *presa de refugi*, per la qual la persona assumeix la seva vinculació amb les Tres Joies: el Buda, el *dharma* (els ensenyaments de Buda) i la *sangha* (la comunitat budista).

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

Tot i que en el budisme no hi ha pròpiament la figura d'un sacerdot, pren una gran importància la figura del mestre o guru, que en el cas del Tibet rep el nom de *lama*. Habitualment, aquests mestres són els encarregats de dirigir les meditacions i els rituals que es duen a terme, tot i que la seva presència no és sempre imprescindible.

Organització

No hi ha cap organització que agrupi tots els budistes del món. Fonamentalment, els budistes creen organitzacions de centres al voltant d'un determinat mestre.

A Catalunya hi ha, des de l'any 2007, la Coordinadora Catalana d'Entitats Budistes, que agrupa centres i organitzacions de corrents i de tradicions budistes diferents.

Celebracions específiques

El calendari de festivitats budistes varia molt entre els diversos corrents. A Catalunya, podríem dir que la festivitat més important celebrada pel conjunt de comunitats dels diferents corrents és el Dia de Buda (Vesak), que acostuma a celebrar-se al maig i on es commemora el naixement, la il·luminació i la mort de Buda.

Prescripcions alimentàries

En el budisme, arran del precepte segons el qual cal abstenir-se de matar qualsevol ésser viu, el vegetarianisme és un costum molt estès, tot i no ser una prescripció.

Preceptes i costums en les formes de vestir que poden afectar l'alumnat

No hi ha indumentària específica.

Dol

Pregària continuada a l'espai on resta el cadàver.

És habitual que, de manera continuada, es realitzin pregàries a l'espai on es vetlla el cadàver. Tanmateix, la forma que prenen aquestes cerimònies pot variar molt en funció de la comunitat a la qual pertanyia el difunt. Normalment s'hi entren espelmes i flors.

ESGLÉSIES ORTODOXES

L'Església ortodoxa és el conjunt de les esglésies cristianes fidels als set primers concilis ecumènics (trobades de bisbes de tota l'Església entre els anys 325 i 787 de la nostra era), en comunió entre si i que atorguen una primacia d'honor a Constantinoble.³¹

Les esglésies ortodoxes són les continuadores dels apòstols en la part oriental de l'Imperi romà. A partir dels quatre patriarcats històrics d'Orient (Constantinoble, Alexandria, Antioquia i Jerusalem), el cristianisme ortodox es va anar estenent per l'Àsia Menor i per l'Europa de l'Est. A partir del segle v, va començar una progressiva separació amb l'Església romana (catòlica), que es va consumir en cisma el 1054. A partir de la caiguda de Bizanci en mans dels turcs, l'Església es va conformar en múltiples esglésies autocèfales, és a dir, independents les unes de les altres, però amb la mateixa fe i en comunió entre si.

Doctrina

Els cristians ortodoxos creuen en un Déu únic que és Pare, Fill i Esperit Sant, i que ha estat revelat per Jesús, el Crist, el Fill de Déu. La doctrina ortodoxa es troba resumida en el credo (professió de fe) nicenoconstantinopolità (és a dir, el credo resultant de la doctrina expressament definida pels concilis ecumènics de Nicea i de Constantinoble). El conjunt de la doctrina va quedar fixat en els set primers concilis ecumènics, que són comuns amb l'Església catòlica romana.

31 - *Ortodoxia* significa 'doctrina recta, veritable'. Si bé totes les esglésies es consideren a si mateixes veritables, les Esglésies ortodoxes es qualifiquen així a si mateixes perquè no han creat més doctrina que l'acceptada en els set primers concilis ecumènics, és a dir, aquells concilis que es van celebrar abans de la separació entre l'Església catòlica romana i les Esglésies ortodoxes.

Els assumptes que separen les esglésies ortodoxes i l'Església catòlica romana són principalment la discrepància sobre la supremacia universal de la jurisdicció del papa de Roma i la qüestió doctrinal del *filioque*.³²

Llibres sagrats i textos fonamentals

Els textos de referència són l'Antic Testament i el Nou Testament, més els textos patristics (dels pares de l'Església, és a dir, dels primers pensadors cristians).

Ritus més importants

Encara que les esglésies ortodoxes reconeixen set sagraments o *misteris*, altres accions sacramentals completen la vida litúrgica de l'Església.

El baptisme es realitza per immersió total, i el segueixen els sagraments de crismació (confirmació) i d'eucaristia, que són administrats per un clergue. Els nens reben el baptisme i la crismació quan són petits, i això els permet participar en l'eucaristia.

L'acte central de l'Església ortodoxa és la celebració de la divina litúrgia (eucaristia), la qual s'acostuma a dur a terme dissabtes i diumenges. Se celebra en les llengües vernacles, encara que algunes esglésies prefereixen utilitzar les llengües litúrgiques clàssiques.

La veneració d'icones (imatges pintades de Jesucrist, de la Mare de Déu, d'un sant, especialment entre els orientals) té un

32 - L'Església llatina va incorporar al credo l'expressió *filioque* ('i del Fill') per dir que l'Esperit Sant procedeix del Pare i del Fill, expressió que, en el segle xi, fou clarament rebutjada pel patriarca de Constantinoble M. Cerulari.

paper important en el culte ortodox, fins a esdevenir un tret distintiu, i les oracions a la Mare de Déu i als sants enriqueixen els textos litúrgics.

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

Les esglésies ortodoxes són d'àmbit jurisdiccional, i la principal autoritat depèn del reconeixement que tingui cada Església per part de les altres. Habitualment, la principal autoritat és un patriarca –títol de dignitat concedit als bisbes d'algunes esglésies importants– (és el cas de Constantinoble, Moscou, Romania, Sèrbia, Bulgària, etc.), però en altres casos poden ser exarques –jerarques que governen un exarcato o territori administratiu de les esglésies ortodoxes– o, per exemple, l'arquebisbe d'Atenes per a l'Església grega.

Els preveres presideixen la divina litúrgia i poden administrar la majoria de sagraments. Els homes casats poden accedir al presbiterat, i els bisbes procedeixen de l'estament monàstic.

Organització

Les esglésies ortodoxes estan organitzades al voltant de diversos patriarcats i esglésies autocèfales: Constantinoble, Alexandria, Antioquia, Jerusalem, Moscou, Sèrbia, Romania, Bulgària, Geòrgia, Ucraïna, etc.

Les diferents esglésies ortodoxes són independents, malgrat que els patriarques es reuneixen en concili, i totes atorguen una primàcia d'honor al patriarca de Constantinoble.

Les esglésies ortodoxes tenen una estructura jeràrquica, de manera que els diaques i preveres estan sota l'autoritat del seu bisbe.

A Catalunya, hi trobem parròquies pertanyents a diversos patriarcats.

Celebracions específiques

Les esglésies ortodoxes no es regeixen totes pel mateix calendari. Algunes es regeixen exclusivament pel calendari julià (calendari instituint per Juli Cèsar), mentre que n'hi ha d'altres que es regeixen pel calendari julià per a les festes mòbils (com la Gran Quaresma, la Pasqua i la Pentecosta) i pel calendari gregorià (instituint pel papa Gregori XIII) per a les festes fixes.

El calendari julià va ser el vigent fins que el papa Gregori XIII el va reformar. El calendari gregorià s'ha anat adoptant com a calendari civil, com és el cas del nostre país des del 1582. Actualment, la diferència entre els dos calendaris és de tretze dies, però, amb els segles, aquesta distància creix.

En conseqüència, tots els ortodoxos celebren Nadal el 25 de desembre, però els eslaus (russos, ucraïnesos, etc.) es refereixen al 25 de desembre del calendari julià, que equival al 7 de gener del calendari gregorià. En canvi, els grecs, búlgars, romanesos i la majoria d'ortodoxos en la diàspora es regeixen pel calendari gregorià.

La festa principal de l'any és la Pasqua, que, pel fet de ser una festa mòbil, canvia cada any, i de vegades s'esdevé abans, el mateix dia o després que el dia de Pasqua per a l'Església catòlica. També són festes mòbils la Gran Quaresma (que precedeix la Pasqua) i la Pentecosta. En canvi, són festes fixes Nadal i la Petita Quaresma (quarantena abans de Nadal).

Prescripcions alimentàries

Els ortodoxos celebren diversos períodes de dejuni durant l'any, però cal tenir en compte que infants, ancians i malalts n'estan exempts.

Els períodes de dejuni i d'abstinència principals (de carn, de peix, d'ous i de productes làctics) són tots els dimecres i divendres de l'any, més les vigílies de les dotze grans festes, més la Petita Quaresma (quarantena abans de Nadal), la Gran Quaresma (quarantena abans de Pasqua), la Quaresma dels Apòstols (una setmana abans de Sant Pere) i la Quaresma de la Mare de Déu (primera quinzena d'agost).

Preceptes i costums en les formes de vestir que poden afectar l'alumnat

No hi ha indumentària específica.

Dol

Funeral pel difunt amb el cos present, preferentment a l'església. Pregària al cementiri.

S'acostuma a celebrar un servei funeral, en presència del cos del difunt, i una pregària a peu de tomba. Just després d'haver fet la inhumació, alguns ortodoxos dibuixen una creu amb un vi especial sobre la terra que tapa el fèretre.

Posteriorment es pot celebrar un ofici, anomenat *panikhida*, al cap de tres, sis, nou i quaranta dies, i de tres, sis, nou mesos i un any després de la mort, així com en els successius aniversaris o quan els familiars o amics ho sol·licitin.

HINDUISME

L'origen de l'hinduisme se situa al voltant de l'any 2500 aC. L'hinduisme agrupa un conjunt de creences i de pràctiques de característiques molt diverses, i és la tercera religió en nombre de seguidors arreu del món. A Catalunya, entre els practicants de l'hinduisme, hi ha tant un important col·lectiu d'immigrants indis com nombrosos catalans d'origen.

Doctrina

L'enorme complexitat i riquesa internes de l'hinduisme fa que sigui difícil identificar una única doctrina que defineixi aquesta religió. Malgrat això, podem assenyalar algunes creences que comparteixen de manera generalitzada tots els grups hinduistes:

- L'univers està ordenat segons el *dharma*, un ordre d'origen diví que abasta qüestions de tipus ètic, social i cosmològic.

- L'existència de cada ésser humà està marcada pel seu *karma*, que pot ser més o menys pur en funció de quines hagin estat les seves accions (i les dels seus predecessors) en les seves vides anteriors.

- En morir, el cos humà desapareix, però no així l'*atman*, l'essència espiritual d'origen diví. El destí d'aquesta està lligat a l'estat del karma, de manera que, si no és prou pur, l'ànima tornarà a reencarnar-se en un nou organisme. Així, entra en el *samsara*, la roda de reencarnacions en la qual es troben tots els éssers del món físic. En canvi, si el karma és pur, l'ànima aconseguirà alliberar-se d'aquesta roda de reencarnacions i arribarà al *moksa*, l'estat d'unió amb la divinitat o el descobriment de la pròpia identitat eterna i no dual, segons les diferents escoles.

- Els rituals religiosos tenen com a objectiu fonamental la purificació del karma.

- El món evoluciona cíclicament: el temps està dividit en *kalpas*, que són cadascun dels períodes que hi ha entre la creació i la destrucció del món. Dins de cada kalpa es produeixen quatre edats o *yugas*, i l'època actual es troba en una edat de *kali-yuga*, una època de dolor i destrucció.

L'hinduisme reconeix l'existència d'una llarga llista de divinitats, malgrat que alguns corrents teològics assenyalen que en realitat totes aquestes divinitats no són més que emanacions d'una única deïtat suprema o Isvara. Entre totes aquestes divinitats destaquen Brahma (el déu creador de l'univers), Vixnu (encarregat de la conservació) i Xiva (déu de la destrucció de l'univers). És també molt important la deessa, Devi o Shakti, amb molts rostres i noms, com Durga, Parvati, Sarasvati, etc. Aquestes divisions entre deïtats han donat lloc a diferents escoles religioses.

Llibres sagrats i textos fonamentals

En general, hom divideix les obres sagrades de l'hinduisme en dos grups:

- Sruti: correspon a un grup d'obres que han estat escoltades en estat de meditació per alguns savis, els quals les han donades a conèixer a la resta de la humanitat. Entre aquestes obres hi ha els llibres següents: Veda, Upanisad, Brahmana i Aranyaka.

- Smrti: és un grup de textos que hom considera que han estat elaborats sota inspiració divina, però sense la mateixa autoritat que els textos sruti. Els principals títols de la literatura smrti són: Mahabharata, Ramayana i Purana.

Ritus més importants

No hi ha unes cerimònies úniques que tots els hinduistes segueixin de manera unitària; cada grup estableix les pràctiques rituals que considera més adequades en funció de les seves característiques. Alguns dels rituals que es duen a terme són:

- Mantres: recitació de determinades fórmules sagrades (normalment en sànscrit) considerades plenes d'energia divina.

- Puja: ofrena d'aliments, flors, encens o diners a la imatge d'una divinitat.

- Altres ritus relacionats amb les imatges de les divinitats (rentar-les, treure-les en processó, guarnir-les, etc.)

- Bhajan: cant ritual dedicat a la divinitat.

- Meditacions: els hinduistes practiquen diferents formes de meditació: alguns reciten mantras interiorment, d'altres intenten mantenir la ment en silenci, sense pensar en res.

- Tantres: apareixen a partir del segle VI aC. Es considera que permeten, per mitjà de visualitzacions o de cants, desenvolupar certes capacitats.

A més, l'hinduisme també ha donat lloc al *ioga*, un conjunt de tècniques psicofisiològiques destinades a aconseguir l'experiència de l'alliberament, conjunt de tècniques que s'ha fet enormement conegut a les nostres latituds.

Autoritats religioses o persones consagrades al culte

En l'hinduisme, la figura del guru o mestre té un paper

central. El mestre s'encarrega d'orientar la vida espiritual del creient i li proposa les pràctiques que considera més adequades en cada moment.

Organització

Generalment, els hinduistes s'agrupen al voltant de la figura d'un guru, a partir de la qual es generen diferents organitzacions. No hi ha cap òrgan que coordini els hinduistes mundialment. A Catalunya, hi ha diverses entitats d'inspiració hinduista, que actuen de manera independent i sovint sense tenir contacte entre si.

Celebracions específiques

Les festivitats hinduistes poden variar molt en funció de la comunitat, la tradició de cadascú o la zona geogràfica d'origen. Tanmateix, algunes de les festivitats més importants són el Holi, o celebració de la primavera, que té lloc al voltant del mes de març, i la Dipavali, o festa de la Llum, que escau cap a l'octubre i és la festa d'adoració de la deessa Lakxmi i dels déus Rama i Krixna. Durant aquesta festivitat hom acostuma a il·luminar les cases amb petites llànties, fet que ha acabat donant nom a la festa. Ambdues festivitats segueixen el calendari lunar.

Prescripcions alimentàries

Els hinduistes no mengen vedella i molts són lacteovegetarians, és a dir, rebutgen el consum de carn i d'ous i s'alimenten de vegetals, de llet i dels seus derivats. Tenen prohibit el consum d'alcohol i, sovint, mostren reticències a l'hora de consumir alls, cebes, alguns tipus de bolets, te i cafè.

Preceptes i costums en les formes de vestir que poden afectar l'alumnat

No hi ha indumentària específica.

Dol

Diverses cerimònies prèvies i en el transcurs de la cremació.

Hom pot celebrar diverses cerimònies per tal d'atenuar els problemes de l'ànima durant els viatges ancestrals. Habitualment, aquestes cerimònies són dirigides per un braman (sacerdot hindú) o per un monjo, i acostumen a incorporar elements com el foc, les ofrenes, espelmes, llànties, el cant de mantres, etc. També s'adornen els espais amb flors blanques i vermelles, tot i que s'intenta que no siguin mai flors que tinguin espines.

ESGLÉSIA ADVENTISTA DEL SETÈ DIA

L'Església Adventista del Setè Dia és una organització cristiana creada l'any 1863 als Estats Units d'Amèrica i que té l'origen en el moviment religiós mil·lenarista iniciat per William Miller i continuat per Hellen White. En l'actualitat, el nombre d'adventistes que hi ha a Catalunya supera els 1.500 membres. Al món, el nombre d'adventistes supera els quinze milions de membres batejats.

El terme *adventista* prové del fet que una qüestió central en la doctrina de l'Església Adventista del Setè Dia és la “segona vinguda” de Crist a la Terra. És aquest èmfasi en la vinguda (adveniment) del Senyor el que acaba donant nom a aquesta Església, nom que destaca també l'observança del descans sabàtic, que commemora el descans del Creador, el setè dia de la creació.

Doctrina

En termes generals, la doctrina de l'Església Adventista és molt similar a la de les esglésies sorgides de la reforma protestant del segle XVI. Hi ha, però, algunes diferències significatives quant a la comprensió de les Sagrades Escripures:

- Negació de la immortalitat de l'ànima i de l'existència de l'infern. El retorn a la vida només es produirà en el moment de la segona vinguda de Crist a la Terra.

- L'observança del dissabte com a dia de repòs i d'adoració. Per als adventistes, el dissabte comença el divendres quan es pon el sol i finalitza quan es pon el sol el dissabte.

- La creença en un santuari celestial on Jesucrist atén i intercedeix per la humanitat en diferents fases, la darrera de les

quals va començar l'any 1844. L'obra de redempció (salvació per mitjà de la passió i mort de Jesucrist) serà completada quan Crist torni a la Terra.

- Pràctica del delme, és a dir, donació voluntària a l'Església d'una desena part dels ingressos.

Llibres sagrats i textos fonamentals

Per als adventistes, l'única font d'autoritat i de revelació és la Bíblia. Tanmateix, també confereixen molta importància a les obres d'Hellen White, entre les quals cal destacar *El camí a Crist* i la sèrie *El conflicte dels segles*.

Ritus més importants

Els adventistes acostumen a reunir-se dos cops en el transcurs d'una setmana:

- Reunió d'oració: se celebra habitualment el divendres a la nit. Inclou cant d'himnes, una predicació i oracions públiques que els fidels diuen en veu alta.

- Culte d'adoració: es duu a terme el dissabte a mig matí. Inclou cants congregacionals, oració, lectures bíbliques, ofrenes dels fidels i predicació. Aquest culte va precedit de l'escola sabàtica, on s'estudia la Bíblia en petits grups de totes les edats.

Els ritus més importants són:

- El baptisme: es realitza per immersió quan el creient ho demana.

- La santa cena: se celebra un cop cada tres mesos durant el culte d'adoració. Va precedida pel lavatori de peus entre els

fidels. Durant la santa cena, els fidels comparteixen els símbols del pa (sense llevat) i del vi (suc de raïm).

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

Cada església o congregació està dirigida per un consell, del qual formen part el pastor (presideix el consell), els ancians, el primer diaca i els directors dels diferents departaments.

Les funcions que aquests realitzen són les següents:

- Pastor: és el principal responsable de l'església local i s'encarrega de dirigir els cultes.

- Ancians: dirigents escollits per la comunitat entre els membres de més antiguitat o entre aquells als quals s'atribueix una vàlua especial. Col·laboren amb el pastor en el desenvolupament de les seves tasques.

- Diaques: s'encarreguen de tenir cura del temple, conèixer les incidències que afecten els membres de l'església, donar ajuda als necessitats, etc.

- Directors de departaments: coordinen les tasques assignades a cada departament. Els departaments més importants són: secretaria, tresoreria, escola sabàtica, societat de joves, menors, família, etc.

Organització

L'òrgan central de direcció de l'Església Adventista és l'Associació General, que té la seu a Washington i que està formada per un president i un consell executiu escollit cada cinc anys. Les diferents comunitats d'arreu del món s'agrupen en els àm-

bits continental, estatal i, en ocasions, regional. Amb tot, a dia d'avui no hi ha cap òrgan que formalment agrupi i coordini les esglésies adventistes de Catalunya.

Celebracions específiques

Els adventistes tenen establert el dissabte (específicament, des de la posta de sol del divendres fins a la posta de sol del dissabte) com a dia de descans. És també el dia en què duen a terme els actes religiosos principals.

Prescripcions alimentàries

Els adventistes segueixen les prescripcions alimentàries descrites en el Levític, 11, que, entre d'altres, prohibeixen el consum de porc, conill, marisc, etc. Un nombre molt significatiu d'adventistes segueixen la recomanació de fer una dieta a base d'ous, llet i vegetals. Els adventistes són contraris al consum d'alcohol, tabac i drogues en qualsevol de les seves formes.

Preceptes i costums en les formes de vestir que poden afectar l'alumnat

No hi ha indumentària específica.

Dol

Cerimònia en record del difunt amb el cos present al tanatori o a l'església de la comunitat. Lectura bíblica i/o oració al cementiri.

El dia que la persona és enterrada, se celebra una cerimònia religiosa a la capella del tanatori o a l'església de la comunitat amb el cos present. Habitualment, en un primer moment es fa un relat biogràfic de la vida del difunt, seguit d'una petita homilia o sermó breu que és encapçalat per cants i oracions. A

la darrera part de la cerimònia es fan lectures bíbliques i oracions.

Al cementiri, quan hom enterra el difunt, s'hi acostuma a fer una breu lectura bíblica i una oració.

ESGLÉSIA DE JESUCRIST DELS SANTS DELS DARRERS DIES

L'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies va ser organitzada als Estats Units l'any 1830 per Joseph Smith Jr. Els membres d'aquesta Església són coneguts popularment com a *mormons*³³ o *sants dels darrers dies*. En l'actualitat aquesta Església compta amb més de 6.000 membres a Catalunya.

Doctrina

Alguns dels postulats bàsics de l'Església dels Sants dels Darrers Dies són:

- La creença en la Trinitat (Déu Pare, Fill i Esperit Sant).
- La revelació divina contínua de Déu a profetes i apòstols.
- Les famílies poden ser eternes.³⁴
- El mil·lenarisme o creença en la segona vinguda de Crist.

Llibres sagrats i textos fonamentals

La doctrina de l'Església dels Sants dels Darrers Dies es fonamenta en la Bíblia i en el *Llibre de Mormó*, considerat un altre testament de Crist. Aquesta obra narra l'arribada a Amèrica, en primer lloc, d'un grup de persones que havien participat en la

33 - Mormó és un dels considerats profetes americans per l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies, al qual s'atribueix l'autoria del *Llibre de Mormó*. Posteriorment, el seu nom s'ha emprat per fer referència als membres d'aquesta Església.

34 - Els matrimonis poden perdurar més enllà de la mort com a tals, sempre que, a més de casar-se per "matrimoni ordinari" hagin realitzat el ritual del "matrimoni segellat", que permet la unió de la parella després de la mort. El matrimoni segellat es pot dur a terme després de la mort física de la parella, segellant el matrimoni de manera pòstuma. De manera similar, el "baptisme pels morts" permet que els membres de l'Església bategin els seus avantpassats. En aquest sentit, es pot afirmar que, segons aquesta doctrina, les famílies poden ser eternes.

construcció de la Torre de Babel (aproximadament l'any 2200 aC) i, posteriorment, d'un grup de jueus encapçalats per Lehi (aproximadament l'any 600 aC). També narra la visita de Crist a Amèrica després de la seva resurrecció, l'elecció de dotze apòstols i l'establiment de la seva Església.

Ritus més importants

Cada diumenge se celebra la reunió sacramental, que consta fonamentalment de dues parts: una de dedicada a l'aprenentatge de l'Evangeli i l'altra, a la celebració del sant sopar, amb pa i aigua.

Setmanalment, també es duen a terme diverses reunions paral·leles, en funció del sexe i de l'edat, on es proporciona ensenyament religiós i s'organitzen diverses tasques socials i lúdiques, entre d'altres.

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

Hi ha dos tipus de sacerdots:

- Sacerdots d'Aaron: tenen potestat per distribuir el sant sopar, preparar-lo, beneir i batejar.

- Sacerdots de Melquisedec: a part de les tasques dels sacerdots d'Aaron, també poden realitzar la unció dels malalts, l'oració de guia i benedicció de consolació i la confirmació.

Organització

A escala mundial, l'Església està dirigida per un president i dos consellers (que constitueixen la Primera Presidència) i el Consell dels Dotze Apòstols. Les directrius establertes per aquests òrgans es porten a la pràctica a través dels anomenats

grups dels setanta. Els homes que es troben en aquests grups s'encarreguen de dirigir l'Església en una àrea o en un àmbit més general. En tot cas, la tasca consisteix a aplicar sobre el terreny les decisions dels dotze apòstols i de la Primera Presidència.

Territorialment, l'Església s'organitza en estaques (circumscripcions), cadascuna de les quals agrupa de 2.000 a 4.000 membres aproximadament i està dirigida per un president d'estaca i dos consellers. Cada estaca està composta per un mínim de cinc barris i cada barri, dirigit per un sacerdot d'Aaron, al qual anomenen *bisbe*. També hi ha unitats més petites, anomenades *branques*, que actuen sota la direcció d'un president de branca.

A Catalunya, hi ha tres estaques: la de Barcelona, la de l'Hospitalet de Llobregat i la de Lleida.

Celebracions específiques

Les festivitats principals que commemoren els mormons a Catalunya són Nadal i Setmana Santa. A més, dos cops l'any, durant els mesos d'abril i d'octubre, es duen a terme les "conferències generals" de l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies, durant les quals l'Església retransmet missatges a tot el món a través d'un canal de televisió per satèl·lit i també per Internet.

Prescripcions alimentàries

L'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies té un "codi de salut" que aconsella l'abstenció de productes que generen addicció (cafè, alcohol, te, tabac i drogues en general).

A més, els membres d'aquesta Església dejunen el primer diumenge de cada mes, però no ho fan els infants, les dones embarassades, els malalts ni la gent gran.

Preceptes i costums en les formes de vestir que poden afectar l'alumnat

No hi ha indumentària específica.

Dol

Cerimònia en record del difunt a la capella de la comunitat o al tanatori, amb el cos present. Al cementiri, dedicació de la tomba per part d'un membre del sacerdoti.

Hom acostuma a fer una cerimònia en record del difunt al tanatori o a la capella on assistia habitualment, dirigida per un oficial de la mateixa Església. Aquesta cerimònia es fa amb el cos present i s'inicia amb una oració, que és seguida d'un himne cantat pels assistents, algunes paraules que pronuncien alguns membres de la comunitat i, finalment, un altre himne i una nova oració. La cerimònia és oberta a tothom i es pot ajustar al temps de què es disposi. El recinte on se celebra el funeral sol estar guarnit amb flors, i no hi ha d'haver creus ni cap altre símbol religiós. Al cementiri es duu a terme la dedicació del sepulcre, una oració que fa un membre del sacerdoti abans d'introduir el fèretre a la tomba.

FE BAHÁ'Í

La Fe bahá'í és la religió dels seguidors de Bahá'u'lláh, el qual, en el segle XIX, es va proclamar missatger de Déu per a aquesta època.

Els bahá'ís creuen en la unitat de Déu, la unitat i unicitat de les religions i la unitat de la humanitat.

Al món hi ha més de sis milions de bahá'ís. A Catalunya, actualment són al voltant d'un miler.

Doctrina

Podem resumir la doctrina bahá'í a partir dels cinc principis següents:

- La unitat de Déu, la unitat de la religió i la unitat de la humanitat constitueixen els tres principis bàsics de la Fe bahá'í.

- Déu roman incognoscible en la seva essència. No obstant això, la seva paraula es dona a conèixer a través dels seus missatgers escollits.

- Déu és un, encara que la humanitat l'ha anomenat amb diferents noms.

- Déu ha revelat la seva paraula en cada període de la història a través d'éssers escollits, que els bahá'ís anomenen *missatgers de Déu*. Buda, Zoroastre, Abraham, Moisès, Jesús i Muhàmmad, entre d'altres, han estat manifestacions de Déu.

- Bahá'u'lláh és la manifestació de Déu per a la nostra època.

Així mateix, els bahá'ís reconeixen una sèrie de principis entre els quals podem destacar: la unitat de la humanitat; la igualtat de l'home i de la dona; l'eliminació dels prejudicis; l'eliminació de la riquesa i de la pobresa extremes; la investigació independent de la veritat; l'educació universal; la tolerància; l'harmonia entre la ciència i la religió, i l'elecció d'un idioma internacional.

Llibres sagrats i textos fonamentals

El llegat literari de Bahá'u'lláh inclou més de cent obres. Possiblement, els seus dos títols més destacats són el *Kitab-i-Aqdas* ('El llibre més sagrat') i el *Kitab-i-Iqan* ('El llibre de la certesa'). En el primer, s'hi descriuen les lleis que regeixen la Fe bahá'í, mentre que el segon és una exposició dels ensenyaments essencials sobre la naturalesa de Déu i de la religió.

Algunes altres obres especialment venerades són *Les paraules ocultes* i *Les set valls*.

Rítus més importants

Els bahá'ís dediquen diàriament un espai a l'oració. No obstant això, poden triar entre tres pregàries:

- Una oració curta: consisteix en una petita estrofa i s'ha de recitar cada migdia.
- Una oració mitjana: s'ha de recitar al matí, al migdia i al vespre. És acompanyada de diversos gestos i postures.
- Una oració llarga: s'ha de recitar un cop al dia, en el moment en què el fidel consideri més adequat. Cal fer també una sèrie de postures corporals.

Autoritats religioses o persones consagrades al culte

La Fe bahá'í no té persones consagrades al culte, sinó que les activitats de les comunitats bahá'ís estan regulades i supervisades per les institucions bahá'ís, especialment per les assemblees espirituals locals. Ningú no es dedica al proselitisme, perquè és una pràctica prohibida.

Organització

L'organització de la comunitat bahá'í s'estructura al voltant de dos tipus d'institucions. El primer tipus està format per institucions elegides democràticament destinades a prendre decisions respecte a la vida i als objectius de la comunitat, institucions com la Casa Universal de la Justícia i les assemblees espirituals d'àmbit local i nacional. El segon tipus està format per institucions de caire consultiu, la funció de les quals és assegurar la unitat de la fe i encoratjar les comunitats. Aquestes institucions són el cos de consellers i el cos dels seus auxiliars.

Celebracions específiques

El calendari bahá'í està basat en l'any solar, dividit en 19 mesos de 19 dies. Una de les dates més destacades per a la comunitat és la celebració del *Noruz*, l'Any Nou bahá'í, celebrat el 21 de març (específicament des de la posta de sol del dia 20 fins a la posta de sol del 21), que, per als bahá'ís, representa el dia 1 del mes de Bahá. A més, la Fe bahá'í estipula vuit festivitats preceptives més, durant les quals no es pot treballar ni (els nens) anar a l'escola. Aquestes són: 21, 29 d'abril i 2 de maig, commemoració de la declaració pública per part de Bahá'u'lláh de la seva missió; 23 de maig, aniversari de la declaració del Báb (precursor de Bahá'u'lláh); 29 de maig, defunció de Bahá'u'lláh; 9 de juliol, martiri del Báb; 20 d'octubre, naixement del Báb, i 12 de novembre, naixement de Bahá'u'lláh.

Prescripcions alimentàries

A partir dels quinze anys, els membres de la Fe bahá'í practiquen un dejuni entre el 2 i el 20 de març consistent a no beure ni menjar res entre la sortida i la posta de sol. A més, hi ha la prohibició de beure alcohol i de prendre drogues.

Preceptes i costums en les formes de vestir que poden afectar l'alumnat

No hi ha indumentària específica.

Dol

Cerimònia en record del difunt al tanatori o al cementiri. Al cementiri, oració prèvia a la inhumació.

Abans que es produeixi la inhumació del cos és necessari que hom llegeixi l'oració pels difunts o oració per l'enterrament. Aquesta oració s'acostuma a recitar a peu de tomba i, mentre una persona la llegeix, cal que la resta d'assistents restin en silenci. Es tracta d'una oració de Bahá'u'lláh que es troba recollida al *Kitab-i-Aqdas*, ('El llibre més sagrat'), una de les seves obres més importants.

SIKHISME

La religió sikh va sorgir en el segle xv a la regió índia del Panjab i considera que Déu es va revelar al guru Nanak Dev Ji (1469-1539). Nanak va ser succeït per nou gurus més. El darrer d'aquests gurus, Gobind Singh, va establir com a guia etern i infal·lible de la comunitat sikh un llibre sagrat, anomenat *Guru Granth Sahib*, que fonamentalment recull un conjunt d'himnes i pregàries elaborats pels deu gurus sota la inspiració d'un únic esperit.

El sikhisme és la cinquena religió en nombre de seguidors arreu del món. Tot i que és una religió d'implantació recent, a Catalunya ja hi ha diversos milers de persones, pràcticament totes procedents de l'Índia, que se'n declaren seguidors.³⁵

Doctrina

Els postulats bàsics del sikhisme són:

- Creença en un Déu únic i totpoderós, d'aparença incognoscible per als humans.

- Acceptació de la idea de la reencarnació. Tanmateix, a diferència de l'hinduisme o del budisme, el sikhisme considera que els humans poden aconseguir l'alliberament de la roda de reencarnacions en el transcurs d'una sola vida.

- Creença en la llei del *karma*, allò que determina el destí dels humans d'acord amb les accions de cadascú en el passat.

³⁵ - Entre els sikhs és habitual donar indistintament els mateixos noms a nens i a nenes. Tanmateix, el nom es completa afegint-hi la partícula *Singh*, en el cas dels nens, i *Kaur* en el cas de les nenes. Les partícules *Singh* o *Kaur* no indiquen, per tant, la pertinença a una mateixa família.

- Idea que el “món sensible” (*maya*) no és tan sols una il·lusió, sinó una realitat on també s’hi pot copsar la imatge de Déu.

Llibres sagrats i textos fonamentals

La doctrina sikh està recollida en un llibre sagrat anomenat *Guru Granth Sahib*. És considerat el guia etern i infal·lible de la comunitat sikh i, per tant, ningú no està autoritzat a introduir-hi cap mena de variació.

Ritus més importants

Els sikhs fan tres pregàries al llarg del dia (abans de l’alba, a la posta de sol i abans d’anar a dormir). El diumenge al matí solen celebrar una cerimònia llarga al temple sikh, anomenat *gurdwara*.

Autoritats religioses o persones consagrades al culte

En el sikhisme no hi ha cap figura semblant a la d’un sacerdot. El *granthi* és la persona que s’encarrega de llegir el *Guru Granth Sahib* al temple. Sovint també és qui s’encarrega de donar assistència religiosa als malalts en moments determinats.

La màxima autoritat de la comunitat sikh correspon al *jat-hedar*, la persona que s’ocupa de l’*Akal Takht* o ‘tron etern’, un temple situat a la ciutat d’Amrítsar (Panjab, Índia).

Organització

No hi ha una estructura jeràrquica que organitzi els sikhs que es troben arreu del món. Malgrat que en determinades àrees hi ha associacions de temples que han esdevingut molt poderoses, en principi, cada *gurdwara* és plenament independent. Internament, cada *gurdwara* sol organitzar-se mitjançant

una junta directiva amb un president, els càrrecs de la qual no necessàriament han de desenvolupar funcions religioses.

Celebracions específiques

Els sikhs tenen el seu calendari propi, el *Nanakshahi*. A partir d'aquest calendari determinen les seves festivitats; en destaca la festa del naixement del seu fundador, el guru Nanak, a mitjan novembre; la festa de Baisakhi (13 o 14 d'abril), que commemora la creació del *khalsa*, un orde religiosomilitar sikh, i la *Divali* (octubre-novembre), que commemora l'alliberament d'un guru sikh del seu captiveri. En aquestes jornades, es reparteix als temples un pastís ritual anomenat *karah prashad*, tal com es fa en les celebracions de cada diumenge.

Prescripcions alimentàries

Tot i que és matèria de discussió si es tracta d'un precepte religiós o no, força sikhs són vegetarians. En aquests casos, el consum d'ous també és rebutjat.

Així mateix, com a influència de l'hinduisme, entre els sikhs s'ha estès el costum de no menjar carn de vedella, fins i tot entre els que no són vegetarians.

Els sikhs tenen prohibit el consum d'alcohol.

Preceptes i costums en les formes de vestir que poden afectar l'alumnat

Els sikhs poden triar formar part del *khalsa*, un orde religiós creat pel desè guru sikh, amb l'objectiu de preservar l'essència del sikhisme davant de qualsevol adversitat. Quan un sikh s'uneix al *khalsa*, es duu a terme una cerimònia especial anomenada *amrit*. Els sikhs que han dut a terme aquesta cerimònia

són anomenats *amritdaris*. Els *amritdaris* porten sempre uns elements rituals coneguts com les cinc k:

- *Kes*: cabell i barba sense tallar. Lligat a aquest compromís, els homes vesteixen un turbant per tal de mantenir els cabells nets i cuidats.

- *Kanga*: una pinta de fusta.

- *Kachera*: un tipus específic de roba interior.

- *Kara*: un braçalet d'acer.

- *Kirpan*: una navalla.

Alguns nens sikhs no es tallen el cabell i el porten recollit en un monyo i cobert amb un tros de roba, anomenada *ramal*.

Dol

Cerimònia abans, durant i després de la cremació. Abans de la cremació, el sacerdot recita pregàries al costat del fèretre i en presència de la comunitat. Durant la cerimònia no són habituals les mostres públiques de dolor. És costum vestir roba blanca, símbol de pau per l'ànima del difunt.

Després de la cremació pot haver-hi la cerimònia de l'Akhand Paath al gurdwara, el lloc de culte sikh, o al domicili particular. La família llegeix el Sri Guru Granth Sahib complet durant 48 hores.

TAOISME

Les diverses escoles de pensament xineses són sincrètiques i, per tant, podem considerar el taoisme com una religió sempre que no la concebem com un corpus tancat i distingible de la resta de corrents de pensament. El taoisme és un conjunt de sistemes de creences que giren a l'entorn del concepte del *tao*, que se sol traduir per 'via'. 'camí'.

Doctrina

Tao. El tao, com a entitat primordial i eterna, hi és abans que res. No té forma, no té límits, ni té nom. Tampoc no té pensament, acció, desig ni ego. De fet, els taoistes condemnen tot coneixement discursiu en introduir multiplicitat a l'ànima, quan cal aspirar a la unió, és a dir, la unió amb el tao, preservant-se dels sentits i les passions. Els sentits són considerats obertures per on s'escapa el tao si no és ben controlat, mentre que les passions i les emocions són causa d'exhauriment del poder vital i espiritual. El tao no és una divinitat (de fet, n'està per sobre), però és sens dubte objecte dels sentiments religiosos.

Txi. En la cosmologia xinesa, el *txi* és l'energia o substància energètica (literalment 'vapor', 'alè'), tant dels éssers humans (*zen txi*), com de la terra (*dih txi*) i l'univers (*tian txi*). Tot ésser viu posseeix el seu propi txi, que tendeix a reequilibrar-se. Quan aquest equilibri es perd, hi ha una malaltia, i per tant cal introduir algun canvi per mantenir o guanyar el txi.

Cada persona té una part innata d'aquesta força vital, i ha de pretendre no dissipar-la amb activitat sensorial, sinó controlar-la, fer-la circular a través del sistema de meridians i incrementar-la, eixamplant així la vida (objectiu implícit de tot

el taoisme). El sistema de meridians consisteix en el complex de canals i òrgans vitals per on circula l'energia, i és la base de tota la medicina xinesa. Acupuntura, herbes, alquímia interior, meditació, massatges, fengshui, respiració guiada, *fang-chung* (pràctiques sexuals), *txi-kung*, tai txi i la resta d'arts marcial internes no són més que tècniques que a través de mecanismes diversos pretenen una circulació del txi més fluida.

Com els antics xinesos, entenen l'univers com un tot dinàmic, en constant canvi i transformació, dintre del qual hi ha l'home com un microcosmos, amb correspondència entre els seus òrgans i les parts de l'univers.

Divinitats. En el taoisme es lloen divinitats i el mateix *Tao Te Xing* (o *Daodejing*) es pot interpretar amb i sense divinitats (encara que les traduccions occidentals solen fer prevaler aquesta última versió). De fet, el tao és tan genèric i insondable que les divinitats en representen una part o, millor dit, una fase. Així i tot, cada escola adora una sèrie de divinitats, que no sempre coincideixen amb les dels altres corrents, encara que hi tenen un paper afí. Els temples, per exemple, sempre estan dedicats a alguna divinitat, que alhora està subjecta a altres divinitats, dintre d'una complexa jerarquia divina.

Llibres sagrats i textos fonamentals

El *Daozang* (cànon taoista), d'autor desconegut, es va iniciar amb l'emperador Groc (2698 aC). Trobem l'índex més antic de llibres sagrats en l'obra del mestre Ge Hong (283-263). El cànon actual data de la dinastia Ming (1368-1644) i consta de 5.485 exemplars. S'estima que avui existeixen més de deu mil llibres taoistes. En destaca el *Daodejing*, atribuït a Laozi (o Lao Tse), que la tradició situa entre els segles VII i VI aC.

Ritus més importants

El nucli de tot ritual taoista és l'ordre i l'harmonia en tots els nivells: el cosmos, la societat i la interioritat de les persones. Els rituals impliquen purificació, meditació i ofrenes a les deïtats. El ritual taoista més important és el *txiao*, un ritu de renovació còsmica, que al seu torn es compon de diversos rituals. Els rituals del temple es poden utilitzar per regular el txi i equilibrar el flux del *yin* i el *yang*, tant per part de les persones com de la comunitat. Inclouen pregàries, meditacions sobre talismans i cants i recitacions.

Autoritats religioses o persones consagrades al culte

Cada mestre crea la seva escola, i no hi ha cap autoritat que els representi o que esdevingui un referent per sobre dels altres.

Organització

Actualment hi ha dos grans corrents taoistes: *Quanzhen* i *Zhengyi*, que difereixen únicament en la pràctica. Si bé hi ha monestirs, la forma habitual d'organitzar-se és a partir de la relació mestre-deixeble. A casa nostra, els seguidors d'un mestre se solen agrupar en una associació.

Celebracions específiques

Les festes taoistes principals s'escauen en els solsticis i els equinoccis. Tot i així, hi ha més festes locals i sovint es confonen amb d'altres de caràcter secular allunyades del sentit originari. Cal destacar-ne les següents del calendari xinès:

-Tian La, Any Nou xinès o festival de Primavera (celebrada amb ritus, cerimònies, felicitacions, balls, focs artificials, flors i regals).

- Aniversari de l'emperador de Jade.
- ShangYuan, festival dels Fanals sota la bandera del cel.
- Ascensió al cel i immortalitat de l'emperador Groc Huang, que marca el final de les festes de Cap d'Any.
- Festa del Sol per celebrar el naixement del Déu del Sol Dong Hua Di Jun.
- Naixement de Taishang Laojun, festival en honor de Laozi.
- Reunió de déus i immortals.
- Qingming, festa de la Llum pura. Visita i neteja de les tombes de la família.
- Naixement del gran mestre Lü Dongbin, de la dinastia Tang (618-907).
- Di La i Duanwu, curses tradicionals amb vaixells decorats amb forma de drac.
- Solstici d'estiu, Xia Zhi, aniversari de Ling Bao Tian Zun.
- Zhong Yuan, aniversari del déu de la Terra, Di Guan.
- Guijie / Zhongyuan, festival de les Ànimes. Sota el signe de la Terra, són les cerimònies i ofrenes a les "ànimes perdudes".

- Zhongqiu, festa del festival de mitjans de tardor en honor a la Lluna, coneguda pels seus pastissos de lluna.

- Chong Yang, naixement del gran mestre Wang Chongyang (1113-1170).

- Min Shui La, festa dels avantpassats.

- Xiayuan, naixement de la divinitat de l'aigua.

- Solstici d'hivern, naixement de Yuan Shi Tian Zun.

- Wang Hou La / La Ba, festa coneguda per la sopa de cereals.

Prescripcions alimentàries

Els taoistes es fixen tant en els aliments com en la forma de prendre'ls, per tal que l'alimentació prolongui la vida i ajudi a fluir el txi (estar relaxat, no tenir pressa, seure en posició correcta, mastegar bé, no ingerir aliments en temperatures extremes, etc.). Els monjos són vegetarians.

Preceptes i costums en les formes de vestir que poden afectar l'alumnat

Hi ha una vestimenta tradicional xinesa que facilita els exercicis físics, però no és la indumentària habitual.

Dol

Les comunitats xineses solen tenir unes pràctiques religioses on taoisme, budisme i confucianisme es barregen. És tradicional que la família transporti el fèretre durant una part del trajecte en el camí cap a la tomba. Preferiblement, el difunt és

enterrat en tombes fengshui, després d'un mínim de dos dies a partir de la defunció.

Abans que se li doni una destinació final, els familiars i amics s'acomiaden del difunt. Durant la vetlla, de vegades es cremen alguns papers que representen béns materials que, segons la religiositat popular xinesa, la persona tindrà en la pròxima vida.

JUDAISME

El judaisme és la religió del poble d'Israel i es fonamenta en el pacte entre Déu i Abraham narrat en el llibre del Gènesi. La comunitat jueva calcula que en l'actualitat a Catalunya són uns 15.000, molts d'ells originaris d'Amèrica del Sud. S'organitzen al voltant de diverses comunitats amb diferents orientacions doctrinals.

Cal aclarir que els termes *jueu* i *israelita* es poden utilitzar com a sinònims, mentre que *israelià* fa referència a l'Estat d'Israel, creat el 1948.

Doctrina

És difícil especificar amb poques paraules quina és la doctrina jueva, en tant que no hi ha uns "articles de fe" de caire dogmàtic. Per això, al llarg dels segles, diverses persones han intentat sistematitzar les creences del judaisme. El més famós d'aquests intents va ser el que va fer Maimònides en el segle XIII. Va donar lloc als tretze principis de fe que, de manera resumida, són aquests:

1. El món va ser creat per Déu i és dirigit per ell.
2. Existeix un únic Déu.
3. Déu no té un caire corporal.
4. Déu és el principi i l'eternitat.
5. Les oracions només poden ser dirigides a Déu.
6. Les paraules dels profetes són veritats.
7. Moisès és el patriarca dels profetes de tots els temps.
8. La Torà d'avui dia és la mateixa que Déu va lliurar a Moisès.
9. La Torà és eterna i no està sotmesa a modificacions.
10. Déu és omniscient.

11. Déu premia els que segueixen els preceptes religiosos i castiga els que no ho fan.

12. Un messiès arribarà en el futur.

13. Els morts ressuscitaran quan sigui voluntat de Déu.

En general, hom sol distingir entre el judaisme ortodox (o tradicional), el conservador (o moderat) i el reformat (progressista o liberal). Les fronteres entre l'un i l'altre són imprecises. Les diferències provenen de la interpretació de la llei jueva de forma estricta (ortodoxos), flexible (conservadors) o adaptada a la societat (reformats). Aquestes diferències són més perceptibles en els rituals que caracteritzen els jueus: lleis alimentàries, ús de la llengua vulgar a la sinagoga, igualtat entre homes i dones, el rigor en el compliment del sàbat, l'estatus dels conversos, etc. En termes religiosos, les diferències entre sefardites (jueus d'origen hispànic) i asquenazites (jueus d'origen de l'Europa central) no són tan significatives com les diferències entre els diversos corrents esmentats.

Llibres sagrats i textos fonamentals

Tanakh: és el nom que els jueus donen a les Escriptures (que corresponen a les que els catòlics anomenen Antic Testament), i que estan compartimentades en tres grans seccions: la Torà, que inclou els cinc primers llibres de la Bíblia (Gènesi, Èxode, Levític, Nombres i Deuteronomi) i especifica quines són les lleis per les quals s'ha de regir la vida dels jueus; els llibres dels Profetes o Neviim, i els altres Escrits o Ketuvim.

Talmud: és un recull de comentaris rabínics a la llei jueva. Es divideix en la Mixnà (que conté tractats sobre la llei civil i criminal, matrimoni, rituals, festes, etc.) i la Guemarà (consistent en comentaris a la Mixnà).

Ritus més importants

Els jueus duen a terme tres oracions al llarg del dia:

- Saharit: l'oració del matí, dins de les tres hores següents a la sortida del sol. Per dur a terme aquesta pregària, els jueus utilitzen el *tal-lit*, un xal ritual, i els *tefil-lín*, unes petites caixes que se situen per distintes parts del cos i a l'interior de les quals hi ha fragments de les Escripures Sagrades.

- Minha: oració del migdia-tarda.

- Arbit: oració del capvespre-nit.

La celebració principal dels jueus al llarg d'una setmana és el sàbat ('dissabte'), que s'allarga des de la posta de sol del divendres fins al crepuscle del dissabte. Aquesta jornada ha d'estar plenament dedicada a Déu, de manera que no es pot dur a terme cap mena de treball. A la sinagoga, el dissabte, igual que els dies festius, es duen a terme les oracions esmentades. Als domicilis particulars, la dona jueva ha de rebre el sàbat encenent dues espelmes i posant a la taula un mantell blanc sobre el qual es disposen dos pans trenats i una copa plena de vi. El cap de família recita la benedicció, anomenada *quidduix*.

Autoritats religioses i persones consagrades al culte

La màxima autoritat religiosa a l'interior d'una sinagoga és el rabí. El rabí no és un sacerdot sinó un erudit en la llei jueva. La seva tasca principal és la de proporcionar formació religiosa a les persones que assisteixen a la sinagoga, tot i que sovint també és l'encarregat de realitzar la circumcisió dels infants, celebrar casaments i funerals, controlar la mort dels animals de manera ritual, etc.

Organització

Els jueus s'organitzen fonamentalment al voltant de les sinagogues. Dins de cada sinagoga s'acostumen a constituir diversos grups destinats a atendre les diferents necessitats que es deriven de la llei jueva (alimentació, funerals, etc.). D'altra banda, internacionalment, sovint sorgeixen unions de diverses sinagogues que comparteixen una mateixa orientació doctrinal.

Celebracions específiques

En el calendari jueu (solar i lunar alhora), l'any comença la primera quinzena de setembre, en la festivitat del Roix ha-Xanà (Any Nou jueu), i vuit dies més tard és el dia del Perdó o de l'Expiació, el Yom Kippur, el dia més solemne del calendari, en què tots els jueus fan dejuni estricte. Una altra festa important és el Sucot, o festa de les Cabanes, en què commemoren el temps en què el poble d'Israel va caminar pel desert. Cap a la primavera se celebren dues festes molt importants, la Pésah (la Pasqua jueva) i el Xavuot (Pentecosta), dues festes que es viuen principalment en l'àmbit familiar.

Aquestes cinc festes són les que es reconeixen com a principals a l'Acord de cooperació del 1992 citat anteriorment. Segons l'article 12 d'aquest l'Acord, l'alumnat d'aquesta confessió religiosa estarà dispensat de l'assistència a classe i de la celebració d'exàmens els dissabtes i les festivitats religioses esmentades, a petició pròpia o de qui n'exerceixi la pàtria potestat o la tutela.

Altres festes que s'acostumen a celebrar són la Simkhat Torà (la festa de la Torà) i, cap a primers de desembre, la Hanukkà, que és la festa de les Llums.

Prescripcions alimentàries

Els aliments consumibles són els anomenats *caixer*, és a dir, 'aptés'; els que no es poden menjar són *taref*. Entre els aliments caixer hi ha la carn de tots els ungulats amb peülla partida (bovins i ovins), dels peixos amb escates i aletes, i de les aus de corral (pollastres, ànecs, coloms, etc.). Perquè el menjar sigui caixer no només ha de complir aquestes condicions, sinó que també ha de seguir un procés de preparació i de cocció determinat. Aquestes restriccions alimentàries es basen en el capítol 11 del Levític. Així mateix, perquè la vaixella sigui caixer, ha de ser de vidre o de metall i rentada amb aigua bullint. La de ceràmica no es pot emprar perquè, pel fet de ser porosa, pot contenir restes de menjar no caixer.

A l'hora de menjar, els nens es posen la quipà (gorra petita), que és un signe de respecte a Déu i que la divinitat està per sobre de les persones i les protegeix, i han de dir una oració en veu alta o baixa, abans i després de l'àpat, com a graïment.

Són aliments taref la sang i el greix animal, algunes vísceres, les aus nocturnes i rapinyaires, els cavalls, els camells, els ases, els animals amfibis, els insectes, els rèptils, la llebre i el conill, el porc i tots els seus derivats, tot tipus de marisc (llagostes, gambes, escamarlans, bous de mar, crancs...) i de mol·luscos (musclos, cloïsses, navalles...), i els peixos sense escates, com ara l'anguila o el congre. També es considera taref la carn d'una bèstia morta per defunció natural, i no es poden barrejar productes càrnics amb productes làctics.

Pel que fa als dejunis, dins dels deu dies després del Roix ha-Xanà, hi ha un dia sencer de dejuni. És prohibit el dejuni als menors de nou anys, en fan algunes hores entre els nou i els

onze anys, i han de complir el dejuni sencer a partir dels dotze anys. No obstant això, no se n'ha de fer si s'està malalt. Aquests deu dies finalitzen amb la festivitat del Yom Kippur.

Preceptes i costums en les formes de vestir que poden afectar l'alumnat

En el judaisme, més que de preceptes en les formes de vestir, cal parlar de costums, ja que aquestes no tenen una justificació bíblica o doctrinal directa.

Els nens acostumen a dur el cap cobert amb una quipà (petita gorra jueva) o una gorra. La quipà es porta sobretot durant els àpats, les pregàries i els dies festius. Simbolitza la necessitat de tenir sempre present Déu, que està per sobre de tot i de tothom.

També és costum que els nens jueus portin, per sota de la camisa, un tal·lit petit, una peça de roba blanca amb serrells que pengen de les quatre puntes i que recorden totes les observances.

Pel que fa a les noies de famílies ultraortodoxes, mai no porten pantalons ni ensenyen les espatlles nues.

Dol

Cerimònia en record del difunt, al tanatori, a la sinagoga o al cementiri. Al cementiri, oracions i cerimònia de la keria (esquinçat de vestidures). Entre els jueus no és habitual que s'enviïn flors en homenatge al difunt.

Un cop al cementiri, entren el rabí i la família darrere del fetre. Es baixa el fetre a la tomba i es recita: "Ha arribat al seu lloc de descans en pau". Després el rabí agafa una mica de terra i

la tira damunt la tomba. La família i els coneguts fan el mateix. Es resen dues oracions: el rabí recita el *maleh rajamin*, mentre que els familiars més propers al difunt reciten el *qaddix* (oració de dol). Habitualment, els presents es distribueixen en dues línies i els familiars passen entremig mentre pronuncien aquesta oració. La cerimònia a peu de tomba dura quinze minuts.

És habitual fer un servei religiós a la sinagoga, a la funerària o al cementiri, el qual no acostuma a superar la mitja hora de durada. Normalment consisteix en unes lectures bíbliques i en un elogi del difunt, però també es poden entonar cants o fer altres lectures de cos present.

És habitual que hom no posi la làpida definitiva sobre la tomba fins passat un any des de l'enterrament.

Molts jueus posen pedres sobre les tombes com a senyal de record cap al difunt.

ANNEX III. QUADRE RESUM

	Pràctica religiosa habitual al centre educatiu	Alimentació	Festivitats	Indumentària	Dol
Església catòlica	<p>Voluntat de participar setmanalment en l'eucaristia.</p> <p>Sol·licituds d'assistència religiosa regular i d'acompanyament religiós individual.</p>	<p>Voluntat d'abstenir-se de consumir carn durant els divendres de Quaresma, substituïda per peix o altres aliments, i de dejunar el dimecres de Cendra.</p>	<p>Voluntat de celebrar festes del calendari litúrgic. Les festes preceptives són en dies no lectius.</p>	<p>Desig de dur objectes com rosaris o collarets amb crucifixos o imatges de Jesucrist, de la Mare de Déu i d'alguns sants.</p>	<p>Sol haver una vetlla del difunt i la celebració del funeral.</p>
Esglésies evangèliques	<p>Sol·licituds d'assistència religiosa regular i/o acompanyament religiós individual.</p> <p>Voluntat de fer oracions i d'assistir a activitats de formació bíblica.</p>		<p>Voluntat de celebrar Nadal i Setmana Santa.</p> <p>Celebrar el Dia de la Reforma Protestant (31 d'octubre).</p>		<p>Cerimònia en record del difunt amb el cos present al tanatori o a l'església.</p>

	Pràctica religiosa habitual al centre educatiu	Alimentació	Festivitats	Indumentària	Dol
Islam	Sol·licituds d'espais per fer les pregàries diàries.	Sol·licituds de menús <i>halal</i> , vegetarians o lliures de porc. Voluntat de celebrar el Ramadà i dejunar durant el dia.	Voluntat de celebrar el Ramadà i la festa del Sacrifici.	Voluntat de les noies de cobrir-se el cap.	Pregària en presència del difunt al tanatori o a l'oratori, i després al cementiri.
Testimonis Cristians de Jehovà	En cas de malaltia o accident, voluntat que se'ls respecti el seu rebuig a les transfusions de sang.	Rebuig del consum de qualsevol aliment que tingui sang en la seva composició.	Rebuig a participar en celebracions d'altres tradicions religioses o que violin la seva neutralitat política.		
Budisme	Negativa a realitzar tasques que comportin directament o indirectament la mort d'animals. Demanda de rebre atenció espiritual.	Voluntat de seguir una dieta vegetariana	Voluntat de celebrar el Vesak	Voluntat de portar rosaris i cordons de protecció.	Pregàries a l'espai on es vetlla el difunt.

	Pràctica religiosa habitual al centre educatiu	Alimentació	Festivitats	Indumentària	Dol
Esglésies ortodoxes		Sol·licitud de menús vegetarians en dies determinats. Voluntat de dejunar en dies concrets.	Sol·licitud de celebrar Nadal i Setmana Santa seguint el calendari de la seva església.		Funeral pel difunt amb el cos present, preferentment a l'església. Pregària al cementiri.
Hinduisme		Sol·licitud de menús vegetarians o lliures de porc i de vedella.		Voluntat d'algunes dones de portar rosaris, pírcings, <i>bindis</i> i altres marques rituals.	
Església Adventista del Setè Dia		Sol·licitud de menús vegetarians.	Descans durant el sàbat, que comença a la posta de sol de divendres.		Cerimònia en record del difunt amb el cos present al tanatori o a l'església.
Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies	Voluntat de rebre formació bíblica.	Rebuig al consum de te, cafè, alcohol i begudes excitants. Voluntat de dejunar un dia al mes.	Voluntat de veure a la televisió la retransmissió bianual de la conferència general de l'Església.	Voluntat de vestir una roba interior determinada.	Cerimònia en record del difunt a la capella de la comunitat o al tanatori.

	Pràctica religiosa habitual al centre educatiu	Alimentació	Festivitats	Indumentària	Dol
Fe bahá'í	Sol·licitud d'espais per fer les oracions diàries.	Rebuig del consum de begudes alcohòliques. Voluntat de dejunar durant el mes d'Al·là.	Voluntat de celebrar les nou festivitats preceptives.		Cerimònia en record del difunt al tanatori o al cementiri.
Sikhisme		Sol·licitud de menús vegetarians o lliures de vedella.	Voluntat de celebrar el <i>Baisakhi</i> o la <i>Diwali</i> , entre altres festivitats.	Cabell recollit en "ramal" o amb un turbant. Voluntat de dur les cinc k. Voluntat de tenir una <i>gutka</i> (petit llibre amb textos sagrats).	No són habituals les mostres públiques de dolor. És costum vestir roba blanca, símbol de pau per l'ànima del difunt.
Taoisme		Alguns taoistes són vegetarians.	Voluntat d'assistir a festes pròpies del calendari xinès.		La família transporta el ferretre en el trasllat cap a la tomba.
Judaisme		Sol·licitud de menús caixer, vegetarians o lliures de porc, en els quals no es barregin productes càrnics amb els làctics. Voluntat de dur a terme determinats dejunis.	Voluntat de celebrar el Roix ha-Xanà i el Yom Kippur. Negatives a l'hora de fer certes tasques durant el sàbat.	Voluntat de romandre amb el cap cobert. Hi ha noies que es poden negar a vestir pantalons i ensenyar les espatlles nues.	Cerimònia en record del difunt, al tanatori, a la sinagoga o al cementiri. No s'envien flors com a condol.

ANNEX IV. CALENDARIS INTERRELIGIOSOS

La commemoració de les festivitats i diades pròpies de cada confessió és un element essencial de la vida religiosa dels alumnes. Cada festivitat pot comportar la celebració de determinats ritus o unes demandes alimentàries específiques que poden repercutir en la vida quotidiana dels centres escolars.

No obstant això, no sempre és fàcil saber amb exactitud les dates en què escauen les diferents celebracions, atès que sovint varien d'un any a un altre. La Direcció General d'Afers Religiosos del Departament de Governació i Relacions Institucionals publica cada any, a través de la seva pàgina web, un calendari actualitzat d'aquestes festivitats. Podeu consultar-lo en l'enllaç següent: www.gencat.cat/afersreligiosos.

A Internet es poden trobar altres edicions de calendaris interreligiosos. Cal destacar-ne els següents:

- *Association Éditions Agora*, Suïssa (associació sense ànim de lucre; editor acadèmic especialitzat en les àrees de l'ètica i la història de les religions). Calendrier des religions.

<http://www.calendrier-des-religions.ch/fetes.php>

- *Projecte Interfaith*, Estats Units d'Amèrica (organització sense ànim de lucre amb seu a Nebraska, que treballa per fer créixer la comprensió, el respecte i les relacions entre les persones de totes les religions, creences i cultures). Interfaith Calendars.

<http://projectinterfaith.org/page/interfaith-calendars>

- *Victorian Multicultural Commission*, Austràlia (la Comissió Multicultural de Victòria és una autoritat independent,

establerta per llei, que té el compromís de fomentar l'harmonia i estimular la participació plena de les comunitats amb diversitat cultural, lingüística i religiosa, en tots els aspectes de la vida de Victòria).

Interfaith Calendar.

<http://www.multicultural.vic.gov.au/resources/interfaith-calendar>

• *University of Western Australia*, Austràlia. UWA Interfaith Calendar.

<http://www.hr.uwa.edu.au/equity/diversity/interfaith>

Pel que fa a les edicions en paper, cal destacar-ne la següent:

• Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós. Calendari interreligiós (edició en paper). <http://www.audir.org/ca/calendari-interreligios>

ANNEX V. RECURSOS

• Webs

- Direcció General d'Afers Religiosos:
<http://www.gencat.cat/afersreligiosos>

- Departament d'Ensenyament:
<http://ensenyament.gencat.cat/ca>
<http://www.xtec.cat>
<http://familiaiescola.gencat.cat/ca>

• Publicacions

BOIXAREU, R.M. (2006): *Les representacions de la pèrdua: procés i ritual del dol*. Ars Brevis Càtedra Ramon Llull - Blanquerna.

BOWLBY, J. (1998): *El apego y la pérdida*. Barcelona, Paidós.

CANET, E.; PUIG, J., i VILASECA, P. (2008): *Escola, Religió i Poder. El trencaclosques que no encaixa*. Barcelona, Viena Edicions.

CANIMAS, J. i CARBONELL, F. (2008): *Educació i conflictes interculturals. Primum non nocere*. Vic, Eumo Editorial / Fundació Bofill.

CANIMAS, J. (2013): «¿Hay límites en la forma de vestir del alumnado de los centros educativos públicos?», a *Cuadernos de pedagogía*, núm. 432, març 2013.

CONSELL ASSESSOR PER A LA DIVERSITAT RELIGIOSA (2013): *La diversitat religiosa en les societats obertes*.

Criteris de discerniment. Document 1, Barcelona. Direcció General d'Afers Religiosos.

DE LA HERRÁN, A. i CORTINA, M. (2006): *La muerte y su didáctica. Manual para educación infantil, primaria y secundaria*. Madrid, Universitas.

ESQUERDA, M. i AGUSTÍ, A.M. (2010): *El nen i la mort. Acompanyar els infants i els adolescents en la pèrdua d'una persona estimada*. Lleida, Pagès editors.

ESSOMBA, M.À. (2006): *Liderar escuelas interculturales e inclusivas*. Barcelona, Ed. Graó.

ESTRUCH, J.; GÓMEZ, J.; GRIERA, M.M. i IGLESIAS, A. (2004): *Les altres religions. Minories religioses a Catalunya*. Barcelona, Mediterrània.

FORTEZA, M. i GÓMEZ, J. (ed.) (2008): *Cultura religiosa a l'escola. Jornades internacionals sobre una assignatura aconfessional*. Barcelona, Generalitat de Catalunya.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2005): *Guia: l'alimentació saludable a l'etapa escolar*. Barcelona, Departament d'Ensenyament i Departament de Salut: <http://www20.gencat.cat/docs/Educacio/Documents/ARXIUS/aimentacio.pdf>.

KÜBLER-ROSS, E. (1999): *Los niños y la muerte*. Barcelona, Luciérnaga.

KÜBLER-ROSS, E. (2010): *Sobre la muerte y los moribundos*. Barcelona, De Bolsillo.

MELLONI, X. i PiÑEIRO, F. (2008): *Pedagogia del Pluralisme Religios. Una proposta metodològica*. Barcelona, Edebé.

NOLLA, A. (2008): *Del viure i del morir. Propostes per acostar-nos a l'experiència de la finitud*. Barcelona, Rosa Sensat. Dins la col·lecció "Dossiers, materials per a l'acció educativa".

POCH, C. - HERRERO, O. (2003): *La muerte y el duelo en el contexto educativo. Reflexiones, testimonios y actividades*. Barcelona, Paidós.

POCH, C. (2006): *De la vida i de la mort. Reflexions i propostes per a educadors i pares*. Barcelona, Claret, 2a edició.

TIZÓN, J.L. (2004): *Pérdida, pena, duelo*. Barcelona: Fundació Vidal i Barraquer. Paidós.

TORRADEFLOT, F. (ed.) (2002): *Diàleg entre religions. Textos fonamentals*. Barcelona, Trotta.

TORRALBA, F. (2000): *Per què creure? La raonabilitat de la fe*. Barcelona, Edebé.

TORRAS, A. (2009): *Acompañar en el duelo*. Barcelona, Luciérnaga.

UNESCO (2008): *Vine a la festa. Dossier per al professorat / Vine a la festa. Activitats per a l'alumnat*. Barcelona, Unescocat i AUDIR.

WORDEN, W. (1997): *Tratamiento del duelo. Asesoramiento psicológico y terapia*. Barcelona, Paidós.

